

SÖKANDE

Neova AB
Box 1143
824 13 Hudiksvall

Ombud: Stefan Klingberg
GeoPro AB
von Platensgatan 8
553 13 Jönköping

SAKEN

Ansökan om tillstånd till vattenverksamhet och torvtäkt på fastigheterna Fägrida 1:6 och 1:13, Jönköpings kommun

Anl-ID: 76418
Avrinningsområde: 98 Lagan

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen

- godkänner miljökonsekvensbeskrivningen,
 - avslår ansökan,
 - avslår samtliga övriga yrkanden och
 - ändrar inte den tidigare beslutade prövningsavgiften.
-

REFERAT

Vad bolaget samt remissinstanser och övriga parter anfört refereras i denna dom endast i den mån det behövs för att förstå mark- och miljödomstolens bedömning. Domstolen har dock tagit del av allt inlämnat material.

BAKGRUND enligt sökandens handlingar och uppgifter lämnade vid huvudförhandling

Tidigare tillstånd

Svenska Torv AB har tidigare haft tillstånd enligt naturvårdslagen till torvtäkt och dikning vid Konungsömossen (Länsstyrelsen i Jönköpings läns beslut 1985-03-08, dnr 11.125-710-84, 0680-20-081). Tillståndet löpte ut 1995-06-30. Neova AB (bolaget eller Neova) lämnade år 2009 in en ansökan om bearbetningskoncession enligt den tidigare gällande lagen om vissa torvfyndigheter. Ansökan avslogs av Länsstyrelsen i Jönköpings län (beslut 2013-05-20, 543-4399-2012) och regeringen fastställde avslaget (beslut 2014-03-06, N2013/3313/E).

Bakgrund till ansökan

Konungsömossen är sedan tidigare påverkad av långvarig täktverksamhet till ungefär en tredjedel av dess totala yta. Flygfoton från 1960 visar då pågående täktverksamhet inom det nu aktuella verksamhetsområdet. Jönköpings kommun har i ett lokalt naturvårdsprojekt (LONA) år 2018-2019 tillsammans med bolaget utrett möjligheterna att restaurera Konungsömossen. I utredningen konstaterade kommunen att enda möjligheten att få till stånd en restaurering av mossen är att samarbeta med fastighetsägaren (Neova AB), samt att täkt med efterbehandling kan vara en både ekonomiskt försvarbar och miljömässigt motiverad väg att gå för att nå målet om en restaurerad högmosse kombinerat med andra typer av våtmarker i söder.

Bolaget ansöker nu om tillstånd till täkt av torv för växttorv till odling, energitorv till olika kommunala energiverk i södra och mellersta Sverige, samt torv för att användas som djurströ, beredskap och biokol/aktivt kol. Inom merparten av det

planerade verksamhetsområdet och hela uttagsområdet finns tydliga spår av gamla tegar och diken. Det planerade verksamhetsområdet är ca 250 hektar (ha), varav brytningsområdet är ca 169,1 ha. Bolaget ansöker om att under 25 år ta ut totalt 4 500 000 kubikmeter (m³) torv. Den årliga produktionen kan variera stort, men är beräknad till i genomsnitt 150 000 m³ och maximalt 200 000 m³. Ansökan omfattar även efterbehandling som syftar till att skapa nya våtmarker, samt att restaurera skyddszonen inom verksamhetsområdet, ca 28 ha, till ursprunglig naturtyp.

Bolaget åtar sig även att restaurera ytterligare 27 ha av Konungösosse, utanför verksamhetsområdet, men de åtgärderna omfattas inte av ansökan.

ANSÖKAN enligt sökandens handlingar och uppgifter lämnade vid huvudförhandling

Yrkanden

Bolaget yrkar, så som det slutligt framställts, att

1. mark- och miljödomstolen lämnar bolaget tillstånd till täkt av torv inom fastigheterna Fägrida 1:6 och Fägrida 1:13 i Jönköpings kommun, inom det verksamhets- och brytområde som framgår av bolagets täkt- och restaureringsplan reviderad 2023-09-22,
2. det totala uttaget av material ur torvtäkten under tillståndstiden får uppgå till 4 500 000 m³ torv och
3. tillstånd för täkt ska gälla för en 25-årsperiod.

Bolaget yrkar vidare i första hand att tillstånd lämnas enligt 11 kap. 9 § miljöbalken för

4. att få bortleda yt- och grundvatten samt få utföra nya anläggningar för vattenverksamheten och täkt inom verksamhetsområdet,
5. att då täkten ska efterbehandlas få upphöra med bortledning av yt- och grundvatten,
6. att uppföra reglerbara anläggningar i utlopp för reglering enligt punkt 7 nedan,

7. att anlägga våtmark genom reglering inom intervallet + 211,5 – 216 m ö. h. (RH 2000) för efterbehandling av täktområdet och
8. omledning av diken för efterbehandlingen.

Därtill yrkar bolaget att

9. miljökonsekvensbeskrivningen godkänns,
10. tillståndet får tas i anspråk innan det vunnit laga kraft,
11. igångsättningstiden fastställs till 2 år från det att domen vunnit laga kraft,
12. arbetstiden för vattenverksamheten bestäms till 10 år från då domen vunnit laga kraft och
13. tiden för anmälan av anspråk på ersättning för oförutsedd skada fastställs till 10 år, räknat från arbetstidens utgång.

I det fall att mark- och miljödomstolen bedömer att det är fråga om markavvattning och inte enbart bortledning av yt- och grundvatten yrkar bolaget i andra hand följande:

- a. att fortsätta utföra markavvattning och att få utföra nya anläggningar för markavvattning för bortledning och rening av dag- och grundvatten till omgivande dikessystem,
- b. att för det fall mark- och miljödomstolen finner att dispens från markavvattningsförbudet erfordras för markavvattningen, sådan lämnas inom ramen för prövningen enligt 21 kap. 3 § miljöbalken och
- c. att då täkten ska efterbehandlas få upphöra med markavvattningen för att anlägga våtmark i hela eller delar av täkten i enlighet med av tillsynsmyndigheten godkänd slutlig efterbehandlingsplan.

Andrahandsyrkandena (a-c) avser yrkandena i punkt 4 (delvis, anläggande av sedimentationsdammar och regleranordningar undantaget) och punkterna 5-8 (se ovan).

Åtaganden

Bolaget åtar sig att:

- restaurera delar av Konungsömossen som innefattar de fem dikena som löper i nord-sydlig riktning norr om verksamhetsområdet genom att lägga igen alternativt proppa dikena,
- restaurera och lägga igen alternativt proppa de två diken som löper mot gölarna ”Tre brunnar” i öst-västlig riktning. Bolaget har i nuläget enbart rådighet över det södra diket vilket innebär att det nordliga diket enbart kan restaureras om fastighetsägaren till aktuell fastighet (Stigamo 1:16) ger tillåtelse,
- restaurera och återväta områden inom verksamhetsområdet markerat på täkt- och restaureringsplan. Detta kommer att ske i slutet av tillståndsperioden eftersom dessa områden fungerar som skyddszon mot de i huvudsak orörda områdena mot norr,
- anpassa och samarbeta med Trafikverket i så stor utsträckning som möjligt i samband med den plan som Trafikverket kommer att ta fram för sträckan Byarum – Tenhult, samt
- utföra inventering av orre och tjäder innan igångsättning och om ej spelplats konstateras ytterligare två på varandra följande inventeringar de två nästkommande åren. Om spelplats konstateras följs villkor 14. Uppföljning sker vid förändring av betydelse. Detaljerad kontroll och utförande sker i kommande kontrollprogram.

Förslag på villkor

Bolaget föreslår, så som slutligen framställts, att följande villkor ska gälla för verksamheten.

1. Om inte annat följer av övriga villkor ska verksamheten bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad bolaget angivit i ansökningshandlingarna eller i övrigt åtagit sig.
2. Gränsmarkeringar ska vara utmärkta i terrängen på väl synligt sätt. Gränsmarkeringar får inte rubbas eller döljas under exploateringstiden.

3. Brandsläckningsutrustning ska finnas i de maskiner som används ute på mossen. En insatsplan eller brandskyddsplan för släckning ska upprättas i samråd med räddningstjänsten i kommunen senast sex månader efter det att tillståndet tagits i anspråk. Upplagen av torv ska utformas och verksamheten ska bedrivas så att risken för brand och följderna av eventuell brand begränsas.
4. På arbetsplatsen ska hållas god ordning. Inom täktområdet får inte finnas upplag som inte hör till verksamheten. Tippning/återfyllnad av schaktmassor, avfall eller annat får inte förekomma inom täktområdet.
5. Vid tillfartsvägar som leder in mot täktområdet ska skyltar sättas upp som upplyser om att området utgör torvtäkt och som varnar för diken och brandfara.
6. Kantdiken och utloppsdiken med större djup än 1,5 meter ska med ett intervall om cirka 200 meter släntas till en lutning som medger att djur som kommit ner i diket får en möjlighet att ta sig upp igen.
7. Ljudnivån från den samlade verksamheten får inte överskrida följande värden vid bostäder.

	<u>Ekvivalent</u>	<u>Momentan</u>
Måndag-fredag kl. 06-18	50 dBA	
Lördag och helgdag kl. 06-18	45 dBA	
Kvällstid kl. 18-22	45 dBA	
Nattetid kl. 22-06	40 dBA	55 dBA

Buller ska kontrolleras genom immissionsmätningar eller genom närfältsmätningar och beräkningar. Ekvivalentvärdena ska beräknas för de tider då verksamheten pågår. Kontroll ska ske så snart det skett förändringar i verksamheten som kan medföra att värdena riskerar att överskridas eller när tillsynsmyndigheten bedömer att det behövs.

Om något av värdena överskrids vid en kontroll ska åtgärder vidtas så att värdet innehålls vid en uppföljande kontroll inom tre månader från dagen för överskridandet. Villkoret ska anses uppfyllt om värdet inte överskrids vid den uppföljande kontrollen.

8. Damning från verksamheten ska förebyggas i verksamhetens olika moment, vilket även innefattar transporter till och från täktområdet.
9. Kemiska produkter och farligt avfall ska förvaras väl uppmärkta och hanteras på sådant sätt att förorening av mark och vatten inte riskeras. Kemiska produkter och farligt avfall ska förvaras nederbördsskyddat och vid behov ska förvaringsplatsen vara försedd med påkörningsskydd.

Flytande kemiska produkter, inklusive bränsle, och flytande farligt avfall ska förvaras inom invallat område som är beständigt mot det som förvaras där. Invallningar ska vara nederbördsskyddade och dimensioneras så att de rymmer största behållarens volym och minst 10 % av övrig lagrad volym. Alternativt kan godkända s.k. ADR-tankar användas.

Tankning och annan hantering av bränslen och oljor samt parkering av fordon och maskiner ska ske på iordningsställd yta där spill kan upptäckas och samlas upp för att förhindra spridning till omgivningen. Alternativt ska ett skydd för uppsamling av spill vara ordnat under parkerade enskilda fordon eller maskiner. Utrustning för sanering av spill ska finnas lätt tillgänglig när verksamheten bedrivs.

10. Allt utgående vatten från täktområdet ska passera sedimentationsdammar före utsläpp från verksamhetsområdet. Sedimentationsdammarna ska vara ändamålsenligt utformade och dimensionerade med avseende på avskiljning av suspenderat material. Sedimentationsdammarna ska var iordningsställda och funktionsdugliga innan täktverksamheten påbörjas. Sedimentationsdammarna ska anläggas vid lågvattenflöde och ha en yta som minst motsvarar 7 m² per hektar avvattnad yta.
11. För utgående vatten från täktområdet, omedelbart efter sista sedimentationsdammen, får halten suspenderade ämnen uppgå till högst 15 mg/l som begränsningsvärde. Provtagning ska ske minst nio gånger per år. Tillsynsmyndigheten får bestämma att provtagningsfrekvensen får minska, dock ska provtagning ske minst tre gånger per år.

Om halten suspenderat material vid kontroll överstiger 15 mg/l ska åtgärder vidtas så att värdet innehålls vid en uppföljande kontroll inom två månader

från dagen för överskridandet. Villkoret ska anses uppfyllt om värdet inte överskrids vid den uppföljande kontrollen. Analys ska ske i enlighet med Svensk Standard, för närvarande SS-EN 872:2005, eller annan jämförbar metod.

12. Underhåll av sedimentationsdammarna ska ske så att högsta möjliga reningseffekt uppnås. Rensning av dammar ska ske vid behov, dock som minst med en frekvens av vartannat år.
13. Uttag av torv ska, i den mån det är lämpligt, ske med en successiv efterbehandling allt eftersom brytningen fortskrider. Efterbehandlingen ska ha som syfte att gynna naturmiljö och landskapsbild samtidigt som områdets påverkan på klimatet beaktas. Senast tre år innan tillståndstiden löper ut, alternativt tre år innan täktverksamheten beräknas upphöra ska verksamhetsutövaren lämna in en slutlig efterbehandlingsplan till tillsynsmyndigheten. Efterbehandlingsplanen ska upprättas i samråd med markägare och tillsynsmyndighet. Samtliga efterbehandlingsåtgärder ska vara slutförda ett år efter avslutad täktverksamhet, dock senast vid tillståndstidens utgång.

När täktområdet är efterbehandlat ska en anmälan göras till tillsynsmyndigheten för avsyning och godkännande.
14. Inom ett avstånd på 500 meter till spelplats för tjäder och på 300 meter för spelplats för orre får inte verksamhet som kan innebära störning för dessa arter bedrivas. Dessa restriktioner gäller under perioden 1 april – 15 maj för tjäder och 1 mars – 15 maj för orre.
15. Verksamheten ska kontrolleras enligt ett kontrollprogram. Programmet ska ange hur utsläppen ska kontrolleras med avseende på mätmetod, mätfrekvens och utvärderingsmetod. Programmet ska bland annat omfatta bullermätning, kontroll av påverkan på grundvatten och kontroll av från verksamheten utgående vatten. Förslag till kontrollprogram ska sändas till tillsynsmyndigheten senast sex månader efter det att detta beslut fått laga kraft eller vid den senare tidpunkt som tillsynsmyndigheten bestämmer.
16. Säkerheten för den ansökta verksamheten ska uppgå till 1 700 000 kronor (beräknat på 10 000 kr/ha) exklusive uppräknning.

Vid domstolens huvudförhandling har bolaget även godtagit följande:

Att delegation ges till tillsynsmyndigheten att föreskriva villkor om arbetstid för kvällar och helger, i enlighet med länsstyrelsens yrkande.

Att följande villkor föreskrivs i enlighet med Trafikverkets yrkande:

- området för uppställningsplats på Fägrida 1:6 och Fägrida 1:13 inom järnvägskorridoren ska vara avvecklat och återställt innan start av järnvägsentreprenad,
- användning av in- och utfart via fastighet Fägrida 1:13 och Svenseryd 2:3 ska upphöra innan start av järnvägsentreprenad,
- återställning av området får inte påverka riksintresset för kommunikationer och
- Trafikverket ska ges möjlighet att lämna synpunkter vid bolagets framtagande av efterbehandlingsplanen.

Lokalisering

Den planerade verksamheten är belägen ca 10 kilometer söder om Jönköping och strax öster om gamla E4 (väg 846) på fastigheterna Fägrida 1:6 och Fägrida 1:13. Landskapet på platsen är svagt kuperat och angränsar framförallt mot skogs- och jordbruksmark, som i huvudsak ägs av Sveaskog. Det planerade verksamhetsområdet ligger förhållandevis väl skyddat mot exponering. Produktionen kommer till stor del att ske i skydd av bevarade skogsbälten och insyn från allmän väg är obefintlig.

Rådighet

Bolaget är ägare av fastigheten Fägrida 1:6. Nyttjanderättsavtal har upprättats avseende fastigheten Fägrida 1:13 som ägs av Sveaskog Förvaltning AB. Fägrida 1:13 ingår inte i brytningsområdet och omfattas därmed inte av någon vattenverksamhet.

Teknisk beskrivning

Geologi och beskrivning av fyndigheten

Konungsömosse utgörs i huvudsak av torv och så kallad mossetorv. Underliggande jordlager består av sand i västra delarna och morän samt berg i den östra delen. Torven består till övervägande del av vitmossetorv med mindre inslag av starrtorv. Förmultningsgraden H1-4 har ett medeldjup på cirka 2 meter. Medeldjupet på den del av mossen som är täktad sedan tidigare är cirka 2,7 meter. I sydvästra och tidigare täktade delen av verksamhetsområdet är mossen endast någon meter djup. Denna yta är dock så liten att den inte sänker värdet på mossen. Denna del kan också delvis bli föremål för en tidigarelagd efterbehandling. I östra delen är torvdjupet uppmätt till ca 6 meter. Till ansökan har en redovisning av torvens mäktighet bifogats.

Sammanfattningsvis visar tidigare undersökningar att det finns torv av den kvalitet som bolaget efterfrågar och i den mängd som gör området intressant och värt att skörda klart.

Täkt- och restaureringsplan för verksamheten

Av täkt- och restaureringsplanen framgår gränser för täkten. Verksamhetsområdet kommer bland annat att innefatta brytningsområde för utvinning av torv, upplagsområden, sedimentationsdammar, interna transportvägar samt områden för restaureringsåtgärder och skyddszoner. Verksamhetsområdet föreslås omfatta totalt ca 250,8 ha och brytningsområdet ca 169,1 ha. Det är endast inom brytningsområdet som grundvattensänkning ska ske.

Beräknat uttag

Bolaget söker tillstånd till att skörda totalt ca 4 500 000 m³ torv under en 25-årsperiod. Den maximala årliga produktionen av block-, stycke- och frästorv (råtorv) uppgår till 200 000 m³ med genomsnittlig produktion av 150 000 m³. De stora variationerna (70 000 till 200 000 m³) beror på att produktionen är starkt väderberoende och det finns inget skäl att begränsa det årliga uttaget av torv. För

stora delar av täktområdet krävs det också att man först tar ut låghumifierad torv för odlingsändamål, djurströ m.m. innan man kommer ner till torv som har högre humifieringsgrad och som t.ex. kan användas som energitorv. Gränsen för hur olika humifieringsgrad kan användas för olika ändamål är dock flytande och varierar över tid.

Tidplan

Efter det att tillstånd meddelats för tåkten tar det cirka 1-2 år innan området är färdigställt för fullskalig produktion. Efter att täktverksamheten avslutats kommer hela området att slutligt efterbehandlas, vilket uppskattas ta cirka 2 år. Tiden som måste avsättas för efterbehandlingsarbetena kan dock variera påtagligt beroende på vilka efterbehandlings- och restaureringsåtgärder som väljs. Det kommer även att bli aktuellt med successiv efterbehandling av områden där torven är färdigskördad. Efterbehandlingen ska ske inom tillståndsgiven tid för torvtåkten.

Höjning av vattennivån och igenpluggning av utloppsdiket och andra diken kan dock ske först när tåkten är färdigbruten. För delar och områden som är aktuella för återvätning kan det lokalt vara möjligt att tidigare dämna eller plugga diken för att få önskad vattennivå som är optimal för sphagnumtillväxt.

Täktverksamheten

På tåkten anläggs tegdiken med 20 meters mellanrum. Erforderliga vägar samt service- och underhållsplats anläggs i anslutning till tåkten i söder och i väster på fastigheten Fägrida 1:13. Upplag av bruten torv kommer endast att ske på fastigheten Fägrida 1:6.

Från tegdiken leds dräneringsvatten bort från tåkten via centrala huvuddiken till sedimentationsdammarna. De tegdiken som finns närmast skyddszon och zon för restaurering kommer delvis att fungera som avskärande för att minimera hydrologisk påverkan på skydds- och restaureringszonen.

Produktion kommer troligtvis att ske med både block-, fräs- och stycketorvsmetoden. Vilken metod som överväger kommer att variera, det beror på efterfrågan och lämpligheten vid brytning. Inledningsvis används troligtvis blocktorvsteknik alternativt frästortvsteknik. I ett senare skede, då humifieringsgraden är större i underliggande torvlager, kommer stycketorvsmetoden att kunna bli aktuell. Det kan även bli aktuellt med andra skördemetoder såsom till exempel urgrävning av torv (grävtorv). Ansökan omfattar samtliga metoder.

Arbetstider

Produktionen av torven kommer att ske under tre till fyra intensiva försommar- och sommarmånader från maj till mitten av juli, för att sedan trappas ner under augusti och avslutas i september. Huvudsaklig förbrukning och transport av torven sker under vintermånaderna. Arbetstiden är normalt vardagar (måndag – fredag) kl 06.00 till 22.00, men under säsong kan det i enstaka fall vid gynnsam väderlek bli aktuellt med körning såväl efter kl 22.00 som under helger.

Totalt åtgår årligen i snitt cirka 2 900 maskintimmar för produktion och underhåll, samt lastning med lastmaskin 500 timmar.

Skörd av blocktorv

Det är inte sannolikt att det kommer att bli aktuellt med uttag av blocktorv men det är en möjlig uttagsmetod. En grävmaskin med ett specialtillverkat redskap i form av en rektangulär ram som innehåller ett antal vertikala och horisontella plattor används. Plattorna bildar ett antal fack inuti ramen. Verktuget förs sedan in i mossen från tegdiken varpå ett antal torvblock tas ut. 1,5 - 2 meter djupa tegdiken kommer att bildas med cirka 20 meters avstånd i produktionsområdet allteftersom skörd av torv sker. Tegdikenas bredd ökar ju mer torv som skördas och den plint som grävmaskinen stått på minskar. När plinten blivit alltför smal för att bära en grävmaskin skördas även denna torv och mossen får således en plan yta.

Blocken staplas för hand på pallar och lagring sker utmed tegdiken under maj-november. Blocktorven lastas på traktor med släp eller liknande och transporteras till mellanlager vid tåkten för transport för vidare förädling och paketering.

Skörd av frästorv

Arbetet påbörjas på våren när mossen bär maskinerna, normalt i maj. Omkring 10-12 skördecykler hinns med under sommaren. En fräs eller ett harvliknande redskap på en traktor används. Ett 1,5 - 2,0 cm skikt av mossytan lösgöres. I varje körning avverkas upp till halva tegbredden, ca 9 meter. För att torven ska torka snabbare vänds den på tegarna en eller flera gånger med harvliknande redskap. En till tre dagar efter fräsning/harvning är torven torr nog för att bärgas. Den torra torven skrapas samman till en eller flera strängar och samlas in med torvsamlarvagn eller sugvagn. Därefter transporteras torven till lager i vagnar försedda med paternosterverk och stort lastutrymme (15-30 m³).

Skörd av stycketorv

Stycketorv är en variant av energitorv som framställs i form av kompakta torvbitar, ofta cylinderformade, med en lägre fukthalt än frästorvens. Tillverkningen sker genom att ett redskap med ett sågklinge- alternativt borrarliknande organ hämtar upp våt torv från 0 till cirka 70 cm djup och därpå bearbetar denna till en homogen plastisk massa som pressas ut (extruderas) genom ett antal munstycken till korvliknande bitar i strängar på mossytan. Efter soltorkning och vändningar kan stycketorven efter omkring en månad lastas och transporteras i vagn till upplagsplats. Två till fyra stycketorvskördar per sommar kan produceras beroende på väderförhållandena.

Skörd av torv genom grävmetoden

Metoden innebär att torven grävs upp och lagras för avrinning, vilket kan bli aktuellt i ett senare skede av tillståndspanoraden. Ur efterbehandlings- och naturvårdssynpunkt kan det vara en fördel om man vill skapa sjöar med djupare vattennivåer än vad som annars är möjligt. Metoden innebär att ett område som är 2 - 4 m brett grävs ned till bottenskiktet av mossen. Torven placeras i en sträng som är cirka

4,5 m bred och 2 m hög. Schaktet där torven grävs upp fungerar som ett dike vilket kopplas till huvuddiket som leder vattnet vidare till sedimentationsdammen. Utlastningsarbetet sker när torven är torr nog för att lastas. Utkörning av torv sker framför allt under vår och höst.

Utlastning och transporter

Torven transporteras till två - fyra anslutande upplagsområden belägna sydost om fastigheten Fägrida 1:13 och i söder, norr om sedimentationsdammarna. Det kan även bli aktuellt längs med en transportväg som kommer att löpa genom den centrala delen av brytningsområdet. Upplagsområdena framgår av täkt- och restaureringsplanen.

Från upplagsområdet lastas torven med hjullastare eller traktor på flislastbil eller liknande. Cirka 2 000 uttransporter beräknas ske totalt under vinterhalvåret (oktober – april), vilket innebär ungefär 20 transporter per dag. Under sommarhalvåret förekommer huvudsakligen endast enstaka trailertransporter med arbetsfordon och redskap. Transporterna beräknas kunna ske från kl 06.00 till kl. 22.00 vardagar.

Utfarterna sker åt väster på enskild väg som ansluter till gamla E4:an, alternativt riksväg 30, för vidare transport mot både söder och norr. Det finns inga bostadshus utmed de utfartsvägarna och det är god sikt vid utfarterna till allmän väg. Utfart kommer även ske i verksamhetsområdets södra del. Beroende på den planerade järnvägen kan transporterna komma att enbart gå söderut mot slutet av tillståndstiden. De båda utfarterna framgår av täkt- och restaureringsplanen.

Den mobila maskinparken

Den interna mobila maskinparken som planeras att användas vid verksamheten redovisas i tabellen nedan.

Maskintyp	Antal	Kommentar
Hjullastare	1	För utlastning av torv

Grävmaskin	1	Tjänsten köps in av extern entreprenör vid dikning och underhåll
Mekaniska självlastarvagnar	2-4	Uppsamling av torkad torv
Traktorer	4-6	Dieseldrivna. Drift av bl.a. upptagare, harv, självlastarvagnar m.m.
Sugvagnar	1-2	Uppsamling av torkad torv

Den mobila maskinparken drivs med dieselolja av miljöklass 1 eller motsvarande bränsle. En normal årsförbrukning beräknas för närvarande till cirka 105 m³ vid en årsproduktion av 150 000 m³ torv. Så som det ser ut för närvarande med den turbulenta energisituationen samt snabba utveckling mot elektrifiering m.m. kommer bolaget att följa och utveckla verksamheten mot en mer hållbar energi-användning så snart det finns maskiner och utrustning tillgängliga på marknaden.

Det kan finnas behov av ytterligare uppställningsplatser. Dessa platser utgör inte någon tankplats utan tankning sker endast på fastigheten Fägrida 1:13. Uppställningsplatser kommer förutom på fastheten Fägrida 1:13 vara vid de två platser som har markerats på täkt- och restaureringsplanen; strax norr om sedimentationsdammarna samt centralt vid vändplan norr om drumlinen vid B38. Saneringsutrustning kommer att finnas vid uppställningsplatserna och vid tankplats samt i maskinerna/traktorererna.

Vattenverksamheten

Dikning och anläggning av sedimentationsdammar

Huvuddiken kommer att iordningställas i redan befintliga diken till ett varierande djup till max 2 m. Det kommer ske genom rensning efter det att sedimentationsdammarna har anlagts. Inga nya diken ska anläggas. Dikena leder dräneringsvatten från täktområdet till sedimentationsdammarna. Genom att inte ha djupa kantdiken runt brytningsområdet minskar den hydrologiska påverkan på områden utanför brytningsområdet såsom skydds- och restaureringszonerna. Dikenas och sedimentationsdammarnas läge framgår av täkt- och restaureringsplanen.

När det gäller flödet ut från sedimentationsdammarna så blir medelvärdet över året 20 l/sek.

Tegdiken fräses med 20 meters avstånd i brytningsområdet till ett djup om max 0,75 m från täktbotten (som varierar). Nästan alla tegdiken finns redan etablerade men kan behöva fördjupas. I det fall tegdiken behöver fördjupas efter 10 år avser bolaget ansöka om förlängd arbetstid. Dessa diken leder bort regn och snösmältningsvatten från området.

Genom att marken dikas sänks vattennivån. Detta medför att områdets vattenmagasinerande förmåga stärks och flödet blir jämnare vid häftig nederbörd. Huvuddikena kan breddas till flera sedimentationsdammar i serie vid utloppen för att få ett ökat fördröjningsmagasin och därmed förhindra förorening av recipienten. Huvuddammarna (3 stycken) som markerats i täkt- och restaureringsplanen kommer att anläggas med en storlek av minst 7-10 m² per avvattnad hektar, vilket innebär en total storlek av minst 1 190 m² (170 ha x 7 m²). Materialet som ansamlas på sedimentationsdammens botten rensas vid behov för att sedan återföras till täktytan. När vattnet passerat sedimentationsdammarna leds det ut till recipienten via befintliga dikessystem och vattendrag.

Ytan av sedimentationsdammar inom täktområdet planeras (som nämnts ovan) bli 7-10 m² per hektar avvattnad yta och torde således ha en effektiv verkan. Stora delar av avrinnande vatten från mossen passerar även äldre torvgravar som ytterligare medför en förbättrad vattenkvalitet.

Dammarna förses med flytlänsar och överfall alternativt utloppsrör. Överfallet kan göras av makadam eller grövre stenkross för att få en stabil konstruktion och bättre syresättning av utloppsvattnet. Dammarna utformas så att de lätt kan rensas med grävmaskin. Dikenas och dammarnas läge framgår av täkt- och restaureringsplanen.

Viltuppgångar

Viltuppgångar kommer att anordnas med minsta avstånd av 200 meter mellan varje viltuppgång. Viltuppgång utförs alltid om dikesdjupet överstiger 2 meter. Vid ett dikesdjup av 1,5–2 meter görs en bedömning utifrån övriga faktorer och hur det ser ut på plats om det finns behov av att anlägga viltuppgång.

Efterbehandling

Bolaget har tagit fram en efterbehandlingsplan som syftar till att skapa nya våtmarker inom brytningsområdet. Skyddszonerna inom verksamhetsområdet ska restaureras till öppen mosseyta genom återvätning. I området är det relativt stora höjdskillnader (+211 - 217 m ö. h.) som medför att flera vattenspeglar och våtmarker skapas genom dämning och reglering via munkbrunnar. Det är oklart hur stora vattenspeglarna blir. Det förutsätter också att de flesta diken läggs igen efter täktens upphörande. Detta alternativ är i linje med miljömålet myllrande våtmarker som regionalt avser att våtmarker ska återskapas, särskilt om de är påverkade av dränering och torvtäkter.

Då det handlar om en tidigare dikad våtmark av igenväxningskaraktär, som normalt läcker koldioxid och metan, kommer täktverksamheten att såväl ta till vara materialet som avbryta läckaget av växthusgaser, vilket är i linje med miljömålet begränsad klimatpåverkan. Återvätning med ny sphagnumtillväxt är ett alternativ som synes vara det bästa alternativet utifrån klimatpåverkan. Efterbehandlingen innebär att vattennivån kan regleras för att antingen skapa mer bestående öppna vattenspeglar eller att optimera vattennivån för återvätning.

När täkten ska efterbehandlas upphör bortledning av vatten och våtmark anläggs genom dämning och pluggning av diken. Utlopp från våtmarken regleras med utloppsnivå inom intervallet +211,5 - 216 m ö. h. Det kan även bli aktuellt med omledning av diken för efterbehandlingen.

Efterbehandlingen inleds med att produktionsområdet städas av. Kvarvarande torvupplag transporteras bort och upplagsytorna jämnas till. Holmar utformas så att de

omges av djupare vatten för att skydda häckande fåglar mot rovdjur. De vägar som finns inom produktionsområdet lämnas kvar för fortsatt bruk av markägaren och för att öka tillgängligheten i området, t.ex. för transport till fågeltorn. Delområden som exempelvis separeras med vägar ska ha hydraulisk kontakt med varandra. Sedimentationsdammarna föreslås lämnas kvar.

Efterbehandling kan också ske successivt, vilket innebär att efterbehandlingen påbörjas i diken som inte ska användas eller som ligger på en yta som är färdigtäktad. Det är sannolikt områdena med lägst torvdjup i söder.

Dämning och reglering av vattennivån

För att skapa en våtmark med högre biologiska värden kommer vattennivån att däckas i området. Däckningen ska ske med reglerbar munkbrunn, som anläggs då täktverksamheten påbörjas. Under tiden täktverksamheten pågår sker dock ingen reglering utan flödet går fritt genom munkarna. Vid uppdämning kommer huvuddikena som avleds till sedimentationsdammarna att däckas liksom området i sig. Höjdskillnaderna förhindrar att vattennivåerna runt efterbehandlingsområdet påverkas.

Lämpliga nivåer vid däckning har bedömts från höjddata och beräknat uttagsdjup av torven. Nivåerna har bestämts för att dels erhålla ett tillräckligt vattendjup och en tillräckligt stor area med vattenspegel, dels för att förhindra påverkan av områden runt brytningsområdet. På grund av de relativt stora höjdskillnaderna som råder från norr mot söder (6-7 meter) är det bästa alternativet att däckna delområden med något olika nivåer. I så fall kan utloppstrummor läggas så att nivån hålls högre i vissa områden, dock högst +216 m ö. h.

Regleringsanordningar

Regleringen av uppdämd nivå sker genom att träsättor träs in mellan två u-balkar i munkbrunnen. Antalet träsättor reglerar däckningsnivån. Av efterbehandlingsplanen framgår att det planeras att anlägga fyra stycken däckmen och därmed bildas lika

många vattenspeglar/våtmarker. Bolaget kommer som markägare att vara verksamhetsutövare för regleringen efter avslutad täktverksamhet.

Regleringsanordningar har föreslagits för att kunna reglera vattennivån vid behov. Dels för att se vilken nivå som är lämplig för de syfte och mål som man har med dämningen, dels för att kunna variera nivån för att motverka och försena igenväxning. Beroende på vilken vattennivå som väljs kan t.ex. ett vattendjup som främjar vadarfåglar m.fl. fågelarter anordnas. Lägre vattendjup och mindre öppen vattenyta främjar istället tillväxt av sphagnum.

Generellt kan sägas att ett visst vattendjup kan också medföra ökade utsläpp av växthusgaser såsom metan och lustgas, men en minskning av utsläpp av koldioxid eftersom torven blötläggs och får nära syrefria förhållanden (anaeroba). Beroende på vilket vattendjup som väljs kan det bli en konflikt mellan klimatmål och mål om ökad biologisk mångfald. Med ökad kunskap i dessa frågor får framtiden utvisa vilket som är det eller de lämpligaste efterbehandlingsalternativen. Generellt är dock bolaget av den uppfattningen att den biologiska mångfalden bör väga tyngre vid val av efterbehandling. De områden som kommer att restaureras (skyddszonerna i verksamhetsområdets ytterkanter i norr och öster) medför återställning och bedöms främst prioritera klimatmålet.

Områden aktuella för restaurering som kompensationsåtgärd

Den aktuella ansökan omfattar inte yrkande om tillstånd till restaureringsåtgärder utanför verksamhetsområdet. Detta beskrivs dock i ansökan och ska betraktas som kompensationsåtgärder. Bolaget bedömer att detta omfattas av undantag från tillståndsplikten enligt 11 kap. 12 § miljöbalken. Bolaget överlämnar till domstolen att avgöra om kompensationsåtgärderna utgör sådana som ska regleras enligt 16 kap. 9 § miljöbalken.

De mest angelägna diken för restaurering är enligt länsstyrelsen de två diken i öst-västlig riktning ut mot ”Tre brunnar” och de fem diken som löper i nordsydlig riktning norr ut från täktområdet. Samtliga belägna utanför verksamhetsområdet.

Bolaget åtar sig att restaurera samtliga angivna diken som kompensationsåtgärd. Undantag är det nordligaste diket där det råder tveksamhet över om det finns rådighet att restaurera direkt eftersom det ser ut att löpa på fastigheten Stigamo 1:16. Arbetet kan enligt bolaget påbörjas omedelbart efter att sökt tillstånd till torvtäkt meddelats.

Ambitionsnivån för restaureringsåtgärderna är att uppnå önskad restaureringseffekt till så pass naturlig högmossa som möjligt. De östvästliga dikena har en låg gradient och avrinning mot väster. För dessa östvästliga diken beräknas det därför behövas maximalt ett dämme i vardera änden av dikena samt ett dämme i mitten. De nordsydliga dikena har även de en låg gradient mot söder men är något längre. Fyra till möjligen fem dämmen beräknas behövas här. På grund av den låga gradienten så bedöms det vara tillräckligt med att dämna med enbart torv, möjligen förstärkt med spont av stockar.

Naturlig avrinningsbildning och vattendelare

Det är svårt att se att avrinning och vattendelare kommer att ändras mot nuvarande förhållanden. Genom tidigare uttag av torv har den nord/sydliga vattendelaren genom Konungsömossen sannolikt flyttats längre mot öster, uppskattningsvis drygt ca 500 meter. Det är inte möjligt och knappast önskvärt att flytta den tillbaka till läget innan torv togs ut. De delar som fortsatt kommer att ha sin avrinning mot sydost är skyddszonen i öster som kommer att restaureras.

Vissa specifika frågor och skyddsåtgärder

Damning

Damning uppstår främst vid skörd av torven samt vid lastning och transport. Intensiteten på damningen varierar beroende på väderförhållanden, vindstyrka, produktionsmetod, såväl som fuktigheten på torven, torvens grad av nedbrytning och partikelstorlek. Miljökonsekvenserna av torvdamm kan minskas genom att välja en produktionsmetod som genererar mindre damm och att inte fräsa torv vid vindstyrkor överstigande 7-8 m/s. Vegetationsbeklädda skyddszoner mellan

produktionsområdena och omgivande bebyggelse samt avstånd medför att damning inte bör utgöra något problem.

Buller

Buller uppstår främst vid skörd av material, lastning samt transporter. Eftersom torvbrukets maskinpark kan jämföras med jord- eller skogsbrukets torde torvbruket kunna betraktas som mindre störande för närmiljön än konventionellt jord- och skogsbruk. Dock bedrivs ett torvbruk mera intensivt periodvis under produktionssäsongen (huvudsakligen sommartid), vilket naturligtvis kan uppfattas som mera störande än jordbruk. Utifrån erfarenheter från andra liknande verksamheter bedömer bolaget att verksamheten uppfyller Naturvårdsverkets riktlinjer för externt industribuller med god marginal. En bullerutredning har utförts i oktober 2024. Utredningen visar att inga bostadshus utsätts för högre ekvivalent ljudnivå än 33 dB(A) vid ett värsta scenario, inklusive transporterna in och ut från området. Skörd av torv klarar såldes även bullerriktvärden nattetid och helger de få gånger som det eventuellt kan bli aktuellt. Det av länsstyrelsen yrkade villkoret avseende arbetstider behövs därför inte.

Yt- och grundvatten

Vattnet som samlas inom verksamhetsområdet är dels vatten i form av vanlig nederbörd, dels ytvatten från omgivningen. Detta vatten kommer att bortledas genom anlagda dikessystem via sedimentationsdammar. Täkten avvattnas i sydväst via dike ut till Krokasjön cirka en kilometer söder om täktområdet, vidare ut i Lagan. I sydost via Brunnabäcken till Hokusjön, cirka 7 km söder om Konungsö-mossen.

Det går en vattendelare genom den täktade delen av mossen i nord/sydlig riktning. I nuläget avrinner vattnet både från sydvästra och sydöstra delen av mossen. Beroende på om vattnet avleds öster eller väster om vattendelaren tar det olika vägar men har samma slutdestination, Lagan och Västerhavet. Närmaste recipienter för avrinningsvatten från den del av mossen som ligger öster om vattendelaren är Hokusjön/Hokaån/Härån. Vattnet leds härifrån genom ett antal små sjöar innan det

når Lagan efter cirka fyra mil. Vatten från de delar av mossen som ligger väster om vattendelaren har kortare väg till Lagan. Via de små sjöarna Krokasjön och Ängssjön når det Lagan efter cirka 1,5 kilometer.

Detta är den lämpligaste och mest ändamålsenliga avrinningen av vattnet från verksamhetsområdet. Bland annat för att underlätta kontroll och provtagning av utgående vatten och för att undvika onödig etablering av dammar i öster. Förutsatt att varken marken eller nederbörden är förorenad kommer utsläppsvatten från tälten inte att ha någon påverkan av betydelse på befintligt dikessystem och recipienten Lagan.

Avfallshantering

Bolaget arbetar med att så långt som möjligt minska avfallsmängderna och återvinna det avfall som uppkommer. All utrustning hanteras varsamt för längre livslängd och förbrukning av produkter är sparsam. De olika avfallstyper som uppkommer lagras tillfälligt i miljöcontainer. Plasten kommer om möjligt att levereras till återvinning. Lämpligt avfallsbolag, som är godkänt för transport och mottagare av farligt avfall, kommer att ta hand om spilloljor, filter och dylikt liksom farligt avfall. Innan en entreprenör anlitas för transport av avfall förvissas sig bolaget om att entreprenören har tillstånd för att ta emot avfallet och att transportera det.

Olje- och kemikaliehantering

Verksamheten kommer att innebära hantering, inklusive förvaring, av oljeprodukter och andra kemikalier. Drivmedel kommer att förvaras i godkänd miljötank om 5-10 m³. Tanken kommer att vara nederbördsskyddad och invallad. Invallningen kommer att rymma den största behållarens volym och minst 10 % av övrig lagrad volym. Vid behov ska den vara försedd med påkörningsskydd. De bränslen som kommer att användas är av miljöklass 1 eller likvärdigt bränsle. Oljor och smörjmedel kommer att förvaras i godkända miljöcontainrar så att förorening av mark och vatten inte riskeras. Tank- och miljöcontainrar kommer att förvaras på för ändamålet iordningställd yta.

Utrustning och fordon som kommer att användas i verksamheten utrustas och underhålls på sådant sätt att risken för eventuella utsläpp vid haverier minimeras.

För att omhänderta eventuellt spill kommer absorberingsmedel att finnas tillgängligt i arbetsfordon. Den förorenade jorden kommer att schaktas upp och transporteras bort till deponi som är godkänd för mottagande av förorenade massor. Varuinformationsblad och kemikalieförteckning för samtliga kemiska produkter kommer att finnas samlade på plats.

Brandskydd

Torkad torv är lättantändlig och det är därför mycket viktigt att ett fullgott brandskydd finns, dels för att minimera riskerna för brand och på detta sätt säkerställa ett gott skydd för omgivande miljö samt djur, dels för att skapa en trygg arbetsplats. Ett förebyggande och systematiskt brandskyddsarbete kommer finnas där man upprättar en brandskyddsplan med tillhörande riskanalys där brandrisker identifieras och hur dessa kan minimeras.

Kontrollprogram

Bolaget har till ansökan bifogat ett förslag till kontrollprogram.

Behov

Många av bolagets täkter håller på att bli färdigtäktade och ska efterbehandlas. Nya tillstånd krävs för att tillmötesgå det ökade behovet både vad gäller livsmedelsproduktion och energiproduktion. Bolaget har också noterat en markant ökad efterfrågan på torv som strö inom i princip all djurhållning. Brist på restprodukter från skogsindustrin och på strå (halm etc.) medför att torven är aktuell och många gånger det enda strömaterial som finns att tillgå. Många lantbrukare väljer att i större skala använda sig av torv då dess egenskaper bidrar till bättre djurhälsa och ökat gödselvärd.

Branschföreningen Svensk Torv har undersökt tillståndens livslängd totalt i Sverige för alla torvproducenter. Resultatet visar på att det kommer att bli synnerligen svårt

att tillmötesgå dagens behov framgent, ett behov som dessutom beräknas att öka. År 2022 gjordes beräkning av kvarvarande volymer i öppnade torvtäkter i Sverige och, utifrån då aktuellt behov, kommer råvaran att räcka i ca 12 år.

Energimyndigheten har utrett tillgången på torvråvara för att ev. bygga beredskapslager av torv. Torvens unika egenskaper gör det möjligt att lagra energitorv upp till mellan fem och åtta år utan energiförlust i råvaran. Detta har gjort att torven är ytterst intressant för Sverige ur ett beredskapsperspektiv. Sverige har sett att det bör ske en ökad beredskap för att säkra den inhemska livsmedels- och energiproduktionen.

Bolaget är en råvaruproducent som förser värme- och kraftvärmeverk med energitorv. Även om många har föresatt sig att fasa ut torven ur sin bränslemix spelar torven fortsatt en oerhört viktig roll vid kriser och när bristsituationer uppstår av annat bränsle. Under 2023 har fjärrvärmepriserna stigit med ca 25-30 % som enligt energibolagen beror på att priset för träflis och pellets har stigit med upp mot 70 %. Här spelar torven en viktig roll som prisdämpare och alternativ.

Torven har också andra positiva egenskaper som medför att det är fördelaktigt att blanda in torv med andra biobränslen, vanligtvis mellan 10-30 % av den totala volymen. Utsläpp av svavel från en förbränningsanläggning är reglerat i förordningen om svavelhaltiga bränslen. Värmeverk blandar vanligen träbränslen (som är svavelfattiga) med torv som innehåller mer svavel. Detta sker för att erhålla en lägre alkalinitet i pannan, vilket ger mindre påslag av sot och höjer asksmältpunkten. Inblandning av torv ger därmed en högre verkningsgrad och bidrar indirekt till att korrosion i förbränningsutrustningen förhindras och att partikelutsläpp minskas. Det medför i sin tur mindre behov av underhållsstopp. Ett sämre alternativ av flera anledningar är att blanda in svavelgranulat som importeras från bl.a. Polen.

Torv nyttjas även av många andra företag som råvara där materialet förädlas till olika odlingssubstrat. Inom branschen tittar man på andra cirkulära material, såsom exempelvis kompost och restprodukter från bland annat skogsindustrin. Dessa

material finns inte att tillgå idag i tillräcklig mängd eller den kvalité som motsvarar torven, även om branschen under många år har testat andra material. Flertalet av dessa ersättningsmaterial kräver även fortsatt en viss del inblandning av torv för att överhuvudtaget kunna fungera.

Cirka 400 - 500 miljoner skogsplantor drivs fram helt eller delvis i torv. Även här har man under lång tid gjort försök med andra material, men inte lyckats få fram ersättningsmaterial som helt kan ersätta torven. Få markägare är villiga att köpa dyra skogsplantor för att förnya sin skog och riskera att kanske var tredje planta dör efter utplantering. Brist på torv som odlingssubstrat för skogsplantor kan bli oerhört kostsamt för den svenska skogsnäringsen.

Sett till regionens behov finns värmeverk, lantbruk, yrkesodlare, fritidsodlare, skogsplantaskolor, större och mindre jordproducenter med flera, som fortsatt har behov av att tillgången av torvråvara säkerställs.

Miljökonsekvenser

Huvudsaklig inverkan på människors hälsa och miljön

Cirka 275 ha av Konungsömossen är påverkad av tidigare täktverksamhet och dikning. Det har medfört en ändrad markanvändning för området som inte längre utgör en opåverkad våtmark. Det nu planerade verksamhetsområdet uppgår till cirka 250 ha och brytningsområdet till cirka 170 ha.

Ur hushållningssynpunkt är det viktigt att så långt möjligt utnyttja de materialresurser som finns i området. Inom det planerade verksamhets- och brytningsområdet finns inga nyckelbiotoper eller naturvärden registrerade av Skogsstyrelsen. Helt naturligt finns det dock en del sumpskogar i anslutning till torvmarken. Dessa bedöms inte beröras av täkten och kommer inte att påverkas av verksamheten.

I området finns inga objekt som omfattas av Natura 2000-bestämmelser. Konungsömossen är, trots kraftig påverkan av tidigare täktverksamhet på delar av mossen, i sin helhet utsett som ett riksintresse för naturvård enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

Sökt verksamhet bedöms dock inte medföra någon påtaglig skada på riksintresset eller de värden som utgör grunden för riksintresset. Delar av Konungsömosse utgörs av riksintresse järnväg enligt 3 kap. 8 § miljöbalken.

Konungsömosse ingår också i våtmarksinventeringen (VMI), i vilken den bedömts uppnå naturvärdesklass 1, våtmark med mycket höga naturvärden. I värdeomdömena anges att Konungsömossen är ett mossekomplex med högt värderade topogena kärr, svagt välvda mossar och excentriska mossar. För den del som är påverkad av tidigare täkt existerar emellertid inte dessa naturvärden. Detta visar bland annat två naturvärdesinventeringar som gjorts år 2007 och 2019. Vid inventeringen 2007 kunde konstateras att mossen förändrats markant i de sedan tidigare dikade och täktade områdena sedan våtmarksinventeringen utfördes i början på 80-talet. Stora arealer saknade 2007 normal myrvegetation och istället har en slags ljunghed eller ”torvmö” bildats, vilket leder till slutsatsen att om våtmarksinventeringen hade utförts 2007 eller senare hade sannolikt klassificeringen blivit avsevärt lägre. Även områden utanför tidigare torvtäkt är påverkade av diken och dränering. Dessa delar är i behov av restaurering. Inventeringen 2019 påvisade också att naturvärdena är låga i det gamla täktområdet. Det förekommer ändå sumpskogar, barrskogar eller fuktstråk av visst värde inom verksamhetsområdet. Dessa områden eller värden omfattas inte av täkt. De gamla torvgravarna uppvisar inga naturvärden och dessutom påträffades här hårnervsmossa som är en utifrån spridningshänseende mycket aggressiv invasiv art.

Planerad täkt kommer inte att innefatta de topogena kärren i sydost och den opåverkade excentriska mossen i norr som utgör de delar som främst hyser höga naturvärden av betydelse och som utgör grund och kärnvärde för riksintresset. Mossen har i egenskap av detta tagits upp i Jönköpings kommuns översiktsplan från 2016. I det naturvårdsprogram som länsstyrelsen har tagit fram har den täktade och kraftigt påverkade delen undantagits från det område som utgör värdefull natur. Kommunen har valt att inte exkludera detta område i översiktsplanen. Mossen är

enligt översiktsplanen också utpekad som område med värdefull natur, låg-exploaterat område och friluftsområde. Verksamheten eller området berör inget område omfattande av detaljplan.

Under produktionstiden kommer vegetationen att avbanas från mossen inom verksamhetsområdet. Lokalt är landskapspåverkan måttlig. Nuvarande naturtillstånd och befintliga biotoper inom det planerade brytningsområdet försvinner. En ny naturmiljö kommer att skapas efter det att torven har utvunnits. Där torvmaterialet har tagits ut kommer nya, lägre marknivåer att bildas. Efter avslutat uttag av torv kommer ett våtmarksområde att skapas som med största sannolikhet ger en ökad biologisk mångfald i området. Dessutom kommer det diffusa läckaget av metan och koldioxid som nu pågår att upphöra. Området kommer att få god tillgänglighet för vilt såväl som människor.

Torvtäktsverksamhet förutsätter en sänkning av grundvattennivån inom brytningsområdet. Det är inte beräknat till vilken nivå grundvattnet ska sänkas. Avsänkningen genomförs bland annat för att erhålla bärighet för de maskiner som används på mossen. Grundvattensänkningen fås via ett avvattande dikessystem. Dikesystemet består av två delar, dels av huvuddiken, dels av tegdiken. Dikesplanen har givits enbart centrala huvuddiken istället för kantdiken för att minimera hydrologisk påverkan på omgivande mossmark. Huvuddikena syftar till att samla upp och avleda vatten från tegdikena och produktionsområdena till sedimentationsdammar och utloppspunkter. Tegdikena avvattnar uttagsområdena och möjliggör skörd av torv inom samma område.

Eftersom den del av Konungsömosse som kommer att utgöra brytningsområde redan är dikad efter tidigare torvtäktsverksamhet kommer de befintliga dikena sannolikhet enbart behöva fördjupas. Inga nya diken ska anläggas.

Vid iordningställandet av mossen inför täktverksamhet kommer det bli en marginellt ökad avrinning från mossen de första månaderna. Den ökade avrinningen

begränsas av de sedimentationsdammar som kommer att anläggas. Sedimentationsdammarna kan vid behov, för att reglera flödet ytterligare, förses med reglerbart ytintag. När mossen är iordningställd för torvskörd kommer avrinningen från området att bli jämnare än idag eftersom sedimentationsdammarna reducerar höga flöden och den avvattnade torven i sig har en svåröverträffbar förmåga att återvätas och suga upp vatten. Vid kraftig nederbörd innebär det att risken för översvämning av marker nedströms täktområdet minskar.

I samband med avvattning och bortledning av vatten inför torvtäktsverksamhet kan vattenkvaliteten i avrinningsvattnet påverkas bland annat på grund av utsläpp av torvpartiklar (suspenderat material) vid höga flöden och avsmältning. Det kan också förekomma ökade kvävehalter i vattnet, vilket kan leda till minskad syrehalt samt förhöjning av pH i utgående vatten. Genom att utnyttja flera väldimensionerade sedimentationsdammar kan den ansökta verksamhetens miljöpåverkan reduceras. Den planerade täkten berör inte något vattenskyddsområde eller annat angivet skydd för grundvattnet. Vatten som samlas i verksamhetsområdet är vatten i form av vanlig nederbörd. Detta vatten bortleds genom anlagt dikessystem via tre planerade sedimentationsdammar. Sammantaget bedömer bolaget att avrinningsvatten från verksamhetsområdet inte kommer att medföra någon nämnvärd inverkan på nedströms belägna sjöar och vattendrag. Provtagning på utgående vatten från täkten, nedströms samt referens visar att nuvarande vattenkvalité från utgående vatten från det gamla täktområdet är generellt av låg kvalité och har sämre värden på i stort samtliga parametrar jämfört med provtagning vid en referenspunkt i närheten.

Inverkan på naturvärden

Konsekvensen av sökt verksamhet är att befintliga biotoper inom det planerade skördeområdet försvinner. Området som är aktuellt för täkt saknar dock i huvudsak betydelse ur naturvårdssynpunkt i och med att området redan är dikat. Hänsyn har tagits till naturvärden inom verksamhetsområdet vid planering av täktverksamheten. För att säkerställa att inte de värden som ligger utanför området ska påverkas nämnvärt har bland annat skydds- och restaureringszoner tillskapats. Etablering av

skyddszoner som består av tidigare täktade områden säkerställer även att denna, om än triviala naturtyp, under en övergångsperiod finns kvar. Zonerna skyddar och gynnar främst fågelarterna nattskärria, grönbena och buskskvätta.

Bolaget delar länsstyrelsens bedömning som görs i naturvårdsprogrammet, att området saknar högre naturvärden, vilket även framgår av tidigare utförda naturvärdesinventeringar. Dikning och efterföljande täkt är tillfälliga åtgärder för att därefter restaurera och återskapa, men även nyskapa våtmarker med höga naturvärden och ökad biologisk mångfald.

Inverkan på friluftslivet

Bearbetning av torv innebär en viss form av motsättning till rörligt friluftsliv, eftersom naturupplevelsen påverkas negativt. Det är framför allt under arbetstid med trafik och buller som upplevelsen störs mest. Det aktuella området har inga uttalade intressen för friluftslivet. Detta betyder dock inte att området skulle vara outnyttjat för friluftsliv i övrigt. Naturupplevelsen påverkas negativt i närheten av tåkten. Efterbehandlingen skapar dock nya attraktiva miljöer, så som fågeltorn.

Inverkan på mark och landskapsbild

Den planerade torvtäkten är belägen inom ett område som är dikat och påverkat av tidigare torvtäktsverksamhet. Den befintliga naturresursen kan tas tillvara och efterbehandlingen kan ske med en god anslutning till det omgivande landskapet. Den planerade verksamheten påverkar såväl mark och markanvändning som landskap i de delar som omfattas av verksamhetsområdet i ganska ringa omfattning eftersom området redan är dikat och täktat. En ny naturmiljö kommer att skapas efter det att torven utvunnits. Vegetation kommer att skalas av från torvmossen inom skörde- och uttagsområdet. Lokalt är landskapspåverkan måttlig eftersom produktion av torv kommer att ske i ett område som sedan tidigare är dikat och påverkat av torvtäktsverksamhet. Där torvmaterialet skördas kommer nya, lägre marknivåer att bildas.

Konsekvenserna av markingreppet är förhållandevis små, då det planerade verksamhetsområdet inte berör någon värdefull natur- eller kulturmiljö eller område av uttalat intresse för det rörliga friluftslivet. Från allmän väg är insynen till uttagsområdet obefintlig.

Inverkan på luft

Sökt verksamhet medför avgasutsläpp från den mobila maskinparken och genom trafik till och från området. Den medför även damning från arbets- och transportytor under torrperioder. Bolagets bidrag till luftföroreningar är i sammanhanget utomordentligt liten. På lokal nivå ses inga risker att djur, växter eller kulturvärden skulle ta skada. Verksamhetens luftutsläpp bedöms heller inte påverka människors hälsa på lokal nivå. Verksamheten bedöms vidare inte medverka till att miljökvalitetsnormer för utomhusluft överträds (se nedan).

Hydrologisk påverkan

Sökt verksamhet medför grundvattensänkning inom brytningsområdet, dock inte bestämt till vilken nivå. Influensområde kring tegdiken i en torvtäkt är generellt 30-40 m.

Området som är aktuellt för täkt medför ingen hydrologisk påverkan på omgivande opåverkade områden i och med att området är dikat sedan tidigare. Därtill att tillräckliga avstånd råder mellan täktområdet och ej dikade eller opåverkade områden. Dikessystemet är optimalt utformat så att minsta möjliga hydrologisk påverkan sker på områden utanför ansökt täktområde.

De nord-sydliga dikena som ligger norr om verksamhetsområdet mynnar i ett avskärande dike i ost-västlig riktning vid verksamhetsområdets norra gräns och mynnar således inte i verksamhetsområdet.

Miljö kvalitetsnormer för ytvatten

Vattenavrinningen sker till Krokasjön, Ängsjön och sedan till Lagan (delen Fängen-Eckern). Den ekologiska statusen är klassad till ej god på grund av konnektivitetsförändringar, morfologiska förändringar och flödesförändringar. Den kemiska statusen är klassad till ej god på grund av överskridna gränsvärden för bromerade difenyletrar (PBDE) samt för kvicksilver. Sökt verksamhet påverkar varken ekologisk eller kemisk status.

Miljö kvalitetsnormer för grundvatten

I området finns stora arealer sand som bildar grundvattenmagasin. Sökt verksamhet medför endast lokal grundvattensänkning i torv och påverkar inte grundvattenförekomsten i sand. Verksamheten påverkar varken ekologisk eller kemisk status.

Åtgärder för att undvika, minska eller avhjälpa skadliga verkningar

Avrinnande vatten från verksamhetsområdet bedöms inte att ha någon påverkan av betydelse på befintligt dikessystem och recipienten nedströms. Planerade sedimentationsdammar med tillhörande skyddsanordningar kommer effektivt att hindra torvpartiklar från att nå nedströms liggande vattendrag.

Konsekvenserna av markgreppet är förhållandevis små då verksamhetsområdet inte direkt berör någon värdefull naturmiljö eller område av uttalat intresse för det rörliga friluftslivet. Efter avslutat uttag av torv kommer området att efterbehandlas. En god behandling av landskapet genom medveten gestaltning och markbehandling är av största vikt. I ansökan föreslår bolaget att efterbehandla området genom återvätning och till våtmark med vattenspegel samt skogsmark med inslag av viltvatten, vilket kan ge en hög biologisk mångfald. En sådan efterbehandling kommer inte bara att återetablera de biotoper som försvinner under själva produktionstiden, utan ger även nya värdefulla biotoper för bland annat många fågelarter. Oavsett vilket alternativ som väljs kommer sannolikt den biologiska mångfalden i området att öka efter avslutad torvskörd och efterföljande efterbehandling.

Nollalternativet

Nollalternativet innebär att verksamheten inte påbörjas. Området kommer att utvecklas efter de givna förutsättningarna. Troligtvis kommer en allt större del av området att upptas av naturligt föryngrad skog som till stor del redan i dagsläget koloniserar de sedan tidigare utdikade delarna av mossen. Den invasiva arten hårnervsmossa kan fortsätta att breda ut sig. Förutsättningarna för flera fågelarter, främst myrmarksfåglar kommer att successivt försämrans och antal revir minska. Andra fågelarter såsom olika tättingar kan gynnas. Och det kommer vara lättare att ta sig ut på mossen där dikning skett. Landskapsbilden och tillgängligheten för det rörliga friluftslivet blir oförändrad.

Nollalternativet medför också att ingen restaurering av skadade delar av mossen kan komma till stånd. Området kommer att fortsätta att läcka växthusgaser och ett visst begränsat skogsbruk kommer att bedrivas. Någon förändring av betydelse av vattenkvaliteten från nu rådande förhållanden är inte att förvänta. Nollalternativet innebär också att det inte blir någon produktion av beredskapsbränsle och att livsmedels-säkerheten sätts på spel. Där till får Trafikverket ta hand om utgrävd torv själva.

Grunder

Vattenverksamhet

Ansökan avser vattenverksamhet enligt 11 kap. 9 § miljöbalken för bortledning av yt- och grundvatten under uttagstiden samt tillstånd för vattenverksamhet då området ska efterbehandlas. Vattenverksamheten bedöms omfattas av följande punkter enligt 11 kap. 3 § miljöbalken. (1) uppförande, ändring, lagning eller utrivning av en anläggning i ett vattenområde, (2) fyllning eller pålning i ett vattenområde, (3) bortledning av vatten från ett vattenområde, (4) grävning, sprängning eller rensning i ett vattenområde, (6) bortledning av grundvatten eller utförande av en anläggning för detta och (8) markavvattning.

Bolaget bedömer dock med stöd av följande att sökt verksamhet i form av vattenverksamhet inte bör hänföras till begreppet markavvattning. Markavvattning definieras i 11 kap. 2 § miljöbalken som *en åtgärd som utförs för att avvattna mark,*

när det inte är frågan om avledande av avloppsvatten, eller som utförs för att sänka eller tappa ur ett vattenområde eller för att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål. Till markavvattning hänförs inte sådant bortledande av yt- och grundvatten som omfattas av punkterna 3 och 6 (Miljöbalken, en kommentar, Ulf Bjällås, Nordstedts Blå bibliotek).

Bolaget anser att vattenverksamheten i första hand omfattas av punkterna 3 och 6 eftersom följande gäller för aktuell vattenverksamhet. Bortledning sker av yt- och grundvatten, en bortledning som sedan ska upphöra för att därigenom bilda ny våtmark. Syftet med vattenverksamheten är inte att varaktigt öka fastighetens lämplighet för något visst ändamål (eg. jord- eller skogsbruk).

Gränsdragning mellan vad som ska anses som markavvattning eller annan vattenverksamhet är svår att dra och har varit föremål för utredning i ett flertal domar. Det kan dock konstateras att verksamheten och planerade åtgärder är de samma oavsett om vattenhanteringen bedöms som bortledning av vatten eller som markavvattning. Frågan är således om vattenverksamheten kan anses vara varaktig samt om det föreligger rekvisit för att kräva dispens från förbudet att dika en värdefull våtmark. I det aktuella fallet utgör inte området en värdefull våtmark. I de fall diken lämnas kvar efter avslutad täkt för exempelvis skogsbruk, kan effekten av avvattningen anses bli varaktiga. För Konungsömossen, som till helt övervägande del kommer efterbehandlas till våtmark genom att avledningen av yt- och grundvatten upphör, kan effekten följaktligen inte anses vara varaktig.

Bolaget menar att denna åtskillnad bör göras utifrån de faktiska förhållandena vid bedömning av om verksamheten faller in under bestämmelserna för bortledning av vatten eller omfattas av bestämmelserna för markavvattning. Området är redan dikat sedan tidigare och utgör ingen värdefull orörd våtmark. Flera utförda naturvärdes- och fågelinventeringar styrker att området har låga naturvärden. Redan existerande diken kommer att användas för sökt verksamhet. Behov av dispens för att upphäva förbud att dika en värdefull våtmark som ska bevaras, kan därmed inte anses föreligga eftersom området inte utgör en värdefull våtmark eller ens en våtmark.

Alla diken kommer att läggas igen efter avslutat täkt och kan därmed inte anses vara varaktiga enligt definitionen för markavvattning i 11 kap. 2 § miljöbalken.

Med hänsyn till att ansökt verksamhet inte medför varaktiga effekter utan vattennivån tillåts stiga vid efterbehandlingen vidhåller bolaget sammantaget utifrån förarbeten och lagens utformning att ansökt vattenverksamhet vid Konungsömossen i huvudsak utgör bortledning av dag- och grundvatten. I andra hand, om domstolen bedömer att det rör sig om markavvattning så krävs ändå ingen dispens från förbud att markavvattna området i enlighet med de skäl som redovisas i följande stycke.

Angående arbetstid för vattenverksamhet

Anläggandet och ditsättning av de reglerbara utloppsanordningarna görs inom 10 år enligt yrkande punkt 12 (se ovan). Det ansökta projektet för vattenverksamhet ska beviljas tillstånd för reglering enligt yrkande punkt 6. När efterbehandlingen är färdigställd ges således en möjlighet till reglering mellan 211,5 – 216 m ö. h. enligt yrkande 7.

Angående dispens från markavvattningsförbudet

Området för täktverksamhet utgörs inte längre av en orörd våtmark eftersom området är dikat sedan tidigare. För dispens stadgas i 11 kap. 14 § miljöbalken att regeringen får förbjuda markavvattning i områden där det från naturvårdssynpunkt är angeläget att våtmarkerna bevaras. Av förarbetena till lagstiftningen med regeringens överväganden (prop. 1990/91:90) framgår att kvarvarande våtmarker tillhör de naturtyper som bör ägnas särskild uppmärksamhet i säkerställandearbetet. Regeringen har utnyttjat bemyndigandet genom att i förordningen om vattenverksamhet m.m. utpeka de områden där det är särskilt angeläget att våtmarkerna bevaras. För de våtmarker som finns inom uppräknade områden gäller ett generellt förbud mot markavvattning och krav på dispens.

För vald plats gäller att tidigare utförd dikning medfört att markanvändningen ändrats till markanvändning för torvtäkt. Området omfattas därmed inte i de uppräknade områden i regeringens förordning om vattenverksamhet m.m. och

därmed inte av det generella förbudet mot markavvattning och krav på dispens. Syftet med vattenverksamheten omfattas inte av definitionen för markavvattning. För yrkad vattenverksamhet krävs inte dispens.

För det fall mark- och miljödomstolen anser att det krävs en dispens ska den beviljas eftersom det inte har uppstått något nytt naturtillstånd och att det inte finns några skyddsvärda naturvärden.

Planförenlighet

Täktområdet omfattas inte av detaljplan eller områdesbestämmelser. Området är i sin helhet utpekade i Jönköpings kommuns översiktsplan som friluftsområde och naturmiljö av riksintresse. Området som är påverkat av tidigare täktverksamhet har dock undantagits i länsstyrelsens naturvårdsprogram för Jönköpings län, eftersom man ansett att inte tillräckliga naturvärden finns. Bolaget menar att den föreslagna verksamheten kan anpassas till rådande förhållanden och kommunens intentioner och därmed kan anses vara förenlig med översiktsplanen.

Riksintresse

Riksintresset naturvård beslutades år 2000. Värden beskrivs enligt följande. Konungsömossen är ett mossekomplex med högt värderade topogena kärr, svagt välvda mossar och excentriska mossar.

Området är sedan tidigare dikat och täktat och har därigenom fått en ändrad markanvändning. Som det är nu finns det dock inga förutsättningar för någon traditionell markanvändning såsom jord- eller skogsbruk. Det finns inte förutsättningar för höga naturvärden i området. Genom att ta tillvara torven i ett sedan tidigare kraftigt påverkat område, samtidigt som områden mellan täkten och de mer opåverkade områdena som utgör riksintresse för naturvård restaureras, medför det att verksamheten inte heller medför påtaglig skada på riksintresset för naturvård.

Sökt verksamhet medför sammantaget små risker avseende brand och avvattning eller grundvattensänkning i torvmark som samtliga kan hanteras för att inte utgöra

otillåten påverkan på riksintresset järnväg. Sökt verksamhet kan snarare medföra fördelar för Trafikverket.

Artskydd

Bolaget har föreslagit följande försiktighetsmått till skydd för fåglar, vilket medför att verksamheten är tillåtlig med hänsyn till artskyddet.

- Tillräckligt avstånd till orrespelplats och till tjäderlekplats under spelperiod.
- Inventering av spelplatser innan igångsättning.
- Försiktighetsmått i villkor när och var verksamheten kan bedrivas.
- Kompensation genom restaurering som gynnar myrfåglar.
- Efterbehandling som gynnar myrfåglar men även andra fågelarter.

Klimatet

Tillåtligheten för en tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalken tar hänsyn till klimatpåverkan som en del av den bredare miljöprövningen av verksamhetens miljöpåverkan. Miljöbalken ställer krav på att verksamheter som påverkar miljön, inklusive klimatet, måste begränsa sin påverkan i så stor utsträckning som möjligt och beakta principer för hållbar utveckling.

Utsläppen beskrivet som koldioxidkvivalenter från torv som förbränns för fjärrvärme är liten i förhållande till andra sektorer. Frågan är om det är bättre att elda plast än torv. De beräknade utsläppen från Konungsömosse tar inte hänsyn till att området efter avslutad täkt blir en kolsänka.

Bolaget har föreslagit följande försiktighetsmått för att minimera klimatpåverkan.

- Val av skördeteknik i så stor utsträckning som möjligt.
- Nya bränslesåla maskiner och val av bränsle (t.ex. HVO) om möjligt.
- Kompensationsåtgärder i form av restaurering.
- Val av efterbehandling, t.ex. återvätning i så stor utsträckning som möjligt.

Stoppregeln i 9 kap. 6 g § miljöbalken

Stoppregeln anger att om en täkt av torv kräver tillstånd eller anmälan, får täkten inte komma till stånd i en våtmark som utgör en värdefull natur- eller kulturmiljö. Syftet är att värna om våtmarker som i huvudsak är orörda och att restaurera skadade våtmarker där det är möjligt. Bolaget söker tillstånd i ett område där täkt redan kommit till stånd och som inte kan anses vara en våtmark i egentlig mening. I vart fall är det inte en värdefull natur- och kulturmiljö.

God hushållning och de allmänna hänsynsreglerna

Bevisbörderegeln

Genom utförda inventeringar såsom naturvärdesinventering, fågelinventeringar med mera finns det ett tillräckligt och fullgott underlag för att bedöma att det inte föreligger någon beaktansvärd risk att verksamheten inte i tillräcklig mån uppfyller kraven i artskyddsförordningen.

Kunskapskravet

Bolaget är ett av Skandinavien ledande bioenergiföretag och torvproduktion sker i Neovas regi på ca 65 torvtäkter fördelade över hela landet. Bolaget är väl medveten om att ställa höga miljökrav på sin verksamhet och eftersträvar att ha en så modern och miljövänlig maskinpark som möjligt inom rimlig ekonomisk gräns. Bolagets nuvarande verksamhet drivs med högt ställda miljömål. Bolaget har hög kompetens på sina medarbetare. Genom egenkontroll kommer bolaget kontinuerligt att hålla sig underrättad om verksamhetens påverkan på miljön och kan på så sätt planera för att motverka skador. Miljöbalkens krav på kunskap är väl tillgodosedda.

Försiktighetsmått

Bolaget avser att förebygga eventuella risker för skador och olägenheter på människors hälsa och miljö på sätt som beskrivs i ansökan och i villkor. Genom bolagets egenkontroll kommer detta att kunna kontrolleras. Bolaget har en maskinpark som är modern, fortlöpande förbättrad och väl underhållen. När maskinparken uppdateras beaktar bolaget kravet om att bästa möjliga teknik ska användas.

Lokaliseringsprincipen

Den planerade täkten är bra lokaliserad ur försörjningssynpunkt och har god anslutning till omgivande vägsystem. Störningar för människor i omgivningarna är inte av den omfattningen att de kan anses göra platsen olämplig för täktverksamhet.

Området är sedan tidigare påverkat av torvtäktsverksamhet och har låga naturvärden och få motstående intressen. Den befintliga naturresursen kan tas tillvara och efterbehandlingen kan ske med en god anslutning till det omgivande landskapet.

Bolagets slutsats är att det aktuella täktområdet måste anses vara den plats där ändamålet kan uppnås med rimligt intrång.

Ett möjligt alternativ till den aktuella täkten skulle vara att leta upp, prospektera och öppna en helt ny fyndighet med exakt likvärdiga egenskaper hos torvmaterialet.

Möjligheten att finna en sådan får bedömas som liten. Det torde framstå som uppenbart att en sådan alternativ lokalisering ur landskaps-, miljö-, resurs- och företagsekonomisk synpunkt för närvarande inte är ett bättre alternativ. Verksamheten bedöms uppfylla miljöbalkens lokaliseringsprinciper.

Hushållnings- och kretsloppsprinciperna

Mark- och vattenområden ska, enligt 3 kap. 1 § miljöbalken, användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företräde ska ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning. Området är väl lämpat genom sin beskaffenhet för torvproduktion. Det finns även ett stort samhällligt behov av olika torvprodukter. Behovet av torv ökar nationellt och internationellt. Det medför också från en allmän synpunkt god hushållning att optimalt kunna tillgodogöra sig råvaran till torvprodukter för att därefter skapa nya våtmarker med hög biologisk mångfald. Bolaget kommer att sortera avfall och lämna det till återvinning, där så är möjligt.

Produktvalsprincipen

Vid arbetsplatsen kommer det att hanteras kemiska produkter i form av oljor, smörj- och drivmedel. Bolaget verkar för att miljöfarliga ämnen ska ersättas av mer miljöanpassade alternativ, så snart sådana finns att tillgå på marknaden och är ekono-

miskt försvarbara samt tekniskt likvärdiga. Bolaget undersöker fortlöpande kemikalier, så som dieselolja och hydraulolja, som finns på marknaden. Avsikten är att identifiera miljöanpassade kemikalier som kan ersätta befintliga kemikalier utan avkall på funktion. Bolaget använder biologiskt nedbrytbara hydrauloljor i maskiner där så är möjligt ur teknisk synpunkt. Diesel av miljöklass 1 eller motsvarande bränsle används till samtliga fordon.

Ansvar för att avhjälpa skador

Bolaget är medvetet om ansvaret för skada eller olägenhet på miljön intill dess att denna upphört eller avhjälppts i tillräcklig omfattning. Bolaget är också medvetet om att den som förorenar betalar aktuella kostnader.

Förenlighet med hänsynsreglerna

Bolaget bedömer att den ansökta verksamheten med de villkor som föreslagits, och därutöver med beaktande av försiktighetsåtgärder i övrigt, är förenlig med hänsynsreglerna.

Särskilda förutsättningar för vattenverksamhet

Värdet av torvmaterialet kan lågt räknat ansättas till ett genomsnitt av 200 kr/m³ vilket innebär ett uppskattat värde av den totala fyndigheten till 200 kr x 4 500 000 m³ = 0,9 miljarder kronor över en 25-årsperiod eller mer. Utöver den ekonomiska nyttan av åtgärderna vill bolaget även framhålla att den sökta verksamheten inte medför skada eller olägenhet av väsentlig betydelse för människors hälsa eller miljön. Platsen som sådan är lämplig och den sökta verksamheten strider inte mot de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. eller hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken.

Sammanfattningsvis menar bolaget att nyttan av värdet av vattenbortledningen till följd av den ansökta täktverksamheten, överstiger de eventuella skador som kan uppkomma. Risken för skador är dessutom mycket liten.

Normer för miljö kvalitet

Bolaget bedömer att verksamheten inte kommer att medföra att miljö kvalitetsnormer överskrids eller försämras på ett otillåtet sätt särskilt vad gäller vattenförekomster.

Samlad bedömning

Med beaktande av allmänna hänsynsregler, försiktighetsåtgärder och villkor bedömer bolaget att täktverksamheten inom rubricerade fastigheter kan bedrivas utan olägenheter för människors hälsa och miljö.

Sökt verksamhet är en kombination av restaurering, täkt och efterbehandling som långsiktigt gynnar behovet av torv för vitt skilda ändamål där det inte finns alternativ i tillräcklig volym eller av säker och rätt kvalitet. Verksamheten åter-skapar och restaurerar stora delar av Konungsö till högmossa och efterbehandlar till miljöer med hög biologisk mångfald. Vidare innebär verksamheten klimat-anpassning av skördemetoder och efterbehandling, samt möjlighet att följa upp och jämföra olika restaurerings- och efterbehandlingsåtgärder ur klimatsynpunkt.

Verkställighet av domen är nödvändigt då bolaget behöver komma igång så snabbt som möjligt. Vid ett eventuellt överklagande kan det dra ut på tiden. Restaureringsåtgärderna ska påbörjas så fort som möjligt i ett tidigt skede.

INKOMNA YTTRANDEN

Sveriges geologiska undersökning (SGU), Havs- och vattenmyndigheten (HaV) och **Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)** har uppgett att de avstår från att yttra sig i målet.

Försvarsmakten har inkommit med yttrande och har inget att erinra i målet.

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket yrkar i första hand att ansökan ska avvisas och i andra hand avslås. Naturvårdsverket motsätter sig ett verkställighetsförordnande.

Vattenverksamheten är markavvattning

Med markavvattning avses en åtgärd som utförs för att avvattna mark, när det inte är fråga om avledande av avloppsvatten, eller som utförs för att sänka eller tappa ur ett vattenområde eller för att skydda mot vatten, när syftet med åtgärden är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål (11 kap. 2 § miljöbalken).

Med att åtgärden varaktigt ska öka markens lämplighet för ett visst ändamål avses t.ex. avvattnande åtgärder för att möjliggöra odling eller en torvtäkt. Dikning utgör en typisk markavvattningsåtgärd (se Bengtsson m.fl., Miljöbalken, kommentaren till 11 kap. 2 § [JUNO 2024-03-11]). Av kravet på varaktighet följer också att tillfälliga avvattnande åtgärder inte utgör markavvattning. Om avsänkningen däremot är nödvändig under en längre period, t.ex. för att möjliggöra uttag av torv under tillståndstiden, är kravet på varaktighet uppfyllt. Att verksamhetsutövaren avser att återställa vattennivåerna i våtmarken efter det att täktverksamheten har avslutats, förändrar inte den bedömningen.

Av utredningen framgår att bolaget genom dikning avser att avsänka vattennivåerna i området och därigenom möjliggöra torvtäkt under 25 år. De vattenanläggningar som bolaget ansöker om att få utföra är sådana som typiskt sett anläggs i samband med markavvattning. Bolagets beskrivna vattenverksamhet utgör därför markavvattning.

Markavvattningen är dispenspliktig

Som konstaterats ovan utgör bolagets ansökta vattenverksamhet markavvattning. Verksamheten är tillståndspliktig enligt 11 kap. miljöbalken. Regeringen får med stöd av 11 kap. 14 § miljöbalken förbjuda tillståndspliktig markavvattning i

områden där det är särskilt angeläget att våtmarkerna bevaras. Genom 4 a § förordningen om vattenverksamhet har regeringen använt sitt bemyndigande och förbjudit markavvattning bl.a. i Jönköpings kommun, där den nu ansökta verksamheten är lokaliserad. Om våtmarken är orörd eller inte och om det tidigare har bedrivits torvtäkt i området, har ingen betydelse för bedömningen av om markavvattningen är dispenspliktig. Dessa omständigheter kan dock ha betydelse vid själva dispensprövningen. Den i målet aktuella markavvattningen är alltså dispenspliktig.

Markavvattning och processuella konsekvenser

Länsstyrelsen prövar, som utgångspunkt, tillstånd till markavvattning, inklusive dispens från markavvattningsförbud (11 kap. 9 b och 14 § och 21 kap. 1 § p. 2 miljöbalken) och torvtäkt enligt 9 kap. miljöbalken. I 7 kap. 19 och 20 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet finns vissa bestämmelser om när markavvattning i stället ska prövas av mark- och miljödomstolen. Av handlingarna framgår inte att dessa bestämmelser skulle vara tillämpliga i detta mål. Om det nu aktuella målet bara omfattade markavvattning (inklusive dispens från markavvattningsförbudet) och torvtäktverksamhet, skulle alltså ansökan i sin helhet prövas av länsstyrelsen som första instans. I så fall skulle mark- och miljödomstolen behöva avvisa ansökan.

Frågan kompliceras dock av att bolaget framställt andra yrkanden om tillstånd till vattenverksamhet kopplade till efterbehandlingen, som inte kan anses utgöra markavvattning. Under förutsättning att dessa vattenverksamheter kan tas upp till prövning (se nedan) är mark- och miljödomstolen, enligt 21 kap. 1 § p. 2 miljöbalken, rätt instans för dessa. Mark- och miljödomstolen bör då med stöd av 21 kap. 3 § miljöbalken även kunna pröva torvtäktverksamheten och markavvattningen, inklusive frågan om dispens från markavvattningsförbud (se Mark- och miljööverdomstolens [MÖD] dom den 17 juni 2022 i mål nr M 6552-20).

Naturvårdsverket ifrågasätter om det är lämpligt, eller möjligt, att ge tillstånd till den vattenverksamhet som är kopplad till efterbehandlingen. Efterbehandlingen ska

ske efter att täktverksamheten är avslutad – dvs. efter 25 år. För vattenverksamhet ska den tid inom vilken arbetena ska vara utförda (arbetstid) anges i tillståndet. Den nu aktuella verksamheten kan inte anses tillgodose ett väsentligt samhällsintresse, varför arbetstiden som längst kan bestämmas till tio år (22 kap. 25 § andra stycket miljöbalken). Det står alltså klart redan på förhand att de i målet aktuella arbetena för vattenverksamhet kopplade till efterbehandlingen inte kommer att kunna genomföras inom arbetstiden.

Naturvårdsverket anser vidare att yrkandena om vattenverksamhet är opreciserade i dessa delar. Det framgår t.ex. inte vilka diken som ska läggas igen och inte heller på vilket sätt diken ska ledas om. Naturvårdsverket anser därför att det är tveksamt om det är möjligt att meddela ett tillstånd med tillhörande villkor för den ansökta vattenverksamheten.

Såvitt Naturvårdsverket känner till brukar inte vattenverksamhet, som är nödvändig för efterbehandlingen av torvtäkter längre fram i tiden, tillståndsprövas inom ramen för täktprövningen. Åtgärderna hanteras i stället som en efterbehandlingsfråga och eventuella nödvändiga framtida tillstånd till vattenverksamhet får då prövas i särskild ordning.

Domstolen bör därför beakta om den yrkade vattenverksamheten kopplad till efterbehandlingen kan prövas inom ramen för målet, och i så fall vilken betydelse det har för domstolens behörighet att pröva resterande delar av målet.

Frågan om verksamhetens påverkan på riksintresset för naturvård

Konungsömossen är utpekad område av riksintresse för naturvård enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. I registerbladet för området anges bl.a. följande. Mossekomplexet består av topogena kärr, svagt välvda mossar och excentriska mossar samt också till stor del av obestämbara mossar. Nordligaste delen av Konungsömossen är en excentrisk välvd mosseyta. I de högsta delarna i östra delen finns en samling gölar kallade ”Tre brunnar” kring vilka myrlilja uppträder i massor. Bågformat från dessa gölar finns ett väl utvecklat system av höljor. Längst i söder finns en mosaik av

fastmarksholmar och plana kärrytor. Växtligheten är rikkärrsartad med ett 30-tal olika arter. I området finns också orre, nattskärre och ljungpipare. Bevarandet av våtmarkernas värde kräver att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt. Avverkning av sumpskogar och skogar på fastmarksholmar, vid vattendrag samt i kantzoner, bör inte utföras.

Inom ramen för den nationella våtmarksinventeringen (VMI) har mossen tilldelats klass 1 (mycket höga naturvärden). Området är drygt 1 200 hektar. Naturvårdsverket anser att områdets storlek har betydelse för de naturvärden som det hyser. Som stor våtmark ger Konungsö mossen möjlighet till en större variation, som t.ex. kan vara nödvändig för att vissa störningskänsliga fåglar ska välja detta som häckningsområde. Konungsö mossens naturvärdesklass visar inte enbart mossens eget värde, utan även hur dess värden står i relation till våtmarkerna i regionen.

Konungsö mossen har tack vare sin storlek fortfarande stora partier med naturlig mossevegetation och därmed en möjlighet att hysa populationer av idag sällsynta arter i södra Sverige, trots de ingrepp som gjorts i delar av mossen. Enligt de inventeringar som bolaget har genomfört står det klart att området har mycket höga värden för fågelfaunan.

Naturvårdsverket anser att det som framkommit i ärendet inte ger anledning att frångå den tidigare naturvärdesklassningen i VMI.

Naturvårdsverkets bedömning - rättsliga utgångspunkter

Enligt 3 kap. 6 § miljöbalken ska bl.a. områden som är av riksintresse för naturvård skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. En påtaglig skada på naturmiljön kan uppstå om en åtgärd mer än obetydligt kan skada något eller några av de naturvärden som utgör grunden för riksintresset. En negativ inverkan som är irreversibel med avseende på något värde som utgör grunden för riksintresset bör som regel anses utgöra påtaglig skada på naturmiljön. Vid skadebedömningen bör hänsyn bl.a. tas till

- hur verksamheten påverkar de värden som utgjort grunden för utpekandet av området som riksintresse,
- hur verksamheten påverkar de särskilt skyddsvärda naturtyperna och hotade djur- och växtarter, hur verksamheten påverkar de särskilda strukturer eller funktioner som är en förutsättning för upprätthållandet av naturtypen och för att gynnsamma livsvillkor för djur- och växtarter ska bibehållas långsiktigt,
- hur stor del av riksintresseområdet som påverkas och i vilken omfattning,
- om kvarvarande arealer är tillräckligt stora och sammanhängande och av tillräcklig kvalitet för att djur- och växtarter ska kunna fortleva på lång sikt, och
- om, och i så fall på vilket sätt, det berörda området kan återhämta sig.

Naturvårdsverkets bedömning - påverkan på naturtyper

Naturvårdsverket konstaterar att samtliga åtgärder som kan skada riksintresset enligt registerbladet för riksintresseområdet, är sådana åtgärder som bolaget kommer att behöva genomföra för att bedriva ansökt verksamhet, dvs. dränering, vattenreglering, dämning, torvtäkt samt avverkning av sumpskogar och skogar på fastmarksholmar, vid vattendrag och i kantzoner.

En torvtäkt i det aktuella området skulle innebära att naturtyper som riksintresset avser att skydda – dvs. ett mossekomplex med topogena kärr, svagt välvda mossar och excentriska mossar – skulle försvinna för alltid. I det planerade verksamhetsområdet är dessa naturtyper visserligen kraftigt påverkade av dikning och tidigare täktverksamhet, men stora delar av torvens mäktighet finns trots det kvar.

Genom restaurering och återvätning är det därför möjligt att återfå stora delar av de ursprungliga naturtyperna kopplade till mossar och kärr. Bl.a annat bedöms möjligheterna goda att få igång tillväxten av de typiska *Sphagnum*-mossorna. Om täktverksamhet kommer till stånd, och även om efterbehandling skulle innebära återvätning, bedömer Naturvårdsverket att det huvudsakligen kommer att bildas andra typer av våtmarker än de som är typiska för de orörda delarna av Konungsömosse. Sådana våtmarker kan visserligen få ett rikt växt- och djurliv, men

då med arter som är typiska för fågelsjöar, snarare än sådana som finns i mossar och kärr. Det går däremot inte att efterbehandla området så att naturtyper som skyddas av riksintresset kan återuppstå inom överskådlig tid. Naturvårdsverket anser mot bakgrund av ovan att det finns goda möjligheter att genom restaurering återskapa naturtyper av kärr- och mossetyp om verksamheten inte kommer till stånd.

Vid bedömningen av verksamhetens påverkan på riksintresset måste också hänsyn tas till att det ansökta området utgör en del av ett större sammanhållet hydrologiskt komplex, vilket är anledningen till att hela Konungsömosse utgör ett riksintresseområde såväl som ett samlat objekt i VMI.

Givet verksamhetens irreversibla påverkan på naturtyper inom våtmarken, bedömer Naturvårdsverket att påverkan på riksintresset skulle innebära en påtaglig skada. Att verksamhetsområdet redan är kraftigt påverkat av mänsklig verksamhet förändrar inte denna bedömning. Naturvårdsverket erinrar också om stoppregeln i 9 kap. 6 g § miljöbalken där det anges att täkter inte får komma till stånd i en våtmark som utgör en värdefull natur- eller kulturmiljö. Med värdefull natur- och kulturmiljö avses inte bara våtmarker som idag har ett högt naturvärde, utan också sådana som bedöms lämpliga för restaurering för att återfå naturvärden och möjligheter att producera värdefulla ekosystemtjänster (prop. 2008/09:144 s. 20 f. och MÖD 2015:40). Som framgår ovan anser Naturvårdsverket att Konungsömosse är lämplig för restaurering.

Naturvårdsverkets bedömning - påverkan på fågelfaunan

Verksamheten riskerar också att få en betydande påverkan på fågelfaunan i området. I registerbladet för riksintresset nämns tre fågelarter: orre, nattskärre och ljungpipare. De naturtyper som riksintresset avser skydda hyser också andra typiska fågelarter, varav flera är rödlistade och/eller har en negativ populationsutveckling i södra Sverige.

I miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) beaktar bolaget huvudsakligen den miljö som går förlorad genom täktverksamheten. Bolaget verkar däremot bortse från den

förlust av livsmiljö *utanför* verksamhetsområdet som, helt eller delvis, uppstår som en effekt av verksamheten. Störningen kan bestå av mänsklig närvaro, buller, arbetande maskiner och byggnader etc. Vilken grad av störning (det s.k. tröskelvärdet) som behövs för att en fågelart ska överge häckningsplatser, viloplatser m.m. varierar. Hänsyn måste därför bl.a. tas till vilka arter som berörs, avståndet till störningskällan och störningens frekvens.

Naturvårdsverket konstaterar att i nära, och relativt nära, anslutning till verksamhetsområdet förekommer spelplatser för såväl orre som tjäder – två arter som är mycket känsliga för mänsklig störning. Båda arterna skyr mänsklig närvaro både på de traditionella kollektiva spelplatserna men också på sina solitära häckningsplatser i omgivningen. För orre uppges det att uppemot 30 tuppar spelar på myren. Ett sådant stort antal tuppar är ovanliga även i ett nationellt perspektiv och spelplatsen har därför, enbart av detta skäl, ett mycket högt skyddsvärde. På myren häckar även trana och, åtminstone vissa år, smålom – vilket är ytterligare två arter som är störningskänsliga.

Konungsömosse hyser även ett antal andra ytterst skyddsvärda arter, vars populationsutveckling i södra Sverige är kraftigt vikande. Några sådana exempel är vadarfåglarna storspov, ljungpipare och grönbena. I vilken omfattning dessa arter och övriga fågelarter som nyttjar myren som plats för häckning, rastning eller övervintring, och som riskerar att störas av den sökta verksamheten kan Naturvårdsverket inte bedöma på befintligt underlag.

Den negativa påverkan av verksamheten är huvudsakligen risk för bortträngning. Verksamheten riskerar därmed att påverka fåglarnas möjligheter att använda mossen som häcknings- och rastlokal. Det finns därför en stor risk för att verksamheten påverkar fågelarter både innanför och utanför verksamhetsområdet, vilket då skulle medföra en påtaglig skada på riksintresset. Därutöver anser Naturvårdsverket att verksamheten aktualiserar en prövning enligt 4 § artskyddsförordningen. Det är dock tveksamt om underlaget är tillräckligt för en sådan bedömning. Om

artskyddsdispens krävs för någon av fågelarterna tyder även detta starkt på att en påtaglig skada av riksintresseområdet riskerar att uppstå.

Naturvårdsverket upplyser om det digitala rapporteringsverktyget Artportalen, där det finns rapporter om artförekomster, främst fåglar, som omfattar ett större antal år. Rapporterna visar att ett betydligt större antal fågelarter nyttjar området än vad som framkommer i MKB:n och visar att Konungsömosse inte enbart är en viktig häckningslokal utan även nyttjas av många fågelarter som rastlokal under flytningen men även som övervintringslokal.

Sammanfattning av riksintressebedömningen

Naturvårdsverket bedömer sammantaget att den aktuella verksamheten innebär en negativ inverkan på de värden som utgör grunden för riksintresset. Verksamheten kommer att innebära en irreversibel och därmed påtaglig skada på de utpekade naturtyperna. Den ansökta verksamheten kommer också innebära en risk för att skyddsvärda fåglar inte kommer att kunna vara kvar i området. Naturvårdsverket bedömer sammantaget att skadan på de skyddade värdena blir påtaglig.

Vid domstolens huvudförhandling framförde Naturvårdsverket även följande.

Regeringsbeslutet (N2013/3313/E) fastställde länsstyrelsens beslut (543-4399-2012). Bolagets dåvarande ansökan avsåg 205 ha/153 ha och restaureringsåtgärder i norra delen om 15 ha. Länsstyrelsen ansåg 2013 att bolagets ansökan innebar dränering och avverkning inom riksintresseområdet samt att även den påverkade delen av mossen var betydelsefull för riksintresset som helhet. Länsstyrelsen ansåg vidare att den södra delen av riksintresseområdet skulle avskiljas från den norra delen och tänkte riskerade att utgöra en barriär som kunde påverka riksintresset negativt. Länsstyrelsen ansåg att verksamheten medförde en påtaglig skada av riksintresset. Naturvårdsverket anser att regeringens och länsstyrelsens bedömning fortsatt är aktuell. De våtmarker som har klass 1 och 2 enligt VMI ska i regel anses ha höga naturvärden (prop. 2008/09:144 s. 20 f.). Våtmarkskomplex som är sammanhållna ska bedömas som en enhet.

Vad avser möjlighet att restaurera området anser Naturvårdsverket att nuvarande markägares inställning i fråga om restaurering inte kan utgöra en anledning att medge tillstånd. Naturvårdsverket vill också framföra att EU:s restaureringsförordning som träder i kraft om ett par år innebär att 30 % av EU:s land- och vattenområden som är i dåligt skick ska restaureras till år 2030 och 90 % till år 2050.

Naturvårdsverket visar en höjddatabild från Lantmäteriet över området. Av bilden framgår enligt verket att diken norr om verksamhetsområdet, som går i nord-sydlig riktning, blir djupare närmare verksamhetsområdet. Det är uppenbart att diken ansluter till befintliga diken i täktområdet. Det finns en risk för att sökt verksamhet medför en dränering av den norra delen av Konungsömossen. Naturvårdsverket saknar en detaljerad analys av avrinningsområdet. Verket befarar att påverkan utanför verksamhetsområdet blir längre ut än de av bolaget uppgivna 30-40 meter.

Torvdjupet blir ett helt annat efter genomförd brytning jämfört med naturvärdesinventeringen 2007.

Efterbehandlingen resulterar inte i restaurering till högmosse. Det blir istället någon slags våtmark med helt annan sammansättning.

För verket är det oklart vilka verksamheter som ska bedrivas inom verksamhetsområdet.

Bolagets uppgift om att behovet av energitorv har ökat stämmer inte, tvärtom så visar data att behovet rasar.

Skogsstyrelsen

Den planerade torvtäkten är inte att betrakta som skogsbruksåtgärd och berör till större delen mark som utgörs av skogligt impediment. Skogsstyrelsen avstår därför

från att ta ställning i ärendet. Inom verksamhetsområdet finns inga formellt skyddade områden som Skogsstyrelsen beslutat.

Verksamheten medför sannolikt att naturvärden kopplade till myrmyljon påverkas negativt, även om detta i viss mån kompenseras av alternativa naturvärden till följd av efterbehandling och restaureringsåtgärder.

Torv betraktas i dag som fossil råvara, även om den nybildas betydligt snabbare än t.ex. kol och olja. Utvinning av torv leder till emission av växthusgaser om det används till förbränning men även torv som nyttjas som substrat för växtodling avger koldioxid vid nedbrytning. Den planerade täktverksamheten i sig kommer därför att ha en viss klimatpåverkan. Om hänsyn tas till substitution mot andra fossila bränslen är det dock mer osäkert huruvida utvinning av torv leder till en negativ klimatpåverkan.

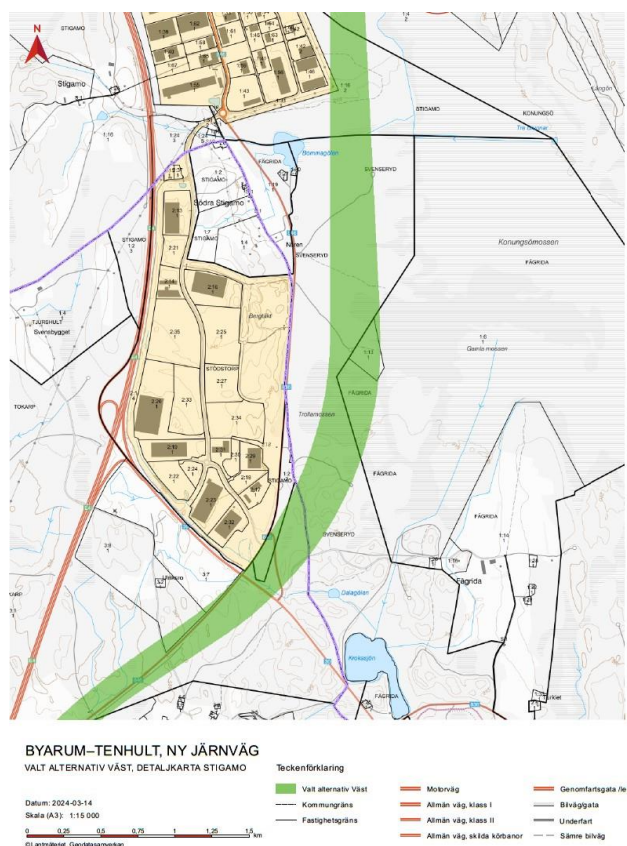
En viss risk föreligger att markavvattning bidrar till försämrad vattenstatus i avrinningsområdet, genom läckage av suspenderad humus, näringsämnen och mobilisering av metylkvicksilver. Markavvattning leder också till att nedbrytning av torven påskyndas men detta är en relativt långsam process och kan motverkas av att torven tas tillvara innan omfattande nedbrytning sker.

Avseende efterbehandling och restaurering bör man ur klimatperspektiv beakta risken för utsläpp av metan (CH₄) som bildas vid syrefattiga förhållanden, vilket kan inträffa om grundvattennivån höjs över marknivå. Metan är en relativt kortlivad kolförening men kan på kort sikt orsaka en negativ klimateffekt. CH₄ omvandlas sedan i atmosfären till koldioxid (CO₂). Lustgas är en mycket potent växthusgas som kan bildas vid syrefattiga förhållanden såväl som vid syrerika förhållanden. Processen är dock komplicerad med ett flertal osäkra variabler. Det är således mycket svårt att avgöra hur torvbrytning, respektive återställning av en tidigare våtmark, påverkar bildandet av lustgas.

Trafikverket

Riksintresse framtida järnväg

Framtida järnväg mellan Byarum och Tenhult omfattas av riksintresse för kommunikationer enligt 3 kap. 8 § miljöbalken. Den 25 oktober 2023 gjorde Trafikverket sitt ställningstagande för val av lokalisering genom att förorda alternativ väst, se (nedan) grön markering i figur 1. Den valda lokaliseringen utgör den nu gällande avgränsningen för riksintresset. Bolaget har delgivits samrådsmaterial och har deltagit på möte gällande val av lokalisering i början av 2023. Bolaget har därmed varit väl medvetna om den planerade sträckningen av ny järnväg och dess närhet till tåktområdet.

Figur 1. Framtida järnväg mellan Byarum och Tenhult, riksintresse för kommunikationer enligt 3 kap. 8 § miljöbalken. KÄLLA: Yttrande från Trafikverket, domstolens aktbilaga 57.

Det ansökta tåktområdet är delvis lokaliserat inom det valda alternativet. Trafikverket anser att det krävs utredningar för att säkerställa att tåkten inte medför

påtaglig skada på riksintresset genom att lokaliseringsalternativet omöjliggörs eller att den medför stora kostnadsökningar för genomförande av projektet.

Bolaget har inte sakligt underbyggt eller på annat sätt styrkt sitt antagande om att de inte ser några omedelbara risker för negativ påverkan på riksintresset. Bolaget skriver att om risker skulle identifieras så bedömer bolaget att det är lätt att vidta åtgärder för att minimera sådana eventuella risker. För att inte riskera påtaglig skada på riksintresset anser Trafikverket att potentiella risker ska identifieras och minimeras innan tillstånd kan godkännas. Bolaget har exempelvis inte redogjort för vilken effekt avvattning/grundvattensänkning i torvmark kommer att ha för påverkan på riksintresset.

Trafikverkets genomförda undersökningar visar på en större torvmäktighet i området än den bolaget anger, 3–4 meter istället för bolagets redovisade 1–2 meter. För att Trafikverket ska kunna genomföra sina arbeten inom detta berörda område behöver all torv, samt det eventuella underliggande lösa sediment under torven grävas bort och ersättas med sprängsten. Trafikverket ser positivt på att denna torven tas till vara som en värdefull naturresurs.

Arbeten i området för vald lokaliseringskorridor både innan och efter järnvägen byggs kan påverka anläggningens funktion på ett negativt sätt. Trafikverket anser att det inte kan uteslutas att påtaglig skada uppstår på riksintresset för kommunikationer enligt 3 kap. 8 § miljöbalken om torvbrytning genomförs på ett sådant sätt som bolaget beskrivit. Exempelvis kan torvbrytning ge upphov till bildande av större vattenspegel och förändrad bärighet som har en direkt effekt på tillkomsten av riksintresset för kommunikationer enligt 3 kap. 8 § miljöbalken.

Trafikverket menar inte att torvtäkt är oförenligt med järnvägsprojektet men det allmänna intresset måste i det här fallet väga tungt och det måste säkerställas att järnvägen kan komma till stånd. Täkten får inte medföra påtaglig skada på riksintresset för kommunikationer genom att lokaliseringsalternativet omöjliggörs eller att täkten medför stora kostnadsökningar för järnvägen.

Kompletterande underlag

Trafikverket saknar en utförlig beskrivning av de arbetsmetoder som ämnas användas för att säkerställa att torvbrytningen i området för riksintresset för kommunikationer inte försvårar tillkomsten av järnvägen. Bolaget behöver minst presentera tänkta marknivåer och avvattningslösningar i området under byggnation och efter återställning. Samt hur det säkerställs att dessa inte påverkar järnvägens byggnation och drift. Vidare ska bolaget beskriva hur man ämnar ta ut användbar torv och återställa marken på ett sådant sätt så att förutsättningarna för tillkomsten av järnvägen inte påtagligt försämras.

Planförenlighet

I Jönköpings kommuns översiktsplan reserveras delar av den aktuella marken för järnvägen. Det nämns varken i ansökan eller MKB:n hur bolaget resonerar kring täktens planförenlighet. Trafikverket anser att ställningstaganden i översiktsplanen gällande järnvägen tydligt måste bemötas i ansökan.

In- och utfartsväg

Den västra in- och utfartsvägen kommer korsa den framtida järnvägen. Korsningar i plan av den nya järnvägen kommer inte vara tillåtna. Ett eventuellt behov av plan-skildhet till följd av täktverksamheten kommer inte bekostas av Trafikverket vid byggnation av den nya järnvägen. Under byggtiden, ca 2030–2033, kommer samtliga vägar som korsar järnvägen att påverkas. Även de som kommer kvarstå efter att järnvägen tagits i bruk kommer att behöva stängas av eller ledas om tillfälligt. Med hänvisning till ovanstående anser Trafikverket att aktuellt underlag inte är tillräckligt för att besluta i ärendet då det föreligger en risk för påtaglig skada på riksintresset.

Bolaget har åtagit sig att avveckla och stänga den västra uppställningsplatsen och in- och utfartsvägen när byggnation av järnvägen påbörjas. Under byggtiden kommer samtliga vägar som korsar järnvägen att påverkas. Korsningar i plan av den nya järnvägen kommer inte vara tillåtna.

Vid domstolens huvudförhandling har Trafikverket angett bland annat följande.

Trafikverket yrkar att ytterligare sex villkor föreskrivs. Av dessa har bolaget godtagit fyra som framgår ovan under rubriken ”Ansökan”. Följande två förslag till villkor kvarstår då bolaget motsätter sig att de föreskrivs.

- Brytningen av torv inom den planerade järnvägskorridoren får påbörjas först då läge och utbredning för järnvägen är beslutad, d.v.s. järnvägsplanen är fastställd av Trafikverket.
- Brytning av torv får enbart ske utanför den kommande järnvägsfastigheten och eventuella områden för tillfällig nyttjanderätt och måste utföras på ett sätt som inte försämrar förutsättningarna för byggnation av järnvägen.

Under förutsättning att samtliga sex villkor föreskrivs tillstyrker Trafikverket bolagets ansökan.

SMHI

SMHI uppskattar kvantifieringen av nettoutsläpp av växthusgaser från restaureringen och verksamheten av tåkten och önskar att detta värdefulla underlag kommer att ha en betydande roll i beslutsprocessen. Vidare bör möjligheten att bedriva torvutvinning med så kallad akrotelmetod utredas ytterligare då utsläpp av växthusgaser är betydligt lägre med denna metod enligt utredningen.

Länsstyrelsen i Jönköpings län

Länsstyrelsens inställning

Vid domstolens huvudförhandling framställde länsstyrelsen sin slutliga inställning till ansökan enligt följande.

- Länsstyrelsen avstyrker att tillstånd till ansökan meddelas utifrån stoppregeln (9 kap. 6 g § miljöbalken), påverkan på riksintresset för naturvård och klimatpåverkan.

- Länsstyrelsen yrkar vidare på att avvattandet av mossen ska prövas som markavvattning och inte bedömas som grundvattenbortledning. I första hand ska ansökan om dispens avslås och för det fall mark- och miljödomstolen beviljar dispens ska ansökan om tillstånd till markavvattning avslås.
- Om tillstånd meddelas ska de villkorsförslag som lämnats in av länsstyrelsen gälla.

Nedan följer de redogörelser för grunder som länsstyrelsen redogjort för under förhandlingen, samt tidigare inlämnade yttranden av relevans i förhållande till länsstyrelsens slutliga inställning.

Grunder för länsstyrelsens inställning

Allmänt om ansökan

Konungsömossen är högt klassad i våtmarksinventeringen (VMI klass 1) och som riksintresse för naturvård. Höga värden finns främst kopplade till öppen mosse och perifera delar (kärr m.m.), utanför täktområdet. Efterbehandlingen som är inriktad på öppen våtmarksmiljö kan vara positivt för de ekologiska värdena och få utsläpp av växthusgaser att upphöra. Kompensationsåtgärden är positiv men beaktas inte i fråga om tillåtlighet.

Riksintresse naturvård

Risken för påtaglig skadad för naturvärdena ska göras för området som helhet. Täktverksamheten påverkar främst delar av Konungsömossen som är påverkade sedan tidigare. Riksvärdena (topogent kärr, svagt välvd mosse, excentrisk mosse) påverkas inte uppenbart på ett betydande sätt. Tidsperiod, omfattning på uttaget och påverkan på hydrologi medför att en påtaglig skada inte kan uteslutas. Verksamheten medför en irreversibel skada genom uttaget av torv. Hänsyn till fågellivet krävs.

Stoppregeln 9 kap. 6 g § miljöbalken

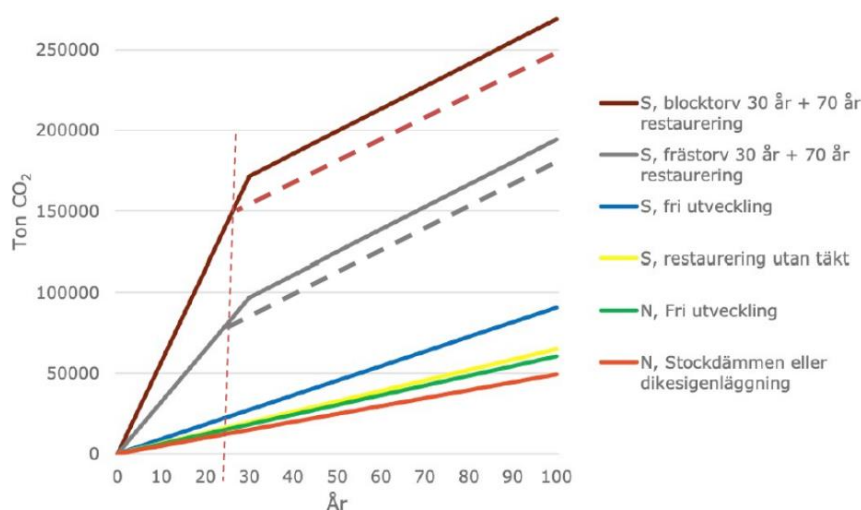
Konungsömossen ska bedömas som en helhet och ansökt område utgör del av en värdefull våtmark.

Riksintresse för kommunikationer (framtida järnväg)

Järnvägsintresset ska gå före täktverksamheten. Järnvägskorridoren berör en liten del av ansökt område. Anpassningar till framtida järnväg behöver vara avstämde med Trafikverket innan eventuellt tillstånd meddelas.

Klimatpåverkan

Bolagets har bifogat en konsultrapport (COWI AB, okt 2019) med beräkningar för olika scenarion för den södra (planerat verksamhetsområde) respektive norra (restaureringsområdet) delen av projektområdet. Länsstyrelsen konstaterar att uppdelningen i områden och scenarion är ändamålsenligt för bedömningen. Som bolaget själv dock påpekar är inte utsläpp av metan och lustgas medräknade i beräkningarna. Bolaget påpekar även att konsultens antagande om att utsläppen fortsätter även efter genomförd restaurering och efterbehandling, är förenklad. Bolaget påtalar att restaurerade delar i stället kan bli en effektiv kolsänka.

Figur 2. Från bolagets konsults rapport (COWI AB, 2019), kompletterad av bolaget med streckade linjer för den ansökt perioden om 25 år. KÄLLA: Figur från länsstyrelsens yttrande, domstolens aktbilaga 79.

Länsstyrelsen konstaterar att resultaten i rapporten, se figur 2 ovan, visar på en betydande ökning av utsläppen om verksamheten kommer till stånd jämfört med nollalternativet. Rapporten ger ett bra underlag för fortsatt diskussion om vad som

behöver utredas och vilka åtgärder som behöver övervägas. Även bolaget framför att mer kunskap behövs.

Länsstyrelsen anser att underlaget för klimatpåverkan behöver kompletteras ytterligare om ansökan ska kunna prövas utifrån de alternativ som ger minst klimatutsläpp. Bolaget behöver visa om det finns alternativ som ger mindre utsläpp från täktverksamheten och åtgärder som efter restaurering och efterbehandling leder till att marken börjar fungera som en kolsänka. Metan och lustgas behöver ingå i beräkningen.

Utifrån figur 2 (se ovan) behövs åtgärder som helst minskar lutningen på grå linje under brytningstiden och får linjen att plana ut eller sjunka efter avslutad täkt. Detta kan eventuellt uppnås genom hur mycket torv som lämnas vid avslutad täkt, om täkten avslutas efter ansökta 25 år, val av brytningsmetod med mera. Bolaget anför att cirka hälften av den torv som nu finns kommer att finnas kvar efter uttag under 25 år. Det behöver dock tydliggöras om täkten helt eller delvis kan inriktas på avslut inom denna tidsperiod.

Det behöver tydliggöras vilken nivå på brytningen som är lämplig för att skapa bäst förutsättningar för att inom tillståndstiden (25 år) återfå torvbildande förmåga inom det område där täkt tidigare har bedrivits. Ett område med fågelsjö där torv från större djup tas ut kan vara möjligt.

Av utredningen framgår bland annat att utsläppen från frästorv är ungefär hälften jämfört med blocktorv. Uppgifterna är betydelsefulla för möjligheten att begränsa utsläppen, men kan behöva verifieras.

Länsstyrelsen anser att det är viktigt att verksamhetens klimatpåverkan vägs in i bedömningen av täktens tillåtlighet. Bolaget bör inför detta komplettera underlaget för klimatpåverkan. Vid en jämförelse av bolagets beräkningar av koldioxidutsläpp från Konungsömosse med uppgifter om utsläpp från torvtäkt och torvmark från IPPC och Skogsstyrelsen bedömer länsstyrelsen att uppgifterna är rimliga.

Länsstyrelsen konstaterar att de utsläpp (koldioxidekvivalenter) som sökt verksamhet skulle medföra är stora jämfört med nollalternativet. De skulle utgöra 6 % av de samlade utsläppen från industrin i Jönköpings län. Det är inte försumbart och det ska vägas in i bedömningen av verksamhetens tillåtlighet.

Vattenverksamhet

Länsstyrelsen bedömer att den verksamhet som bolaget ämnar bedriva ur vattenverksamhetssynpunkt är att betrakta som markavvattning och inte grundvattenbortledning. Markavvattning och grundvattenbortledning enligt miljöbalkens definitioner är i vissa fall två närstående verksamheter. I båda fallen kan mark avvattnas, men markavvattning definieras vidare som ”när syftet med åtgärden är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål” (11 kap. 2 § miljöbalken). Till skillnad från bolaget menar länsstyrelsen att avvattningen av marken är varaktig vid torvbrytning. Att bolaget samtidigt söker tillstånd för att upphöra med avvattningen av marken efter avslutad torvbrytning ändrar inte den bedömningen. Dikning för torvtäkt räknas även upp som ett exempel på markavvattning i proposition 1997/98:45 om miljöbalken.

Eftersom verksamheten är att betrakta som markavvattning är länsstyrelsens bedömning att den även omfattas av markavvattningsförbudet. Oavsett om torvtäkt tidigare skett på platsen och marken är dikad eller ej ska ytterligare markavvattning prövas mot markavvattningsförbudet där det råder. MÖD anger följande i mål M 11487-14: *Markavvattningsförbudet är inte begränsat till mark av ett visst slag, dvs. våtmarker. Klassificeringen av marken är således av underordnad betydelse.*

Bottennivå på diken

Länsstyrelsen anser att bolaget behöver ange nivåer för den markavvattning som ska sökas tillstånd för och att ansökan behöver innehålla yrkanden om bottennivåer för avvattnande diken. Länsstyrelsen anser vidare att ansökan behöver innehålla information om till vilken nivå yt- och grundvatten ska sänkas samt bottendjup på diken oavsett om bolaget ansöker om markavvattning eller bortledning av yt- och grundvatten. För tegdiken begär länsstyrelsen ingen information om utformning.

Efterbehandling

Länsstyrelsen är i stort sett positiv till bolagets förslag till efterbehandling. Länsstyrelsen har utifrån bolagets motivering i nuläget inga invändningar mot regleringsanordningar utan anser att det är en fråga som kan behöva bedömas vid den tidpunkt då den slutliga efterbehandlingsplanen fastställs av tillsynsmyndigheten. Länsstyrelsen instämmer i bolagets resonemang om att det kan föreligga en intressekonflikt mellan biologisk mångfald och klimatnytta och att den ökade kunskapsnivå om klimat och biologisk mångfald som sker under tillståndstiden bör beaktas vid val av slutlig utformning av åtgärden. Däremot bör det fastställas i villkoret att efterbehandling ska ske till ett våtmarksområde med syfte att gynna naturvärden, landskapsbild och biologisk mångfald. I valet av slutlig åtgärd bör även åtgärdens påverkan på klimatet beaktas.

Kompensationsåtgärd – restaurering

Generellt anser länsstyrelsen att kompensation bör ske om bolagets anpassningar av verksamheten, skyddsåtgärder och åtgärder för efterbehandling inte motsvarar den förlust av naturvärden/biologisk mångfald som täktverksamheten innebär. Länsstyrelsen anser att det är motiverat med kompensation i detta fall eftersom ett mycket stort område, 250 ha, som hyser mer eller mindre höga naturvärden ska brukas som torvtäkt under 25 år (kanske längre om inte all torv tas ut under tillståndstiden) innan efterbehandling sker.

Även om efterbehandlingen till ett naturområde med våtmark/fågelsjö bedöms vara positiv för naturvärden och biologisk mångfald, så innebär perioden med täktverksamhet både att nuvarande livsmiljöer försvinner samt en störning både inom och utanför verksamhetsområdet. Länsstyrelsen anser därför att det är relevant att bolaget utrett och föreslagit kompensationsåtgärder i aktuell ansökan. Det är bra att föreslagna kompensationsåtgärder är belägna i närområdet till där förlusten av biologiska värden sker (under täktperioden) och att restaureringen handlar om en våtmarksmiljö, eftersom det är våtmarksmiljöer som påverkas av täktverksamheten.

Länsstyrelsen är positiv till bolagets förslag till kompensationsåtgärd. Bolaget anger att det är tveksamt om de har rådighet över det nordligaste diket av de två diken som löper i öst-västlig riktning mot ”Tre brunnar”. Detta eftersom diket ligger på grannfastigheten som bolaget inte äger. Länsstyrelsen konstaterar att värdet av restaureringen blir betydligt högre om även det nordligaste diket läggs igen. Länsstyrelsen föreslår därför att bolaget kontaktar markägaren och ser över möjligheten till att även detta dike åtgärdas samtidigt med övriga åtgärder. Om det inte är möjligt att åtgärda även det nordligaste diket i detta läge så anser länsstyrelsen att det ändå är motiverat att genomföra restaureringsåtgärderna. Åtgärderna bedöms ha en nytta för naturmiljön även om nyttan inte blir lika stor som ifall det nordligaste diket inkluderas i restaureringen. Dessutom kan det uppstå andra möjligheter att åtgärda det nordligaste diket i framtiden. Kompensationsåtgärderna bedöms vara betydelsefulla för miljö kvalitetsmålen *Myllrande våtmarker, Ett rikt växt och djurliv* samt *Begränsad klimatpåverkan*.

Ekonomisk säkerhet

Bolaget har yrkat att den ekonomiska säkerheten ska uppgå till 1 700 000 kronor. Detta motsvarar ett belopp om cirka 10 000 kronor per hektar av brytningsområdet. Av ansökan framgår att verksamhetsområdet omfattar cirka 250,8 hektar och brytningsområdet cirka 169,1 hektar. Länsstyrelsen konstaterar att även de delar av verksamhetsområdet som inte omfattas av brytningsområdet behöver efterbehandlas. Länsstyrelsen har dock inga invändningar mot den beräkning som bolaget gjort. Länsstyrelsen konstaterar även att det kan behövas en ekonomisk säkerhet för vattenverksamheten.

Verkställighetsförordnande

I nuläget bedrivs ingen täktverksamhet på platsen. Den ansökta verksamheten omfattar åtgärder som till stor del att betrakta som irreversibla, exempelvis anläggning av körvägar avbaning, grävning av diken och brytning av torv. Länsstyrelsen anser därför att det är olämpligt att verksamheten startar innan tillståndet vunnit laga kraft.

Förslag till villkor

Länsstyrelsen anser att de villkor som föreslagits av bolaget delvis kan godtas. Länsstyrelsen har föreslagit ändringar och tillägg av villkor. De som godtagits av sökanden under målets handläggning framgår ovan under rubriken ”Ansökan”.

Länsstyrelsens förslag till nytt villkor - verksamhetstider

Villkor om verksamhetstider behövs. Bolaget anger att arbetstiden beräknas bli vardagar kl. 06.00-22.00 men under säsong kan det vid gynnsam väderlek bli aktuellt med körning såväl efter kl. 22.00 som under helger. Länsstyrelsen ser ingen uppenbar risk för störning för närboende, men konstaterar att frågan är svår att bedöma för en lång tidsperiod som 25 år. Om närboende skulle uppleva störning är det inte rimligt att det står bolaget helt fritt att bedriva verksamhet kvällar, nätter och helger under hela produktionssäsongen, så som bolaget föreslagit.

Länsstyrelsen anser därför att det är motiverat att tillsynsmyndigheten vid behov ska kunna reglera arbetstiden kvällar och helger. Tillsynsmyndigheten kan då föreskriva lämpliga begränsningar, exempelvis inom vilka tider eller delar av området som brukas under kväll/helg/natt eller hur ofta arbete nattetid eller på helgar får ske.

Fåglar

Bolaget har godtagit länsstyrelsens förslag på skyddsåtgärder för skydd av spelplatser för tjäder respektive orre. Länsstyrelsen konstaterar att igenväxning är ett hot mot fågelarter som häckar i öppna våtmarksmiljöer, som ljungpipare. Täktverksamheten förändrar landskapet på så sätt att området planas ut och blir fritt från träd. Verksamheten medför därmed inte bara att vissa fågelarter trängs bort utan även att arter som trivs i öppna miljöer delvis kan gynnas. Fågelarter som storspov, ljungpipare, grönbena, smålom och orre är inte arter som är beroende av de miljöer som utgörs av den tidigare täktade, igenväxande delen av Konungsmossen.

Stadsbyggnadsnämnden i Jönköpings kommun

Nämnden tillstyrker bolagets ansökan.

Sammanfattande synpunkter

Torvtäkt på aktuellt område påverkar såväl natur- och kulturvärden, hydrologi, friluftsliv som landskapsbild och kan innebära störningar exempelvis från buller, damning och vägtransporter. Kommunen ser ändå sammantaget att de positiva effekterna av en restaurering av intilliggande delar av mossen och i det långa perspektivet efterbehandling av täktområdet överväger de negativa effekterna men att det är angeläget att restaurering av intilliggande delar av mossen påbörjas samtidigt som täktverksamheten startar.

2018-2019 genomförde Jönköpings kommun ett LONA-projekt med syfte att ta fram en förstudie med fokus på ekologi, social och ekonomisk hållbarhet för att på sikt återställa högmossen på Konungsö mossens största mosseplan genom restaureringsåtgärder. Projektet *Förstudie restaurering av Konungsö mosse* gjordes ihop med Neova AB. Förstudierapporten återger hållbarhetskriterierna i olika scenarier och tar även upp klimatpåverkan i ett 100-årsperspektiv. I förstudien beskrivs att ifall södra delen täktas beror scenariots utfall angående biologisk mångfald och klimat mycket på efterbehandlingsmetod samt utvinningsmetod. Rapporten baserar efterbehandlingen på principen om ekologisk restaurering, vilket medför restaurering till vitmossedominerad mosse.

Kommunens översiktsplan

I gällande översiktsplan är området utpekad som riksintresse för naturvården, som ett friluftsområde samt som ett lågexploaterat område. Av översiktsplanen framgår vidare att täkter av torv, berg eller sand och grus samt gruvverksamhet endast ska tillåtas där natur-, frilufts- och kulturvärdena är låga. Vid efterbehandling av täktområden ska natur-, frilufts- och kulturvärdena vara vägledande. Kommunen ska verka för att dikningspåverkade mossar som inte längre är i bruk som torvtäkter återställs, för att öka naturvärden och minska utsläpp av växthusgaser.

I förslaget till ny översiktsplan för mindre tätorter och landsbygd är landsbygd angivet som markanvändning för området. Landsbygd är i detta fall ett brett begrepp som kan innehålla de flesta markanvändningar som inte är knutna till en

tätort. Området är utpekad som riksintresse för naturvården, stort opåverkat område, ekologiskt särskilt känsligt område och friluftsområde. För samtliga utpekanden i planer gäller att kommunen har bedömt mossen som en helhet utifrån befintligt underlag.

Aktuellt område är kraftigt påverkat av tidigare täktverksamhet och kommunens uppfattning utifrån gjorda inventeringar är att det inte har de värden som riksintresset för naturvård omfattar. Den restaurering och efterbehandling som bolaget föreslår kan däremot stärka de värden som riksintresset avser att bevara. Verksamheten kommer att påverka riksintresset under den tid den pågår men kommunen ser inte att påverkan kommer innebära påtaglig skada på de värden som ligger till grund för riksintresset.

Inom område med friluftslivsintressen anger översiktsplanen att åtgärder inom området ska ske med hänsyn till friluftslivet. Inom lågexploaterade områden bör man vara särskilt återhållsam med nya anläggningar och verksamheter som kan skada upplevelsen av ostördhet.

Av ansökan framgår att den del som planerad täkt innefattar inte i nuläget är särskilt tillgänglig eller nyttjad för friluftsliv. Kommunen bedömer att de delar av mossen som är belägna norr om aktuellt område är de som är mest intressanta för friluftslivet. Dock kan torvtäkt i området påverka upplevelsen av ostördhet även i närliggande delar av mossen bland annat med avseende på buller.

Naturvärden

Området har i översiktsplanen och kommunens naturvårdsprogram kategoriserats som klass 1, högsta naturvärde. Mossen har vid utpekandet setts som en sammanhållen helhet. Av kommunens översiktsplan framgår att värdefulla naturområden ska undantas från exploatering och andra ingrepp om dessa bedöms orsaka skada på naturvärdena. Om skadliga ingrepp inte går att förhindra i naturområden ska kompensationsåtgärder genomföras inom kommunen för att naturvärden inte ska gå förlorade.

I bolagets ansökan hänvisas till att området ej är med i länets naturvårdsprogram. Kommunen vill lyfta fram att länets naturvårdsprogram är från 1995 och i sammanhanget nog får ses som gammalt då nyare underlag finns att tillgå. I till exempel länsstyrelsens webbgis för grön infrastruktur ligger Konungsömosse med som ett stödhabitat för myllrande våtmarker.

Kompensation

Kommunen ser mycket positivt på att kompensationsåtgärderna i form av restaurering av det tidigare täktade och dikade området norr om föreslaget täktområde genomförs. Av kompletteringen till ansökan framgår att bolaget åtar sig att restaurera de fem diken som löper norrut från täktområdet samt ett av de två diken som löper i öst-västlig riktning mot tre brunnar. För det andra öst-västliga diket saknar bolaget rådighet. Kommunen vill framhålla att det vore positivt för restaureringen av området om det vore möjligt att åtgärda även det andra diket. Av ansökan framgår att kompensation ska ske under tillståndsperioden som är 25 år. Kommunen ser det som en brist att det inte framgår när kompensationsåtgärder avses påbörjas och menar att dessa bör påbörjas i närtid.

Återställning

Bolaget har tagit fram en efterbehandlingsplan som syftar till att skapa nya våtmarker. Kommunen menar att restaurering ska ske till områdets tidigare system så långt möjligt. Det innebär att efterbehandling bör ske till ett myrsystem som ackumulerar torv. Efterbehandlingen bör syfta till att gynna natur-, friluft- och kulturvärdena liksom en dämpning av klimatpåverkan.

Stadsbyggnadsnämnden har vid huvudförhandlingen sagt bland annat följande. När det gäller riksintresset naturvård gör nämnden en annan bedömning än Naturvårdsverket. Anledningen är att området redan är så kraftigt påverkat av tidigare verksamhet.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Jönköpings kommun

Nämnden ser positivt på de åtaganden som gjorts angående restaurering av diken i den norra, i övrigt opåverkade delen av mossen. Det är dock viktigt att dessa åtgärder utförs i ett tidigt skede av tillståndsperioden. Vad gäller efterbehandling av den del som ansökan gäller anser nämnden att syftet i första hand ska vara att åter skapa en vitmossebevuxen mosse som kan stärka riksintressets värden.

Bolaget har ansökt om att få ta tillståndet i anspråk innan det trätt i laga kraft. Nämnden anser att detta är olämpligt för denna typ av verksamhet som innebär direkta ingrepp i naturmiljön.

Övriga torvtäkter i kommunen har villkor om arbetstider med möjlighet för tillsynsmyndigheten att medge avsteg i enstaka fall. Nämndens erfarenhet är att dessa villkor fyller en funktion och fungerar väl för både verksamhetsutövarna och tillsynsmyndigheterna. Nämnden anser att även denna täkt bör ha ett sådant villkor.

Jönköpings fågelklubb

Jönköpings fågelklubb yrkar att tillstånd till torvtäkt och vattenverksamhet inte beviljas på grund av den negativa påverkan som kan befaras på områdets fågelfauna till följd av den ansökta verksamheten.

Konungsömosse är ett för Jönköpings län relativt stort mossekomplex, som i den södra delen är påverkat av tidigare täktverksamhet av torv. I de fågelinventeringar som utförts framgår bland annat att Konungsömosse är en betydande spelplats för orre. Jönköpings fågelklubb bedömer att Konungsömosse har den största spelplatsen för orre i Jönköpings kommun. I ansökan förs ett resonemang om möjliga orsaker till att orren bedöms ha minskat, vilket skulle kunna bero på industrietableringar och generella störningar i området. Även om själva orrspeleplatsen inte ligger i den tänkta återupptagna täktverksamheten, tror fågelklubben att det kan komma att medföra ytterligare störningsmoment i orrarnas absoluta närområde. För en art som orre innebär ett tillskapande av öppna vattenytor efter

avslutad torvbrytning ingen kompensation för de öppna mosseytor som försvinner vid en återupptagen täktverksamhet.

Även storspov bedöms påverkas negativt av den ökade aktiviteten på mossen som en torvtäkt innebär. Överlag kommer arter, vars livsmiljö utgörs av stora öppna ej trädbevuxna mosseytor, att missgynnas av den dränering av delar av mossen som täktverksamheten innebär. Detta på grund av etablering av träd längre ut på de öppna mosseytorna till följd av avvattningen för täktverksamheten.

Naturskyddsföreningen i Jönköping

Naturskyddsföreningen i Jönköping motsätter sig ansökan då Fägrida 1:6 utgör område av riksintresse för naturvård, torv är att betrakta som fossilt material vars användning är på väg att fasas ut och förbjudas, samt att EU-direktiv nyligen antagits angående krav på restaurering av naturområden.

Föreningen ser inte några relevanta ändringar på övergripande nivå i föreliggande ansökan, jämfört med tidigare ansökan som 2014 fick avslag på regeringsnivå.

Till skillnad från för något decennium sedan, klassas nu torv självklart som en fossil råvara. Mossar är en oerhört viktig kolsänka som överträffas enbart av haven. Genom att bryta torven förstörs kolsänkan och det tar 1000-tals år att bygga upp den igen även om mossen restaureras så att torv börjar återskapas, något som sker med ca 1 mm per år.

I augusti 2024 började EU-direktivet om återställande av bland annat våtmarker gälla. Redan 2030 ska arbetet vara igång med återställande av upp till 20 % av påverkad yta. Att i detta läge öppna för brytning på nya områden, istället för snar restaurering kan betraktas som kontraproduktivt gränsande till det absurda. Det är förvånande att man överhuvudtaget funderar på att ansöka om en brytning i ett område som det nu aktuella.

Vid brytning av torv släpps mellan 40 och 120 ton koldioxidekvivalenter ut per hektar och år. Det blir, för angivet område (250,8+169,1 ha) och tidsperiod (25 år) i ansökan och i värsta scenariot ca 1,26 miljoner ton CO₂. Det måste betraktas som en mycket stor klimatpåverkan. Naturskyddsföreningen uppmanar istället till snarast möjliga restaurering. Att återställa utdikade torvmarker är en av de snabbaste klimatåtgärder som finns, enligt FN:s klimatpanel. Det aktuella området utgör en idealisk yta för återvätning.

Konungsömosse är klassad som ett riksintresse för naturvård med mycket höga skyddsvärden. Den aktuella ansökan gäller den del av mossen som är påverkad av tidigare verksamhet i form av strötorvsproduktion. I sin ansökan tycks bolaget förutsätta att man kan bryta torv i en del av mossen utan att övriga delar av mossen överhuvudtaget påverkas. Det förefaller för föreningen som ett orimligt antagande. Naturligtvis kommer en brytning att påverka vattennivåerna och därmed ekosystemen även i den intilliggande omgivningen.

Bolaget anger i behovsutredningen i sin komplettering till ansökan att torv fyller en viktig funktion i energiförsörjningen. Sanningen är att EU beslutat att energitorv ska fasas ut. Förbränning av torv ger större utsläpp per kWh än olja eller stenkol. Kostnaden för förbränning av torv är förknippat med mycket höga avgifter för utsläppsrätter och utgör inget kostnadseffektivt alternativ för energiproduktion. Bolaget anger även nytta för torvanvändning vid odling och strö till djurhållning, och benämner torv som ett cirkulärt material. Torv är självklart fossilt och inte cirkulärt, även om det används vid odling. Odlingstorv är lika illa som energitorv. Att använda torv för odling släpper ut lika mycket koldioxid som att bränna den för energi. Dessa användningsområden kan därför också kraftigt ifrågasättas och flera länder har, eller kommer att förbjuda, användning av torv för odlingsbruk i trädgårdar. Hit hör t.ex. Storbritannien och Irland som troligtvis kommer att införa förbud från 2025. Många länder håller på att fasa ut torvanvändningen i sin helhet.

Bolaget menar att det inte finns några alternativ till torv för odling, och att ett avslag av ansökan kommer påverka livsmedelsproduktionen. Torv är egentligen inte så bra

att odla i. Den innehåller kol, men inte någon egentlig näring eller några mikroorganismer. Kol tar växten själv upp från luften via fotosyntes. För trädgårdsodling utgör torvjord därför inget bra alternativ. Det är framförallt avsaknaden av främmande ämnen och eventuella föroreningar som utgör den mest attraktiva egenskapen hos torv för storskalig livsmedelsproduktion, t.ex. i Holland. Framtagning av flera alternativ pågår för att fasa ut torvanvändning. Det är bara det yttersta skiktet av en torvtäkt som kan användas till odlingstorv, vilket även angetts av bolaget i den tidigare ansökan. Detta ställer bolagets yrkande på stort behov av odlingstorv som argument för ansökan i en tvivelaktig dager.

Bolaget hävdar också att torvbrytning i närområdet är viktigt för att begränsa transporter. Naturskyddsföreningen ifrågasätter även detta, eftersom det är känt att mycket av den odlingstorv som bryts i Sverige går på export, huvudsakligen till Holland. Jönköpings energi har enligt egen utsago fasat ut förbränning av fossilt bränsle. Något direkt regionalt behov finns alltså ej.

Bolaget hävdar också att torv lämpar sig för beredskapslager av energi. De redovisar dock också korrekt att torven endast är aktuell som energilager i 5-8 år. Torven tappar sitt energivärde efter 8-12 år. Det synes därför som ett bättre alternativ att låta torven ligga kvar i mossen.

Slutsatsen är att användande av torv är på väg att fasas ut, på grund av dess mycket negativa konsekvenser för miljö och klimat. Istället för brytning bör det aktuella området restaureras så snart som möjligt. När mossen återväts ska detta ske till en vattennivå ca 1 dm under marknivå i årsmedelvärde. På så sätt erhålls maximal klimatnytta och utsläpp av metan undviks.

Naturskyddsföreningen i Jönköping har efter bolagets bemötande inkommit med ytterligare ett yttrande av vilket följande framgår.

Bolaget ignorerar att vi befinner oss i ett klimatnödläge och man väljer att sikta in sig på ifall torv klassas som fossilt eller inte. Bolaget hänvisar till att det endast är

att betraktas som fossilt om det förbränns och hänvisar till EUETS klassning. Naturskyddsföreningen vill påpeka att EUETS endast omfattar energiproduktion. Om en råvara klassas som fossil i ett användningsområde så är det fossilt i alla andra användningsområden, råvaran kan inte plötsligt byta egenskap. Bolaget anger att ordet fossil inte ska användas för torv på samma sätt som för olja och kol, men anger själva att IPCC klassar torv som ett långsamt förnybart material. Det framgår att det tar tusentals år för en torvtäkt att förnyas. Med tanke på det klimatkrisläge som råder så anser föreningen att tusentals år är att betrakta som icke-förnybart inom ett ur klimathänsyn rimligt tidsperspektiv. När det gäller förbränning jämfört med annan torvanvändning så ger dessa användningsområden upphov till lika stora CO₂-utsläpp. Torven innehåller samma mängd kol oavsett användning. Vid förbränning sker utsläppet snabbt och i annat fall sker nedbrytningen över en längre period, ca 8-12 år. För att torven inte ska brytas ned krävs att den inte kommer i kontakt med syre. Nedbrytningstakten bestäms alltså av tillgång till syre och även av temperatur.

Naturskyddsföreningen vill förtydliga att 8-12 år är ett kort tidsperspektiv ur beredskapshänseende och jämfört med att torven inte bryts. De yrkar inte bara på att torven ska ligga kvar i mossen, den bör också återvätas snarast.

När det gäller bolagets påståenden att den genererade växtligheten vid odling skulle kompensera för nedbrytningen av odlingstorven så går det inte att resonera som företaget gör, att växterna som odlas skulle "nolla" utsläppen av CO₂ vid nedbrytning av torven. Det är en tankevrupa. Växterna är förnybara men torv-användning frigör stora utsläpp av CO₂ som genereras både vid brytning och användning av torven. Dessa utsläpp skulle inte uppstå om inte torven bröts och användes. Torven har gömts undan från kretsloppet under tusentals år och under den tiden varit en mycket stor kolsänka, ett kolförråd som släpps lös genom torvbrytning. Att kompensera utsläppet i närtid går inte då det kommer att ta tusentals år att få tillbaka torven efter avslutad täkt och restaurering. En tidsrymd som innebär att koldioxidhalten ökar i atmosfären i en nära framtid då ett förändrat klimat hotar våra förutsättningar till ett bra liv. Utsläppen måste minska nu omedelbart. Till

skillnad från torv är växter förnybara och ingår i kretsloppet, där de tar upp CO₂ för att sedan förmultna och släppa tillbaka CO₂. Det är ett nollsummespel. Och växter behöver inte tillföras koldioxid från torvnedbrytning då det redan finns tillräckligt med CO₂ i luften för att växter med hjälp av fotosyntesen ska kunna fånga upp detta och växa, för att sedan brytas ner igen.

Varken torv eller stenkol behövs för produktion av biokol eller aktivt kol. Biokol utgör en utmärkt ersättning till torv i odlingssammanhang. Torv som eldas hanteras inom EU:s utsläppshandelssystem ETS och betalar därför utsläppen. Torv som lagras (för eldning eller andra syften) eller säljs för syften som odling eller strö kommer gradvis oxideras och släppa ut sitt innehåll av kol till atmosfären. De utsläppen hanteras inom LULUCF-sektorn (markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk) vilket regleras av EU:s LULUCF-förordning. Sverige har enligt denna ett lagkrav att öka upptaget i LULUCF-sektorn med ca 4 miljoner ton årligen senast till 2030 jämfört med referensperioden 2016-2018. Enligt Sveriges rapportering till EU-kommissionen i den nationella energi och klimatplanen (NECP) i år så går vi som land mot ett underskott mot målet i LULUCF-sektorn på 7-19 miljoner ton CO₂e för (det enskilda året) 2030, ännu mer om man räknar kumulativt över åren 2026-2030. Enligt EU-kommissionens rapport om LULUCF-förordningens uppfyllande så går även EU som helhet mot ett underskott, varför det inte går att räkna med möjligheten att köpa andra länders överskott. Givet läget att Sverige går mot att inte uppfylla sina lagstadgade krav och att en klar plan på att åtgärda detta saknas så menar föreningen att det inte går att godkänna verksamheter som ytterligare ökar utsläppen.

Avvattning av våtmarker för torvtäkter går emot EU:s förordning om restaurering av natur. Där anges att medlemsländerna till 2030 ska restaurera 30 % av torvmarkerna som används för jordbruk, varav en fjärdedel ska återvätas. Att restaurera torvtäkter eller torvmarker som inte används till jordbruk räknas till det målet, medan avvattning motverkar Sveriges möjlighet att nå sina lagstadgade mål. Även om inte förordningen innebär ett krav för en enskild markägare att återväta, eller

förbud mot att avvattna en mark, så går avvattning tydligt emot förordningens syften.

Naturskyddsföreningen i Jönköping har vid huvudförhandlingen sagt bland annat följande. Det är fråga om ett klimatnödläge med förändringar som hotar all miljö.

Det ställs krav på Sverige från EU att öka upptaget av koldioxid och återvätning av våtmarker är en lågt hängande frukt. Att tillåta täkt och istället öka utsläppen står i motsats till detta krav. Sverige ser inte ut att klara målet för koldioxid. Föreningen instämmer i Naturvårdsverkets bedömning att avvattning av våtmarker strider mot EU:s förordning om restaurering. I större delen av Europa pågår utfasning av användandet av torv. Det finns andra bättre alternativ till torv. Föreningen efterfrågar underlag för bolagets påståenden.

Naturskyddsföreningen i Huskvarna-Gränna

Konungsömossen är en av de tre stora mossarna som ligger i Jönköpings kommun. Den är därtill den mest centralt belägna av dem vilket gör den särskilt intressant såväl för naturstudier som för friluftsliv i allmänhet. Mossen ligger i ett relativt tyst område till skillnad från Dumme mosse vilket är mycket värdefullt rent upplevelsemässigt. Den är vidare inte tillrättalagd med spänger för besökare och upplevs därmed som mer "vild" och äkta. En torvbrytning skulle med ljud och synintryck störa och på så sätt mycket negativt påverka naturupplevelsena som i dag är förknippade med ett besök på Konungsömossen.

Konungsömosse är klassad som riksobjekt av Naturvårdsverket (2001). Mossen är vidare en av länets största våtmarker. Fågellivet är rikt vilket en inventering som gjordes inför Neovas tidigare ansökan (2012) klart visade. På mossen häckar bland annat ljungpipare, grönbena, trana och orre. Inte mindre än 23 spelande orrar noterades vilket är ovanligt många på en spelplats.

Mossen är även intressant ur botanisk synpunkt. Här finns stora bestånd av myrlilja som är en västlig art men som här har en av sina östligaste utposter i Sydsverige.

Klockljung finns här som en representant för en art med östlig utbredning i vårt land. Även en nordlig art som dvärgbjörk finns i området.

En viktig fråga är vad händer med vattenytan i ”Tre Brunnar” om man bortleder yt- och grundvatten på mossen i stor omfattning. Detta får inte ske. Det vore naturligtvis förödande för Konungsömosse och naturrikedomen i kommunen om begärd framställning beviljades. Mossen är för värdefull för att användas till frästörv eller brännas - ett fossilt icke förnybart material. Föreningen anser avslutningsvis att bolagets ansökan i sin helhet inte ska beviljas.

Yvonne Frank Ljungberg och Peter Ljungberg (Stigamo 1:16)

Vid domstolens huvudförhandling framförde Yvonne Frank Ljungberg och Peter Ljungberg som slutlig inställning att de avstyrker ansökan om de inte får yrkad ersättning enligt nedan.

Vidare framkom vid huvudförhandlingen att Yvonne Frank Ljungberg och Peter Ljungberg bedömer att den verksamhet som ansökan omfattar inte påverkar deras fastighet. Däremot berörs de av de åtgärder som bolaget åtar sig att genomföra norr om verksamhetsområdet, det vill säga restaurering av de fem diken. Åtgärderna kommer medföra att deras fastighet blir vattenfylld.

Yvonne Frank Ljungberg och Peter Ljungberg yrkar följande:

1. Ersättning av Neova för intrång och förmögenhetsskada på grund av den förändrade markanvändningen på Konungsömosse som tillhör Stigamo 1:16 om ca 23 hektar. Från idag torvtäkt till naturområde/friluftsområde (15 meter ut från kanalens kant ut till ”Tre Brunnar”) med 4 899 000 kronor.
2. Skadestånd av Neova för ökande kostnader för stallströ med 2 694 825 kronor.
3. Ersättning av Neova för att åtgärder på mossen utförs som, utan att de själva kan ansöka om åtgärder, att plugga dike med 713 000 kronor.

4. Att Neova bekostar särskild gränsutvisning på Konungsömosse för att bestämma på vilken mark dike är beläget. Då gränsen som finns idag visar att båda dikena egentligen ligger på marken vilket är osäkert.
5. Att Neova står för framtida kostnader för arvode till advokat/ombud att samla in bevis eller företräda dem i rätten.
6. Att Neova står för framtida kostnader för eventuell rensning av kanalen där dike mynnar ut.
7. Att till Neova , efter igenläggning av dike har skett, kunna anmäla och begära ersättning för oförutsedda händelser.

Grund för yrkanden

Om det sedan tidigare finns tillstånd att bryta torv på deras mark har de ingen kunskap om. Däremot har bolaget, länsstyrelsen och Jönköpings kommun haft flera år på sig att inhämta information och även ändra så att mossen i den delen där torv ska brytas till att inte vara mark av högt värde. Dokumentationen är dålig när det gäller vilken del som är den ”södra delen av mossen” eftersom de andra två delarna inte är med och allt är en helhet.

Idag är mossen högre än fastmark mot väster, risk kan finnas vid igensättning av dike att man sänker hela Konungsömosse. Åtgärd för att plugga dike som länsstyrelsen kräver, bör ske efter att man sänkt hela mossen. Hydrologin kan påverkas negativt inom ett stort område. Det kommer påverka fastighetsägare negativt. De har idag problem med vatten i deras källare, om/när vattnet stiger i kanalen och Bommagölen.

Eftersom deras del av mossen är 220 - 219 m ö. h. så kommer det vara mycket vatten som håller emot och kan trycka ut mot den grävda kanalen på Stigamo 1:16 och även på södra sidan om kanalen och Bommagölen. Om de inte har fel kommer vatten utjämna sig.

Med tanke på att industriområdet Logpoint ligger på en höjd av 221 m ö. h. och är byggd på sjöbotten kommer det finnas risker att den sand som finns och är många meter djup, återfuktas och grundvattnet stiger för högt så att det skadar byggnader.

Höga naturvärden i den södra delen

Vid genomgång av den inventering som genomförts 2019 så har området i söder inga naturvärden eller väldigt små. Den norra delen har högt naturvärde. Då var de norra delarna mycket påverkade ända upp till deras fastighet. Med stöd av rapporten Konungsömossen – inventering av naturvärden från 2007 (domstolens aktbilaga 9) menar de (Yvonne Frank Ljungberg och Peter Ljungberg) att detta inte är en mosse med höga naturvärden på deras fastighet Stigamo 1:16 utan en mosse där torv ska brytas. Om man ändrar det till en mosse med höga naturvärden så innebär det en annan markanvändning än vad den är idag och 50 år tillbaka och bör vara i framtiden.

Deras del av mossen som är helt död och angränsande mark, kallar man låg-exploaterad eftersom de inte får lov av stadsbyggnadskontoret att göra något. De har fått avslag på planbesked.

Angående påståendet att strötorvtäkt som inte längre verkar vara i bruk

Baserat på naturvärdesinventeringen år 2007 anser de att deras mark på Stigamo 1:16 omfattande 23 hektar är en husbehovstäkt för torvströ. Idag saknas naturvärden enligt naturvärdesinventeringen och i det fall att diken grävs igen ska det klassas om till naturområde. De uppfattar detta som förändrad markanvändning i och med att länsstyrelsen kräver åtgärder på deras mark för att tillstånd till Neova ska ges.

I naturvärdesinventeringen 2007 anges att strötorvtäkter inte används. Deras kunskap om varför det på deras fastighet finns två djupa diken som går i väst-östlig riktning är att där skulle anläggas ett järnvägsspår. Räls fanns tidigare på deras mark. Det finns ytterligare tre diken på deras mark som är mindre och som inte tas upp i inventeringen alls längre norrut.

I dagsläget använder de inte torvtäkterna då behov inte har funnits. De har arbetat heltid och har haft möjlighet att köpa den torv och spån som de har behövt. Med anledning av att de nu framledes kommer att arbeta på gården och vara självförsörjande kommer de återigen vara i behov av att ta torv från deras torvtäkt.

Ruth Krog och Niels Erik Smith (Gullåkra 2:1)

De har köpt fastigheten Gullåkra 2:1 eftersom det är lugn och ro där. De uppskattar naturen mycket och anstränger sig för att vara miljömedvetna och begränsa klimatförändringarna. De är mycket emot projektet på grund av miljöhänsyn, klimatpåverkan samt buller och trafik. Det kommer också medföra ytterligare störningar på deras fastighet.

Om projektet godkänns förbehåller de sig rätten till ersättning för värdeminskning av sin fastighet.

Torsten Bloom, Kenneth Rostedt, Tommy Rostedt och Erland Sjöo (Fägrida 1:14, 1:16, 1:26 och 1:28)

Anledningen till att Konungsö mossen fick avslag förra gången var att den är klass 1 klassificerad. Efter förra ansökan har det tillkommit nya klimatpolitiska mål. Dikade mossar är lika stora miljöbovar som industrin. 20 procent av Sveriges koldioxidutsläpp orsakas av torvbrytning, lika mycket som biltrafiken. Bäst för Sverige enligt Naturvårdsverket vore om man storskaligt restaurerade redan dikade och låta mossen vara orörd.

I Jönköpings kommun råder ett generellt förbud mot markavvattning. Familjerna i Fägrida och söder ut är oroade över att det redan idag är ett stort flöde vid perioder av mycket regn. GeoPro skriver för att skörda torv krävs att redan etablerade dikes-system fördjupas och kompletteras.

När det gäller produktionen kan man läsa i bolagets information att 6-8 jordbruksmaskiner ska gå 16 timmar varje dag, 150 dagar per år. Det kommer att bli störande både natt och dag. Det blir ca 19 000 timmar under ett år för åtta maskiner. Under 25 år blir det 480 000 timmar. Transporter med bil kommer att bli 2 000 per år.

Under 25 år blir det 50 000 transporter. Det kommer att bli stor belastning på miljön med så mycket avgaser. Enligt bolaget går 21 procent på export. Resterande 79 procent blir kvar i Sverige och kommer att användas till förbränning och till trädgårdstorv. Förbränning av torv ger stora utsläpp av koldioxid, värre än koleldning. Trädgårdstorv avger lika mycket men det tar längre tid.

Konungsömossen ska bevaras orörd för att den fortfarande är i klass 1. Vårt fina fågelliv kommer att bevaras.

Kim Sjöberg (Fägrida 1:31)

Han har ett fritidshus på fastigheten och köpte den för att det är lugn och ro där. Han är väldigt förtjust i lugnet och naturen och är mån om att ta hand om miljön och begränsa förändringarna i klimatet. Han är emot hela projektet av verksamhet i Konungsömossen på grund av miljöhänsyn. Att bedriva torvtäkt släpper ut koldioxid samt buller, skakningar och trafik. Det kommer även att finnas ytterligare bullerstörning på hans fastighet, eftersom den ligger ca 200-300 m från verksamheten. Vidare blir det fråga om damm och luftföroreningar från verksamheten. Frågan är om han blir utan brunnsvatten eller brunnen blir otjänlig att bruka. Om projektet godkänns förbehåller han sig rätten till ersättning av eventuell värde-minskning på fastigheten.

BOLAGETS BEMÖTANDE AV YTTRANDEN

Generellt bemötande

Energimyndigheten har uppdragit åt ett externt större konsultbolag att utreda tillgången på torvråvara för att ev. bygga beredskapslager av torv. Torvens unika egenskaper gör det möjligt att lagra energitorv upp till mellan 5 och 8 år utan energiförlust i råvaran. Detta har gjort att torven är ytterst intressant för Sverige ur ett beredskapsperspektiv. Sverige har sett att det bör ske en ökad beredskap för att säkra den inhemska livsmedels- såväl som energiproduktionen.

Lokaliseringen av Konungsömosse som beredskapslager är synnerligen fördelaktig eftersom det endast är ca 10 km från tälkten till Torsviks kraftvärmeverk. Kraftvärmeverket har installerat en bibränslepanna 2014 där det går utmärkt att elda med torv vid behov tillsammans med andra bibränslen.

Bolaget vill även peka på de stora möjligheter som finns för olika typer av uppföljning och forskning för olika intressenter inom flera områden tack vare olika typer av åtgärder, restaureringar, efterbehandling, vattennivåer m.m. Även uppföljning av förändringar för fågelliv och biologisk mångfald kommer att vara en stor möjlighet eftersom det finns mycket referensmaterial att utgå ifrån för att följa förändringar i framtiden som i sin tur kan utveckla olika metoder och alternativ.

Täkt och restaurering ger även en möjlighet att kunna utrota hårnervsmossa vid Konungsömossen. Hårnervsmossa är en utifrån spridningshänseende mycket aggressiv invasiv art som har påträffats i de gamla torvgravarna. Hårnervsmossa utgör därmed ett påtagligt hot mot andra mossor och sphagnumarter i området.

Avslutningsvis, vill bolaget framhålla att det från allmän synpunkt är god hus-hållning att delvis ta vara på resursen i det gamla täktområdet samtidigt som restaurering av ett betydande område kan ske (28 ha restaurering av skyddszon + 27 ha som kompensationsåtgärd, ej inkluderad i ansökan). Samtidigt ges förutsättningar för en bättre framtida naturmiljö för den nu påverkade delen som ska täktas under en begränsad tid till gagn för framtida generationer nära Jönköpings tätort. Bolaget konstaterar också att Jönköpings kommun i grunden är positiv till bolagets ansökan och de lösningar och restaureringsåtgärder som bolaget föreslår.

Naturvårdsverkets yttrande

Fråga om vattenverksamhet och markavvattning

Inledningsvis kan det konstateras att Naturvårdsverkets beskrivning av bolagets verksamhet har flera felaktigheter. Det kommer inte att anläggas något avskärande kantdike runt tälkten så som verket beskriver. Bolaget kommer inte att anlägga

tegdiken och bara till viss del huvuddiken. Bolaget kommer att nyttja de tegdiken och huvuddiken som redan finns.

Naturvårdsverket anger att de vattenanläggningar som bolaget ansöker om att få utföra, är sådana som typiskt sett anläggs i samband med markavvattning. De anläggningar som bolaget ämnar anlägga är dels sedimentationsdammar, dels regleranordningar för efterbehandlingen. Inga nya diken ska anläggas utan bolaget ska använda tegdiken och huvuddiken som är anlagda sedan tidigare. Sedimentationsdammar anser bolaget inte är anläggningar som typiskt sett anläggs i samband med markavvattning.

Markavvattning och dess processuella konsekvenser

Naturvårdsverket anger att det inte framgår vilka diken som ska läggas igen, vilket inte stämmer. Av förslag till efterbehandlingsplan framgår det att alla tegdiken planeras att läggas igen. Även merparten av avledande större diken föreslås att läggas igen. De diken som blir kvar är de som leder vatten från områdena till installerade och reglerbara munkar samt det centrala avledande diket med sedimentationsdammar.

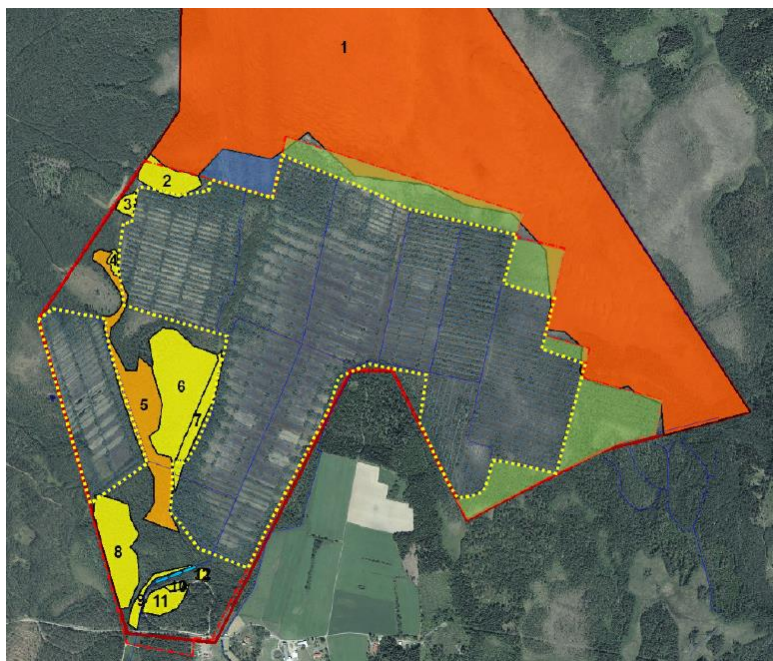
Naturvårdsverket anger att det inte framgår vilka diken som ska ledas om. Det är korrekt eftersom det inte finns något behov av att leda om några diken såsom bolaget bedömer det för dagen. Yrkande om omledning av diken togs med för säkerhets skull om ett behov av det skulle uppstå så att det finns med i tillståndet som en tillåtlig åtgärd utan att behöva söka om nytt tillstånd eller göra en anmälan, om behov av åtgärden mot förmodan skulle uppstå.

Naturvårdsverket bedömer att det dels är fråga om markavvattning, dels att det även krävs dispens från markavvattningsförbudet. I det fall att mark- och miljödomstolen gör samma bedömning och en annan bedömning än bolaget, har bolaget framfört andrahandsyrkanden.

Fråga om verksamhetens påverkan på riksintresset för naturvård

Det sedan tidigare täktade området som delvis är aktuellt för täkt (ca 20 % av det tidigare täktade området kommer att restaureras) har tidigare bestått av svagt välvd mosse och excentrisk mosse. Dessa värden existerar inte längre. Svagt välvd mosse och excentrisk mosse är för övrigt en morfologisk beskrivning som gäller för i stort sett alla högmossar i Småland eller södra Sverige och är således inget unikt. Inte heller säger den morfologiska beskrivningen något om vilka naturvärden som finns. Höga naturvärden borde egentligen utgöra den huvudsakliga grunden för om området behöver ett visst skydd.

Alla utförda inventeringar på Konungsö mossen, såsom fågelinventeringar, naturvärdesinventeringar (NVI) och insektsinventeringar visar att det tidigare täktade området hyser låga till mycket låga naturvärden. De naturvärden som ändå finns inom verksamhetsområdet enligt utförd naturvärdesinventering har bolaget tagit hänsyn till och berörs i mycket liten omfattning av verksamheten, se figur 3.

Figur 3. Utdrag naturvärdesinventeringen 2019, där naturvärdesobjekt är markerade med gult och orange. Skydds- och restaureringszoner markerade med grönt (inom verksamhetsområde) och blått (utanför verksamhetsområde). Verksamhetsområdet inom gul-streckad linje. KÄLLA: Bild från MKB, sid. 68, domstolens aktbilaga 7.

Naturvårdsverket anger att naturtyperna (d.v.s. de morfologiska beskrivningarna) vid täkt skulle försvinna för alltid. De är dock redan försvunna till följd av tidigare täkt. Verket anger att dessa naturtyper visserligen är kraftigt påverkade av dikning och tidigare täktverksamhet, men stora delar av torvens mäktighet finns trots det kvar. Det konstaterandet kan förvisso vara delvis korrekt men är irrelevant för om det finns naturvärden i området. Ca hälften av den torv som nu finns kommer att vara kvar efter uttag under en begränsad tillståndstid om 25 år.

Naturvårdsverket anser att genom restaurering och återvätning finns möjlighet att återfå stora delar av de ursprungliga naturtyperna kopplade till mossar och kärr. Observera att de områden som är aktuella för täkt eller restaurering inte berör några kärr. Topogena kärr finns i de sydostliga delarna av Konungsömossen som inte berörs av vare sig restaurering eller täkt. Områden som kommer att restaureras är områden som bedöms vara möjliga att till stor del återgå till ursprunglig naturtyp. Kombinerat med övriga restaureringsåtgärder kommer de orörda och naturliga delarna av Konungsömossen att öka i areal med ca 55 ha.

Naturvårdsverket anger också att det inte går att efterbehandla området så att naturtypen som skyddas av riksintresset kan återuppstå inom överskådlig tid. Vad verket menar med ”överskådlig tid” framgår inte. Bolaget menar att det är fullt möjligt att återskapa naturtypen där täkt kommer att ske även om det kommer att ta lång tid. Återskapandet är en succession som är naturlig vid bildandet av högmossar. Naturtypen bör sannolikt kunna återetableras inom ett tidsspann om ca 100 – 200 år. För de delar som ska restaureras rör det sig om uppskattningsvis ca 5 till 10 år.

Naturvårdsverket anser helt riktig att genom restaurering och återvätning är det möjligt att återfå stora delar av de ursprungliga naturtyperna. Det anser bolaget också men utan möjlighet till täkt är det inte genomförbart. Det är allt för kostsamt och markägaren måste ge rådighet för att genomföra ett sådant projekt, vilket markägaren för närvarande inte är intresserad av.

Påverkan på fågelfaunan

Naturvårdsverket anger att bolaget verkar bortse från den förlust av livsmiljö utanför verksamhetsområdet som, helt eller delvis, uppstår som en effekt av verksamheten. Det är en felaktig eller kraftigt överdriven slutsats som verket drar av flera skäl varav de viktigaste redovisas nedan.

En bullerutredning har utförts vid en tidigare ansökan enligt lagen om vissa torvfyndigheter. Den visar ett värsta scenario av olika maskiner och vilken bullerutbredning de kan ge vid medvind i alla riktningar m.m. Vid den nu aktuella ansökan har en skyddszon om ca 100 meter etablerats som medför att maskiner kommer längre från den opåverkade delen. Vidare så kommer andra tystare maskiner att användas än de som då var aktuella vid tidpunkten för utredningen. Av bullerutredning framgår det att på ett avstånd av 400 meter kommer den maximala ekvivalenta bullerpåverkan att understiga 35 dB(A). Det motsvarar en bullersituation som är likvärdig med tysta förhållanden. Med skyddszonen innebär det att om en maskin körs längst ut mot norr så är bullerpåverkan maximalt ca 300 meter ut på mossen. Orrspelet är ca 600 – 700 meter norr om produktionsområdet. Det är således en mycket liten risk att verksamheten kan påverka orrspelet negativt. Orrspelet sker dessutom på tider på dygnet när det inte är någon verksamhet (tidig morgon). Länsstyrelsen föreslår även villkor i tillståndet där ingen verksamhet ska ske under viss tid på året på ett visst avstånd från spelplatser för orre respektive tjäder. Bolaget har inget att invända mot ett sådant villkor. Men för orre innebär ett skyddsavstånd på 300 meter som föreslagits inga egentliga restriktioner för verksamheten eftersom avståndet är som minst 600 meter mellan spel och verksamhet.

Motsvarande villkor för tjäder är ett skyddsavstånd om 500 meter. Det tjäderspel som åsyftas är väster om Trollamossen och mellan det nybyggda industriområdet väster om Konungsömossen. Avståndet mellan tjäderspel och industriområdet är endast ca 300 meter. Etablering av industriområdet kan vara en av orsakerna till att det inte har, så vitt känt, registrerats något tjäderspel på platsen sedan 2019. Oavsett ev. förekomst av tjäderspel väster om Trollamossen så har bolaget inget att invända mot länsstyrelsens förslag på villkor, vilket skulle innebära att det inte får vara

någon verksamhet vid Trollamossen under perioden 1 april – 15 maj. Sannolikheten för att tjäderspel skulle förekomma på aktuell plats är dock mycket liten med tanke på de störningar som det nya industriområdet medför på omgivningen. Dessutom kommer järnvägen att dras över tjäderspelsområdet.

Naturvårdsverket anger att det åtminstone vissa år häckar smålom vid gölarna ”Tre brunnar” i norr. Någon sådan häckning har inte konstaterats vid de fågelinventeringar som har utförts. De tre gölarna är dessutom för små för att smålom ska kunna häcka där eftersom lommen kräver en storlek om ca 1 ha för landning och start när den flyger. Den största gölen har en yta av ca 0,14 ha. Avstånden från verksamheten till områden med förekomst av andra myrfåglar såsom storspov och ljungpipare är så pass stora att ingen nämnvärd störning riskeras och dels är andra hot för dessa arter betydligt större. För storspoven är mänsklig aktivitet i form av friluftsliv påtagligt ett hot. För ljungpiparen är främst igenväxning ett stort hot. Effekterna av igenväxning syns tydligt i utvecklingen och skillnaden mellan olika fågelarter i fågelinventeringen 2019. Populationen av ljungpipare har nästan halverats medan fåglar som gynnas av igenväxning såsom trädpiplärka och buskskvätta har ökat markant.

Verksamhetens restaureringar kommer att påverka miljön för myrfåglar positivt genom att träd röjs och diken läggs igen. Igenläggning av diken minskar också möjligheten för friluftslivet att röra sig i området vilket är positivt för alla myrfågelarter. Vill man utveckla friluftslivet kan spänger anläggas så som har skett inom naturreservatet och Natura 2000-området Dumme mosse och Store Mosse nationalpark.

Bolaget har efter Naturvårdsverkets bemötande inkommit med ytterligare ett yttrande av vilket följande framgår.

Bolaget vill förtydliga varför bolaget inte bedömer det vara fråga om markavvattning. Vattenverksamheten utgör ingen varaktig dikning eller markavvattning. De sedan tidigare etablerade torvdikena kommer att läggas igen alternativt proppas

så att sphagnumtillväxt kan etableras inom 25 år från att tillstånd meddelas. Ansökt täktområde utgör inte heller någon betydelsefull våtmark. Regleringsanordningar och sedimentationsdammar är typiskt sett annan vattenverksamhet än endast markavvattning.

Förbudet mot markavvattning infördes genom 18 d § naturvårdslagen, idag införd i 11 kap. 14 § miljöbalken. Direkt av ordalydelsen till 18 d § naturvårdslagen samt av förarbetena till den samma framgår att tillämpningsområdet för förbudet *inte gäller generellt* utan förbudet föreskrivs i fråga om mark av visst slag nämligen *våtmarker* med syftet att skydda *naturtypen kvarvarande våtmarker*. Se kap. 4 och 16 i prop. 1990/91:90 En god livsmiljö. Det framgår också av 11 kap. 14 § 1 stycket miljöbalken att man får förbjuda markavvattning som skulle kräva tillstånd enligt detta kapitel i områden där det är särskilt angeläget att våtmarken bevaras. Bolaget yrkar inte avvattning av något *våtmarksområde* varför ansökan eller prövning enligt 11 kap. 14 § miljöbalken inte aktualiseras.

Trafikverkets yttrande

Enligt Trafikverket är tidplanen att detaljutformning ska tas fram de kommande fyra åren och att byggnation planeras att starta som tidigast år 2029, dvs. om ca 5 år. Den del som berör bolagets fastighet Fägrida 1:6 är den norra delen av den täktade delen av Trollamossen. Torvdjupet i denna del är ca 1 – 2 meter. Vid järnvägsbyggnationen är det sannolikt att torven måste grävas bort innan grundläggningen för järnvägen kan utföras. För att kunna ta till vara torven vid en utgrävning krävs det rätt kompetens så att det till exempel inte kommer med mineraljord i torven som gör det svårt att ta tillvara torven som en användbar råvara. Sådan kompetens besitter bolaget och uttag av torven kan utföras innan byggnationen sätter igång. Det både förenklar och sänker byggkostnaden för Trafikverket.

Trafikverket anger vidare att det inte är utrett vilken påverkan verksamheten riskerar att ha på riksintresset. Riksintresset befästs i och med att ett lokaliseringsalternativ beslutades i oktober 2023 och nu aktuell ansökan lämnades in i december

2023. Bolaget ser för dagen inga omedelbara risker för negativ påverkan på riksintresset. Om risker skulle identifieras (under processen med detaljutformning) så bedömer bolaget att det är lätt att vidta åtgärder för att minimera sådana eventuella risker. Bolaget kommer att anpassa sin verksamhet så att det inte finns någon risk för negativ påverkan av betydelse på riksintresset järnväg. För att kunna göra en sådan anpassning krävs att bolaget har kännedom om den detaljutformning som ännu inte har tagits fram. Som framgår av Trafikverkets yttrande om dialog så ser bolaget fram emot att vara en del i den processen och kan bidra med t.ex. tekniska och kostnadseffektiva lösningar vad gäller järnvägens dragning över mossmark.

När det blir aktuellt för byggnation av järnvägen kommer uppställningsplats och utfart från fastigheten Fägrida 1:13 att avvecklas och upphöra. Uppställning och utfart kommer därefter att endast ske i söder.

Bolaget har efter Trafikverkets bemötande inkommit med ytterligare ett yttrande av vilket följande framgår.

Trafikverket vidhåller att det inte är tillräckligt utrett vilken påverkan täktverksamheten har på riksintresse för kommunikationer framtida järnväg innan beslut kan fattas. Bolaget menar att det inte är möjligt för bolaget att utreda en eventuell risk för påverkan innan en mer detaljerad järnvägsplan har tagits fram. En sådan kommer att tas fram enligt Trafikverket under fyra år mellan 2024 och 2028. Om Trafikverket är osäker på om bolaget inte kommer att följa de åtaganden som bolaget har utfäst, att anpassa och vara behjälplig vid etableringen av järnvägen, är det möjligt för domstolen att föreskriva villkor därom.

Bolaget har inte och kan inte göra några bedömningar utifrån järnvägens behov. Vad gäller bolagets uppskattning av torvmäktigheten så är det en uppskattning utifrån gjorda mätningar i närheten och kan naturligtvis inte ligga till grund för Trafikverkets bedömningar.

Trafikverket anser att bristen på utredningsunderlag som tydligt kan påvisa att bolagets bedömningar är korrekta får till följd att tillstånd inte ska prövas utan kompletterande underlag. Bolaget delar inte Trafikverkets uppfattning. Det underlag som Trafikverket efterlyser är sådant som Trafikverket ska ta fram i den detaljutförning som ska ske under 2024 till 2028. Bolaget kan inte, och det är inte rimligt att bolagets verksamhet ska försenas flera år, invänta Trafikverkets utredningar. Bolagets ansökan ska och kan prövas utan hinder för vare sig Trafikverkets planeringar och utredningar eller byggnation.

Det finns inget i bolagets verksamhet som på något sätt hindrar att järnvägen kan komma till stånd eller på något sätt fördyrar eller försvårar järnvägsbyggnationen utan tvärtom kan den underlätta och sannolikt med sänkta kostnader där till. Bolagets täktverksamhet påverkar inte bärigheten negativt utan kan enbart förbättra den genom täktverksamhetens avvattnings och borttagande av torv. Det är uppenbart inte heller bolagets sak att utreda de geotekniska förutsättningarna för järnvägsbygget utan det är Trafikverkets ansvar. Bolaget ser således inget hinder att ansökan prövas.

Skogsstyrelsens yttrande

Angående risk för försämrade vattenstatus

Bolaget har utfört vattenprovtagning som visar att nuvarande vattenkvalitet på vattenavrinning från mossen är av mycket låg kvalitet med höga halter av olika ämnen och suspenderade ämnen. Anläggandet av sedimentationsdammar och rensning av diken kommer att medföra en betydligt bättre vattenkvalitet jämfört med nuvarande förhållanden.

Angående metan och lustgasutsläpp

Det är riktigt som Skogsstyrelsen anger att metanutsläppen kan öka vid anläggande av vattenspeglar där vattennivån höjs över markytan och där syrefattig miljö råder. Det är framför allt vid etablering av kärrväxter som metanutsläppen kan öka betydligt. Kärrväxter finns främst i rikkärr där näring tillförs från den minorogena jordlagren under torven eller tillförs genom grundvatten utifrån. Kärrväxterna

fungerar som ”skorstenar” där metan går ut utan att bakterier kommer åt att omvandla metan till koldioxid.

De vattenspeglar och fågelsjöar som föreslås vid efterbehandling sker i kvarvarande torv där näringsinnehållet är lågt. Det medför att etablering av kärrväxter förväntas bli liten och att torvbildning i huvudsak kommer att etableras i strandzonerna. Därmed blir det metanutsläpp i liten omfattning.

SMHI:s yttrande

SMHI önskar att utvinning av torv med den så kallade akrotelm-metoden bör utredas ytterligare. Ett kort svar är att det för närvarande inte finns förutsättningar för utvinning med metoden på grund av att det förutsätter att utvinningen sker på en opåverkad mosse för att kunna lyfta av det opåverkade översta lagret (akrotelm) och sedan lägga tillbaka detta lager efter det att underliggande torv (katotelm) har tagits ut. Täkt kommer att ske på områden där akrotelm saknas eller där det har etablerats buskvegetation.

Länsstyrelsen i Jönköpings läns yttrande

Riksintresse för naturvård

Se bolagets yttrande ovan avseende Naturvårdsverkets synpunkter om riksintresset naturvård.

Klimatpåverkan och sammanfattning av analysrapport

I rapporten *Analys av restaureringsalternativ vid Konungsömosse, Jönköpings kommun, Jönköpings län* beskrivs restaureringsåtgärderna ur ekologiskt perspektiv, ekonomiskt perspektiv samt ett socialt perspektiv. I det ekologiska perspektivet ingår klimatpåverkan, men i rapporten har klimatpåverkan behandlats som ett eget perspektiv. I yttrandet återfinns även figur 2, se ovan sid. 56.

De olika alternativen för den norra respektive södra delen skiljer sig åt i ekologiskt, ekonomiskt, socialt perspektiv samt klimatperspektiv. Sett till biologisk mångfald och klimat är det bästa alternativet för den norra delen att restaurera denna genom

dämning av diket med stockdämnen eller igenläggning. Stockdämning är billigare, men igenläggning bedöms ge ett mer naturligt intryck jämfört med att ha kvar dikessystemet med högt vattenstånd.

Sett till biologisk mångfald och klimatpåverkan är det bästa alternativet att restaurera det södra området utan att tillåta att området täktas. Detta är dock mycket dyrt, och denna kostnad inkluderar inte ersättningen till markägaren. Om den södra delen täktas beror utfallet för biologisk mångfald och klimat mycket på efterbehandlingsmetod samt utvinningsmetod. I rapporten har efterbehandlingen baserats på principen om ekologisk restaurering, vilket medför restaurering till vitmossedominerad mosse. Detta skulle kunna förbättra naturupplevelsen i den södra delen efter det att verksamheten upphört och området efterbehandlats. För att säkerställa detta krävs dock att efterbehandlingen är en del av villkoret med uppföljning av torvdjup som möjliggör den avsedda efterbehandlingen.

Frästorvsmetoden resulterar i ett betydligt lägre utsläpp än blocktorvmetoden. Det ska även nämnas att användandet av den så kallade akrotelmmetoden som inte är etablerad i Sverige har potential att kraftigt minska torvutvinnings klimatpåverkan. Men då denna metod inte används i Sverige, har den inte använts som alternativ i analysen.

I den norra delen bedöms restaurering resultera i att möjligheten till jakt försämras marginellt, samtidigt som naturupplevelsen förbättras något. I den södra delen bedöms restaurering utan täkt resultera i att värdet av området som industriminne försvinner, samtidigt som naturupplevelsen förbättras.

Restaurering efter täkt resulterar liksom restaurering utan täkt i att värdet av området som industriminne försvinner. Restaurering efter täkt resulterar även i att naturupplevelsen försämras under den tiden verksamheten pågår. Den positiva effekten som täktverksamhet har på sociala effekter är att möjligheten att bo och verka på landsbygden förbättras då en täktverksamhet utöver arbete på tåkten ger

upphov till beställningar hos andra företag, som till exempel närbelägna entreprenadföretag, inköp samt logi från tillfälligt arbetande personal med mera.

Diskussion och slutsatser av analysrapporten

Av rapporten framgår inte hur utsläppen har beräknats när det gäller utsläpp från täkt med olika skördemetoder. Inte heller är utsläpp av metangas och lustgas medräknade. Här är vattennivån av stor betydelse för hur stora dessa utsläpp blir och är en faktor som måste tas med i beräkning vid både efterbehandlingsalternativ och hur restaureringen utförs.

Om vi utgår från att siffrorna stämmer någorlunda så är val av skördemetod också av stor betydelse. Bolaget kommer att i första hand och för merparten av täktytan välja frästorvsmetoden. Det finns mycket begränsad möjlighet att använda den så kallade akrotelmetoden eftersom metoden förutsätter att det finns områden som i stort är jungfruliga och oförstörda. Sådana ytor saknas i stort sett helt för de delar som ska täktas.

En brist är också att det endast är en typ av restaurering som redovisas. För de delar som ska restaureras i norr (åtagande) och inom verksamhetsområdet som inte ska täktas är restaureringen i huvudsak den samma som i rapporten, d.v.s. till vitmossedominerad mosse (sphagnum).

Det framgår även av rapporten att hur länge som skörd av torv pågår har stor betydelse för de totala utsläppen. Diagrammet (se ovan figur 2) är mycket förenklat och utgår från att mossen för alltid har ett nettoutsläpp. När restaurerade delar har återgått till nära naturliga förhållanden vad gäller hydrologi och sphagnumtillväxt så är det sannolikt samma förhållanden som för en naturlig mosse. Torvbildande våtmarker som kärr och mossar är de mest yteffektiva kolsänkor som naturen erbjuder (publikationen Hendriks et al., 2020). Kurvorna borde således egentligen plana ut med tiden för att sedan börja sjunka när sphagnumtillväxten tar fart. Trots bristerna så ger analysen ändå en, om än grov, bild av utsläpps- och klimatpåverkan vid olika scenario som man kan ha nytta av men mer kunskap behövs.

Efterbehandling

Länsstyrelsen anser att det bör fastställas villkor om att efterbehandlingen ska ske till ett våtmarksområde med syfte att gynna naturvärden, landskapsbild och biologisk mångfald. I valet av slutlig åtgärd bör även åtgärdens påverkan på klimatet beaktas. Bolaget delar länsstyrelsens syn på att naturvärden, landskapsbild och biologisk mångfald bör prioriteras framför klimatnytta i detta enskilda fall och för täktområdet. Områden som restaureras kommer att ha både stor klimatnytta och gynna naturvärden, landskapsbild och biologisk mångfald.

Kompensationsåtgärder – restaurering

Av totalt 250 ha som utgör verksamhetsområde kommer ca 169,1 ha att nyttjas för täkt och sedan efterbehandlas till våtmark. Av de resterande ca 80 ha av verksamhetsområdet är ca 25 ha skyddszoner som kommer att restaureras. Övrig mark om ca 55 ha inom verksamhetsområdet utgör skog och orörd mossmark som i mindre omfattning kommer att beröras av vägar och upplag. Utförd naturvärdesinventering ligger till grund för att så lite ingrepp som möjligt ska ske i eller i anslutning till områden med höga naturvärden. Total kommer ca 55 ha att restaureras med de 25 ha inom verksamhetsområdet och de ca 30 ha som utgör de diken som ska läggas igen utanför och norr om verksamhetsområdet (åtagande ej inkluderat i ansökan om tillstånd).

Det bör också poängteras att större delen av den del som kommer att täktas har inga eller mycket låga naturvärden, vilket de olika inventeringarna tydligt visar. Den tillfälliga förlusten av livsmiljöer till följd av täkt är därmed begränsad. Länsstyrelsen är positiv till föreslagna kompensationsåtgärder. Bolaget kommer också såsom länsstyrelsen föreslår att kontakta markägaren i norr för att kunna åtgärda det aktuella diket.

Förslag till villkor

Bolaget har inget att erinra mot de förslag till villkor som länsstyrelsen har angivit.

Bolaget har efter länsstyrelsens bemötande inkommit med ytterligare ett yttrande av vilket följande framgår.

Riksintresse för naturvård

Länsstyrelsen ställer frågan vad gäller riksintresset samt hur ansökt verksamhet ska ses mot bakgrund av stoppregeln i 9 kap. 6 g § miljöbalken. Naturvårdsverket anser att hela Konungsömosse ska ses som en helhet inklusive de skadade delarna och att det åtminstone teoretiskt finns en möjlighet att restaurera dessa delar. De skadade delarna anser Naturvårdsverket bör värnas och att det bör avgöra påverkan på riksintresset snarare än värdena som sådana. Bolaget anser att det är ett verklighetsfrämmande och föga konstruktivt ställningstagande som inte tillfredsställer något intresse. Skulle Naturvårdsverkets tolkning få företräde medför det att nollalternativet genomförs, det vill säga inget händer och området förblir som det är idag.

Bolaget anser vidare att den redan förstörda delen inte ska ses som en helhet med riksintresset i övrigt och därmed är inte stoppregeln tillämplig. Risk för skada på riksvärdena för riksintresset är obefintlig. Eventuell icke förmodad skada uppvägs mer än väl av de restaureringsåtgärder som kommer att genomföras om tillstånd medges. Skillnaden jämfört med tidigare ansökan och den nu aktuella är bland annat att minde arealer täktas (169 ha mot 205 ha) och att stora arealer restaureras (55 ha).

Vattenverksamhet och markavvattning

Enligt kommentaren till miljöbalken, Ulf Bjällås m.fl., så är syftet med bestämmelsen i 9 kap. 6 g § miljöbalken att värna om våtmarker som i huvudsak är orörda och att restaurera skadade våtmarker där det är möjligt. Bolaget har gjort en avvägning av vilka delar som är möjliga att restaurera utifrån tekniska, miljömässiga och ekonomiskt rimliga kriterier. Redan vid ordalydelsen ”får täkt inte komma till stånd” blir det fråga om stoppregeln kan tillämpas eftersom det redan har kommit till stånd en täkt inom aktuellt område där delar ska restaureras och

delar ska, under en begränsad tid, täktas ytterligare. Även den senare ordalydelsen i paragrafen ”i en våtmark som utgör en värdefull natur- eller kulturmiljö” medför att stoppregeln inte kan tillämpas i detta fall. Det aktuella området utgör vare sig en värdefull natur eller kulturmiljö per definition.

Ytterst är det fråga om det är Naturvårdsverkets inställning eller verkligheten som ska gälla, det vill säga vad de facto det finns för natur och kulturvärden inom området.

Klimatpåverkan

Länsstyrelsen konstaterar att det skulle vara värdefullt med mer underlag och kunskap om klimatpåverkan för olika scenarier, vid skörd så väl som vid efterbehandlingen. Bolaget menar att inhämtande av kunskap kräver tid och en verksamhet där undersökningar och mätningar kan utföras i olika omfattning. Konungsömossen är ett idealiskt projekt för sådan kunskapsinhämtning men då krävs det en verksamhet med tillstånd.

Bolaget anser att kunskapen och underlaget är tillräckligt för en prövning som kan ge ett tillstånd med villkor. Bolaget kan ta ut torv ytterligare minst 25 år till men har valt att begränsa uttagstiden så att efterbehandling och restaurering kan ges maximala och goda förutsättningar för ökad biologisk mångfald och stärka riksintresset för naturvård. Ett tillstånd med villkor ger unika förutsättningar på plats att mäta, utreda och forska vidare för att öka kunskapen om våtmarkers klimatpåverkan och möjlighet till kolsänka. Nollalternativet innebär att inte den möjligheten ges.

Efterbehandling

När tåkten avslutas läggs dikena igen, först därefter ska det dämmas inom brytningsområdet. Innan dess är det fritt flöde genom munkarna. Gällande skyddszonerna så kan det vara möjligt att påbörja återvätning av dessa under täktperioden, till exempel i delar av området som täktats färdigt. Zonerna rensas från buskar när det är dags för efterbehandlingen.

Bolaget instämmer med länsstyrelsen att klimatet kan vara en lika viktig fråga som naturvård, biologisk mångfald och landskapsbild vid slutligt val av efterbehandling. Vad vi i grova drag vet idag är att återvätning med sphagnumtillväxt är bra för klimatet men att skogstillväxt kanske är den efterbehandling som ger mest klimatnytta men sannolikt är sämre för naturvård, biologisk mångfald och landskapsbild. Bolaget delar också länsstyrelsens ställningstagande att efterbehandlingen bör inriktas att återskapa torvbildande förmåga så långt det är möjligt och att inte utesluta fågelsjöar eller vattenytor för vissa delar.

Stadsbyggnadsnämnden i Jönköpings kommuns yttrande

Nämnden anser att det är angeläget att restaurering av intilliggande delar av mossen påbörjas samtidigt som täktverksamheten startar. Bolaget ser tekniskt sett inga problem med att starta restaureringen samtidigt som täktverksamheten startar.

Bolaget har i sin ansökan angivit att de områden som ska restaureras och som är inom verksamhetsområdet mot norr också utgör en skyddszon mot fågellivet på den öppna opåverkade delen av Konungsömossen (främst orrspel och storspov). Områden längst mot öster kan påbörjas först eftersom de delarna inte på samma sätt utgör en skyddszon mot norr. Även kompensationsåtgärderna med igenläggning av de fem nordsydgående och de två östväst gående diken kan påbörjas så snart tillstånd har medgivits. Bolaget anser att det är uppenbart att dessa åtgärder varken kräver tillstånd eller anmälan (11 kap. 12 § miljöbalken) eftersom de inte bedöms påverka allmänna eller enskilda intressen. Allt arbete med restaurering och kompensationsåtgärder sker under tider på året som inte stör fågellivet, det vill säga främst under höst och vinter.

I övrigt bedöms avstånden kombinerat med de förslag till villkor om begränsning av verksamheten i tid under våren som länsstyrelsen föreslår, fullt tillräckligt för att inte störa fåglarna i norr, även om en restaurering utförs av skyddszonen längst mot norr.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Jönköpings kommuns yttrande

Bolaget har inget att invända mot att restaurering av diken i den norra av täkt opåverkade delen utförs i ett tidigt skede av tillståndstiden eller att syftet i första hand ska vara att återskapa en vitmossebevuxen mosse som kan stärka riksintressets värden.

Jönköpings fågelklubbs yttrande

Jönköpings fågelklubb befarar att täktverksamheten kan påverka orre och storspov negativt. Skyddszon och restaureringar av dessa i ett senare skede medför att det inte förväntas någon negativ påverkan på nämnda arter. Bullerutredningen visar också att de områden som hyser nämnda fåglar inte kommer att påverkas av något buller från verksamheten även vid så kallat värsta-scenario från verksamheten d.v.s. vid medvindfall och om maskiner befinner sig längst upp mot norr och som närmast dessa områden. Vidare har bolaget accepterat de förslag till skyddsåtgärder i övrigt som länsstyrelsen har föreslagit.

Naturskyddsföreningen i Jönköpings yttrande

Naturskyddsförening anger att torv allmänt är klassat som fossilt men det stämmer inte. Inom EUETS (utsläppshandelssystemet inom EU) klassas torven som fossilt – men bara vid förbränning.

IPCC (FN:s klimatpanel, The Intergovernmental Panel on Climate Change) klassar inte torven som ”fossilt”, utan det anses vara ett långsamt förnybart material. Att använda ordet fossilt att jämföras med till exempel olja och kol stämmer således inte. Torven klassas inte som fossilt vid användning vid odling, att producera biokol/aktivt kol, strö och fodertillskott inom djurhållningen eller som filter inom diverse användningsområden.

Torvens förmultningsgrad eller humifieringsgrad ökar med djupet och ju högre förmultningsgrad desto mer lämplig som energitorv. Det finns dock ingen skarp gräns för var och när torven kan användas för en rad olika användningsområden såsom naturskyddsföreningen beskriver det.

Om och i vilken omfattning torven kan komma att användas som energi eller brännorv avgörs av ekonomiska, miljömässiga och politiska beslut. Torven är mycket lämplig som beredskapsbränsle och kan lagras under lång tid. Det hindrar inte att torv som inte har tagits upp eller skördats kan återupptas om det skulle uppstå behov vid en kris angående att naturskyddsföreningen anger att det är ett bättre alternativ att låta torven ligga kvar i mossen.

Torvens lämplighet och möjligheter har utretts i bland annat Energimyndighetens utredning med förslag till en strategi för en långsiktigt hållbar utveckling av fjärr- och kraftvärmesektorn som nu ligger på regeringens bord.

Vid användning av torv vid odling så bortser både naturskyddsföreningen och andra utredningar från den växtlighet som torven ger upphov till och som i sin tur binder koldioxid. Man utgår från att torven enbart bryts ner och släpper ut koldioxid. Bolaget menar att den genererade växtligheten vid odling helt eller delvis kompenserar för denna nedbrytning.

Man måste beakta att för 99,5 procent av de utdikade markerna är det annan typ av verksamhet som bedrivs än torvtäkt.

Efter huvudförhandlingen har bolaget till mark- och miljödomstolen översänt regeringens beslut 2024-10-24 (KN2024/00491) angående överklagande av Länsstyrelsen i Västra Götalands läns beslut avseende markanvisning inom bearbetningskoncession för energitorv på Grimsås mosse i Tranemo kommun.

Bolaget har uppgett att om det hade funnits hinder av det slag som görs gällande av naturskyddsföreningen så hade detta återspeglats i regeringens beslut.

Naturskyddsföreningen i Huskvarna – Grännas yttrande

Naturskyddsföreningen beskriver olika aspekter som gör Konungsömossen värdefull utifrån naturvård och friluftsliv. Verksamheten kommer inte att påverka dessa

värden negativt. Bolagets föreslagna restaureringsåtgärder kommer istället att stärka och skydda dessa värden. Täktverksamheten i söder kommer inte att påverka de hydrologiska förhållandena för den opåverkade delen på något sätt. Inte heller kommer det ske någon bullerpåverkan av betydelse på de opåverkade delarna, vilket framgår av utförd bullerutredning.

Yvonne Frank Ljungbergs och Peter Ljungbergs yttrande

Ljungbergs är ägare till fastigheten Stigamo 1:16 norr om och i anslutning till bolagets fastighet Fägrida 1:6. Avståndet från verksamhetsområdets norra gräns till Ljungbergs fastighet är cirka 1 km. På grund av det stora avståndet bedöms Ljungbergs ej beröras av verksamheten vad gäller täkt- och vattenverksamhet samt restaureringsåtgärder inom verksamhetsområdet och bedöms därmed inte heller vara sakägare vad gäller denna del av ansökan.

Däremot berörs de av restaurering av de två öst-väst gående diken mot ”Tre Brunnar” och den nordligaste delen av de fem diken som går i nord-syd mellan verksamhetsområdet och fastigheten Stigamo 1:16. Avståndet för påverkan uppskattas till maximalt ca 30 - 50 meter som bedöms vara det maximala avståndet för hydrologisk påverkan och influensavstånd vid igenläggning av diken. Det bör dock poängteras att restaurering av diken som berör Ljungbergs fastighet helt vilar på frivillig grund. Bolaget kan och kommer inte att utföra några åtgärder som riskerar att påverka fastigheten Stigamo 1:16 utan medgivande från Ljungbergs.

Yrkanden från Yvonne Frank Ljungberg och Peter Ljungberg

Bolaget bestrider samtliga av ersättningsyrkandena eftersom de helt saknar grund. Bolagets planerade verksamhet medför ingen påverkan på Ljungbergs fastighet.

Bolaget godtar yrkandet som avser gränsutvisning. Bolaget vill dock poängtera att en sådan utredning bekostas av båda fastighetsägarna lika enligt gällande praxis eftersom Lantmäteriet normalt anser att båda fastighetsägarna har nytta av en sådan utredning oavsett vem som initierar en sådan utredning. Det finns dock möjlighet att reglera kostnaden mellan parterna via ett civilrättsligt avtal.

Ruth Krogs och Niels Erik Smiths yttrande

Ruth Krog och Niels Erik Smiths fastighet befinner sig ca 1,1 km från verksamhetsområde där restaurering kommer att utföras och ca 1,35 km från brytningsområde för täkt. Mellan Konungsö och fastigheten är det ett kuperat landskap med i huvudsak skog. Bullerutredningen visar att på dessa avstånd är det inte möjligt att höra något från verksamheten och än mindre att se något av den samma. Ägarna till fastigheten kommer inte heller att beröras av trafik till och från verksamheten.

Kim Sjöbergs yttrande

Kim Sjöberg (Fägrida 1:31) har förvärvat fastigheten genom köp så sent som 2024-05-06. Fastigheten är på ett avstånd av ca 725 meter från brytningsområdet. Enligt utförd bullerutredning kommer det inte att ske någon bullerpåverkan alls på nämnda fastighet. Inte heller kommer det att vara någon insyn mot täkten eftersom det är skog mellan täkt och nämnda fritidshus.

DOMSKÄL

Målets handläggning

Huvudförhandling

Mark- och miljödomstolen har hållit huvudförhandling i målet den 15 till 16 oktober 2024.

Ansökan

Mark- och miljödomstolen konstaterar att ansökan med kompletterande handlingar innehåller motstridiga uppgifter. Därtill är yrkandena avseende vattenverksamheten i viss mån oprecisa, trots upprepad begäran om kompletterande uppgifter och de förtydliganden som lämnades under huvudförhandlingen. Detta gör materialet svåröverskådligt. Det är dock ändå möjligt att pröva ansökan i sak.

I denna dom har domstolen sammanfört uppgifterna i ansökan, kompletterande handlingar och i bemötanden, samt utifrån de uppgifter som gavs vid huvudförhandlingen, så att det av domen (se ovan) ska kunna utläsas hur ansökan slutligen framställts.

Mark- och miljödomstolen som första instans

Bolaget ansöker om tillstånd i första hand till bortledning av yt- och grundvatten och i andra hand dispens och tillstånd även till markavvattning. Mark- och miljödomstolen noterar att inga nya diken ska anläggas, men de befintliga dikena ska fördjupas för att avvattna området och öka bärigheten för maskiner på brytningsområdet. En sänkning av grundvattennivån anges i ansökan vara en förutsättning för torvtäktverksamhet. Vattnet ska via huvuddiken inom verksamhetsområdet först avledas till sedimentationsdammar, vilka ska anläggas, för att därefter avledas till recipienter som utgörs av naturliga vattendrag.

I 11 kap. 2 § miljöbalken definieras begreppet markavvattning. Det är till exempel en åtgärd som utförs för att avvattna mark, sänka eller tappa ur ett vattenområde, när syftet är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål.

Baserat på uppgifterna i målet konstaterar mark- och miljödomstolen att avvattningen av det aktuella brytningsområdet är en förutsättning för genomförandet av täktverksamheten. Verksamheten ska pågå under 25 år.

Enligt förarbetena (prop. 1997/98:45 del 2 s. 127) till ovan nämnda bestämmelse är torvtäkt ett exempel på verksamhet som medför markavvattning i miljöbalkens mening. Vidare framgår av förarbetena att det är effekten av markavvattningen som ska vara varaktig. Motsatsen är en åtgärd som tar sikte på en enstaka händelse, som exempelvis en tillfällig översvämning.

Mark- och miljödomstolen gör bedömningen att de åtgärder för avvattning av brytningsområdet som bolaget ska vidta har ett varaktigt syfte. Ansökt vattenverksamhet utgörs därmed i denna del av markavvattning, oaktat att det finns äldre

diken i området. För att få bedriva markavvattning i Jönköpings kommun krävs en dispens från markavvattningsförbudet (11 kap. 14 § miljöbalken och 4 a § förordningen [1998:1388] om vattenverksamheter). Dessutom krävs det, för det fall dispens beviljas, ett tillstånd till markavvattning (11 kap. 14 § miljöbalken).

Vidare omfattar ansökan yrkande om tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken att utföra anläggningar för vattenverksamhet inom verksamhetsområdet. Så som talan slutligen framställts avser detta sedimentationsdammar och regleringsanordningar, samt för att i samband med efterbehandlingen anlägga våtmarker med öppna vattenspeglar. Tillstånd söks även för att som en del av efterbehandlingen reglera vattennivån inom det tidigare brytningsområdet.

Mark- och miljödomstolen konstaterar inledningsvis att ovan nämnda åtgärder omfattas av miljöbalkens definition av vattenverksamhet (11 kap. 3 § miljöbalken).

För en vattenverksamhet ska den tid inom vilken arbetena ska vara utförda anges i tillståndet. Arbetstiden kan som längst bestämmas till 10 år, om det inte är fråga om en verksamhet som kan anses tillgodose ett väsentligt samhällsintresse (22 kap. 25 § andra stycket miljöbalken). Mark- och miljödomstolen bedömer att sökt verksamhet inte är ett sådant intresse. Arbetstiden kan därför som längst bestämmas till 10 år. Efterbehandlingsåtgärder som ska utföras i samband med att tälten avslutas och som eventuellt kräver tillstånd kan således inte prövas inom ramen för aktuell ansökan.

Sedimentationsdammarnas sammanlagda yta anges bli som störst ca 0,17 ha. Enligt 19 § förordningen (1998:1388) om vattenverksamheter är anläggande av en våtmark, där vattenområdet har en yta som inte överstiger 5 ha, anmälningspliktig i stället för tillståndspliktig. Likaså är uppförande av en anläggning som upptar högst 3 000 m² bottenyta av ett annat vattenområde än vattendrag undantagen från tillståndsplikten. Hur stor bottenyta regleringsanordningarna på Konungsömosse ska ta i anspråk är dock oklart.

Den som vill bedriva en vattenverksamhet kan ansöka om tillstånd även om det inte krävs tillstånd för verksamheten (11 kap. 9 § andra stycket miljöbalken). Det har inte framkommit något annat i målet än att sökanden ansöker om tillstånd för samtliga åtgärder som omfattas av vattenverksamhet.

Mot bakgrund av detta och med stöd av 21 kap. 1 § p. 2 och 3 § miljöbalken kan mark- och miljödomstolen som första instans ta upp ansökan till prövning. Naturvårdsverkets yrkande om att ansökan ska avvisas föranleder ingen annan bedömning. (Jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 17 juni 2022 i mål M 6552-20.)

Miljökonsekvensbeskrivning

Mark- och miljödomstolen bedömer att miljökonsekvensbeskrivningen uppfyller lagens krav i 6 kap. miljöbalken och kan ligga till grund för prövning i målet.

Tillåtlighet

Verksamheten medför betydande utsläpp av växthusgaser

I miljöbalkens portalparagraf, 1 kap. 1 § första stycket, anges att miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Av första punkten i andra stycket i nämnda portalparagraf framgår att miljöbalken ska tillämpas så att människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan. Vidare ska miljöbalken tillämpas för att skydda och vårda värdefulla natur- och kulturmiljöer (andra punkten), samt bevara den biologiska mångfalden (tredje punkten). Därtill ska mark, vatten och fysisk miljö i övrigt användas så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas (fjärde punkten).

Tillämpningsanvisningarna i andra stycket i 1 kap. 1 § miljöbalken (se ovan) ger ramen för balkens tillämpningsområde och kopplar i sin tur till tillämpningen av de materiella reglerna i 2 kap. och övriga delar av balken (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 21 februari 2024 i mål M 12922-22).

Av förarbetena till miljöbalken framgår att samtliga bestämmelser i balken ska tillämpas på ett sådant sätt att balkens mål och syfte bäst tillgodoses, samt att de nationella miljömålen kan ge ledning i bedömningen av vad som är en hållbar utveckling (prop. 1997/98:45 del 2, s. 7 f.). Det innebär att när en åtgärd har bedömts falla inom ramen för miljöbalkens tillämpningsområde är 1 kap. 1 § miljöbalken alltid tillämplig, även om den tillsammans med miljömålen sällan ensamt kan läggas till grund för bedömningen av åtgärdens tillåtlighet. (Se Mark- och miljööverdomstolens dom i mål M 12922-22.)

Sökanden har inför aktuell ansökan genomfört en analys av restaureringsalternativ för Konungssömose (domstolens aktbilaga 66). I analysen ingår så väl den norra som den södra delen av Konungssömose, varav den södra delen utgörs av det planerade verksamhetsområdet. Alternativerna för södra delen är fri utveckling (motsvarar ansökans nollalternativ), restaurering utan täkt och restaurering efter täkt. Alternativerna för den norra delen av området är fri utveckling och restaurering genom två olika metoder för dämning av kvarvarande diken.

Analysen omfattar bland annat en beräkning av utsläpp av koldioxidekvivalenter för de olika alternativen. Beräkningen har genomförts med en klimatmodell baserat på insamlade data och litteraturuppgifter. Resultaten visar att restaurering av Konungssömossen i sin helhet, det vill säga återvätning utan täktverksamhet i södra delen, skulle medföra sänkta utsläpp av växthusgaser jämfört med nollalternativet (fri utveckling).

Resultaten för södra området visar dessutom att en genomförd täktverksamhet med efterföljande restaurering medför kraftigt ökade utsläpp av växthusgaser jämfört med nollalternativet. Det ska dock noteras att utsläpp av metan och lustgas inte är medräknat i beräkningarna avseende verksamheten. Även om beräkningarna är behäftade med ett antal osäkerheter bedömer mark- och miljödomstolen att storleksordningen på utsläppen är rimliga. Beräknat på 50 år (30 år av täktverksamhet plus 20 år av restaurering) medför frästörvmetoden utsläpp av ca

2 500 ton och blocktorvmetoden ca 4 000 ton koldioxidekvivalenter per år. Länsstyrelsen har redovisat att det årliga utsläppet från verksamheten skulle utgöra ca 6 % av det totala utsläppet av växthusgaser från industrin i Jönköpings län. Mark- och miljödomstolen bedömer att det beräknade utsläppet av koldioxidekvivalenter från sökt verksamhet inklusive efterbehandlingen, är betydande. Verksamhetens påverkan på klimatet ska därmed ligga till grund för bedömningen av verksamhetens tillåtlighet.

Riksdagen har, kort sammanfattat, preciserat miljömålet *Begränsad klimatpåverkan* till att den globala medeltemperaturökningen ska begränsas och enligt etappmål år 2045 ska Sverige inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären, för att därefter uppnå negativa utsläpp.

Naturvårdsverket har i en fördjupad utvärdering av Sveriges miljömål 2023 ifråga om det ovan nämnda miljömålet bedömt att utvecklingen går åt fel håll – de globala utsläppen och halterna av växthusgaser har fortsatt att öka, likaså den globala medeltemperaturen ([https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/sveriges-miljomal/fordjupad-utvardering-av-sveriges-miljomal-2023/insatser-for-miljon-ger-resultat-\[2024-11-18\]](https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/sveriges-miljomal/fordjupad-utvardering-av-sveriges-miljomal-2023/insatser-for-miljon-ger-resultat-[2024-11-18])).

Mark- och miljödomstolen konstaterar att det krävs omfattande åtgärder i Sverige för att miljömålet *Begränsad klimatpåverkan* ska uppnås till 2045.

Enligt 2 kap. 3 § miljöbalken ska den som avser att bedriva en verksamhet utföra de skyddsåtgärder som behövs för att motverka skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att de metoder (oavsett vilken) som bolaget avser att använda vid brytning av torv medför betydande utsläpp av växthusgaser. Några tillräckliga försiktighetsåtgärder för att i betydande omfattning reducera utsläppen finns, såvitt domstolen kan se, inte att tillgå. Vad bolaget har hänvisat till om möjliga försiktighetsmått i denna del föranleder ingen annan bedömning. Det är

därmed inte möjligt att föreskriva villkor som minskar utsläppen av växthusgaser och därmed motverkar skada på miljön.

Vidare konstaterar domstolen att det är möjligt att utan föregående täktverksamhet restaurera södra delen av Konungsömossen så att utsläppen av växthusgaser reduceras i förhållande till nollalternativet. Detta förutsätter dock att de idag befintliga torvlagren finns kvar. Sökt verksamhet skulle således inte bara öka utsläppen utan skulle även reducera mossens funktion som kolsänka.

Mark- och miljödomstolen ifrågasätter därför om den sökta verksamheten är förenlig med miljöbalkens portalparagraf (1 kap. 1 § miljöbalken) och försiktighetsprincipen (2 kap. 3 § miljöbalken).

Torvtäkten medför påtaglig skada på riksintresset för naturvård enligt 3 kap. 6 § miljöbalken

Konungsömossen är utsett som ett riksintresse för naturvård (NRO06095).

Riksintresset omfattar både det som i ansökan anges som norra respektive södra delen av mossen. Enligt registerbladet för riksintresset är riksvärdena i området topogent kärr, svagt välvd mosse, excentrisk mosse och flora. Förutsättningar för bevarande anges bland annat vara att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt.

En central fråga i målet har varit huruvida det södra området till följd av den tidigare torvtäktverksamheten i praktiken fortfarande har dessa riksvärden. Till stöd för en prövning av detta har bolaget utfört flera inventeringar av naturvärden.

Frågan har varit aktuell allt sedan regeringen prövade, i princip, samma omfattning av torvtäktverksamhet år 2014. Mark- och miljödomstolen konstaterar att området i sin helhet (södra och norra) fortfarande omfattas av riksintresset.

Enligt 3 kap. 6 § miljöbalken ska ett område som är av riksintresse för naturvärden så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada naturmiljön.

Vad gäller ”påtagligt” beskrivs det i förarbetena som en skada som medför en bestående negativ inverkan, att värdet inte kan återskapas eller ersättas om den en gång förstörs. Bedömningen av detta bör utgå från de samlade naturvärdena i hela det geografiska området. (Prop. 1997/98:45 del 1 s. 32 ff.)

I Naturvårdsverkets allmänna råd om påtaglig skada (NFS 2005:17) anges bland annat följande. Påtaglig skada på natur- eller kulturmiljön kan uppstå om en åtgärd kan mer än obetydligt skada något eller några av de natur-, kultur- eller friluftsvärden som utgör grunden för riksintresset. Även om den negativa inverkan endast förväntas pågå under en kortare tid bör den anses utgöra påtaglig skada på natur- eller kulturmiljön om den negativa inverkan kan bli så stor att området i något avseende förlorar sitt värde som riksintresseområde. En negativ inverkan som är irreversibel med avseende på något värde som utgör grunden för riksintresset bör som regel anses utgöra påtaglig skada på natur- eller kulturmiljön. Vid bedömningen av om en åtgärd kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön i ett område av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden eller friluftslivet bör det analyseras hur mycket, på vilka sätt och för hur lång tid åtgärden kan inverka negativt på de värden som utgör grund för att området har bedömts vara av riksintresse. Vid bedömningen av om en skada ska anses påtaglig bör det vidare beaktas att olika områden är olika känsliga för påverkan och, vad avser naturmiljön, även kan ha olika återhämningsförmåga. Vid bedömningen bör även tidigare ingrepp och/eller skador beaktas. Vid bedömningen bör också tas hänsyn till att ett ingrepp som endast berör en liten del av ett riksintresseområde kan ha en sådan grad av negativ inverkan på områdets värden att påtaglig skada uppstår.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att det planerade verksamhetsområdet utgör en del av ett större mosskomplex som utöver att det är ett riksintresse även klassades högt i den nationella våtmarksinventeringen (VMI klass 1, mycket höga värden). Domstolen noterar särskilt att det inte finns någon naturlig hydrologisk barriär mellan det planerade verksamhetsområdet och norra delen av mossen. Det är inte heller uteslutet att de befintliga diken i norra området har ett hydrologiskt samband med det södra området. Mot bakgrund av detta utgår mark- och

miljödomstolen i bedömningen från riksintresset i sin helhet, även om bolaget visat att naturvärdena varierar inom området. (Jfr MÖD 2015:40.)

Den norra delen av mossen, där de höga naturvärdena återfinns, ligger utanför men angränsar till det sökta verksamhetsområdet. Den avvattning av södra området som ansökt verksamhet innebär, bedöms medföra en hydrologisk påverkan på det norra området av Konungsö mossen som får irreversibla konsekvenser på de naturtyper som skyddas av riksintresset. De planerade skydds- och restaureringszonerna i verksamhetsområdets ytterkanter förändrar inte den bedömningen.

Det södra området präglas idag av igenväxning och lägre naturvärden. Trots tidigare täktverksamhet i södra området finns det dock fortfarande betydande mäktighet av torv kvar där. Denna skulle minska och befintliga biotoper som utgör grunden för en restaurering till naturtyper som skyddas av riksintresset skulle försvinna med den planerade täktverksamheten. Med undantag för 28 ha av verksamhetsområdet som utgör skyddszonen, omfattar ansökan inte en egentlig restaurering av Konungsö mosse. Den planerade efterbehandlingen av brytningsområdet skapar istället andra naturvärden. Mark- och miljödomstolen gör bedömningen att det vore möjligt att vidta åtgärder, i såväl den södra som den norra delen av mossen, som i hög utsträckning och på betydligt större yta än 28 ha skulle kunna återskapa och stärka de värden som utgör grunden för riksintresset. Detta har bolaget också visat i analysen av olika restaureringsalternativ.

Mark- och miljödomstolen bedömer sammantaget att den planerade torvtäkten är ett ingrepp i det stora mossekomplexet som medför en påtaglig och irreversibel skada på riksintresset. Detta strider mot skyddet enligt 3 kap. 6 § miljöbalken. Vid denna bedömning beaktar domstolen särskilt att samtliga de åtgärder som bolaget avser att vidta är sådana som enligt registerbladet kan skada riksintresset. Dessutom skulle de naturtyper som ska skyddas genom riksintresset skadas av åtgärderna. Bolagets efterbehandlingsplaner förändrar inte detta då dessa planer istället tar sikte på andra arter och naturtyper.

Konungsö mossen bedöms vara just ett sådant värdefullt naturområde som enligt 1 kap. 1 § miljöbalken ska skyddas och vårdas (se ovan). Det är inte en hållbar utveckling att dels skada, dels reducera förutsättningarna för att återskapa och stärka riksvärdena bara för att det finns en efterfrågan på torv. Vidare är det inte den mest lämpade användningen av mark- och vattenområdet i enlighet med den allmänna hushållningsregeln i 3 kap. 1 § miljöbalken.

Det ovan nämnda motiverar sammantaget att ansökan ska avslås.

Stoppregeln hindrar sökt verksamhet

I 9 kap. 6 g § miljöbalken anges att om en täkt av torv kräver tillstånd får täkten inte komma till stånd i en våtmark som utgör en värdefull natur- eller kulturmiljö.

I förarbetena (prop. 2008/09:144 s. 20 f.) anges bland annat följande. En stor del av de kvarvarande våtmarkerna i Sverige är i varierande grad påverkade av mänskliga ingrepp såsom torvbrytning och omfattande dikningar och sjösänkningar och andra verksamheter som har påverkat de biologiska värdena negativt. Det kan vara fråga om verksamheter som kraftigt försämrat landskapets förmåga att rena vatten från övergödande ämnen, att buffra vattenflöden och att fungera som kollager. Det är därför viktigt att värna om de våtmarker som i huvudsak är orörda och att restaurera skadade våtmarker där det är möjligt. Miljömålet *Myllrande våtmarker* innebär att torvbrytning ska ske med stor hänsyn till hydrologiska konsekvenser och på så sätt att påverkan på den biologiska mångfalden och kulturhistoriska värden undviks. För att nå målet bör torvtäkt endast ske i myrar som redan är kraftigt påverkade av dikning eller i ofullständigt utvunna täkter som inte bedöms vara lämpliga restaureringsobjekt. Värdefulla våtmarker och sumpskogar omfattar våtmarker med höga naturvärden samt våtmarker med höga kulturvärden genom kontinuitet i hävden eller kulturlämningar såsom ängslador, hässjor och bevattningssystem. Höga naturvärden kan bestå i sällsynt eller hotad flora eller fauna och hydrologiskt intakta våtmarker. De våtmarker som har klass 1 eller 2 enligt den nationella våtmarksinventeringen (VMI) får i regel anses ha höga naturvärden. De våtmarker som omfattas av den myrskyddsplan över skyddsvärda myrar som tagits fram av

Naturvårdsverket och länsstyrelserna, som är Natura 2000-områden eller av riksintresse enligt 3 kap. 6 § miljöbalken, kan regelmässigt antas ha höga naturvärden. Som Naturvårdsverket har påpekat kan även tidigare påverkade våtmarker utveckla höga naturvärden.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att enligt miljö kvalitetsmålet *Myllrande våtmarker* ska våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet bibehållas. Vidare ska värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.

Naturvårdsverket har i rapporten ”Myllrande våtmarker” (fördjupad utvärdering av miljömålen 2023) sagt bland annat följande. Förutsättningarna för att nå målet till 2030 – Trenden för målet bedöms som neutral, men målet kommer inte att nås till 2030, främst eftersom de positiva förändringarna ännu inte är tillräckliga för att uppväga den negativa påverkan som sker genom befintlig markavvattning, luftföroreningar samt bristande hänsyn från jord- och skogsbruk.

Vid våtmarksinventeringen (VMI) har Konungsömosse bedömts uppnå naturvärdesklass 1, dvs. våtmark med mycket höga naturvärden. Bolaget har invänt om att nu aktuell del av mossen inte har sådana naturvärden. Naturvårdsverket har bedömt att mossens totala storlek (1 200 hektar) har betydelse för de naturvärden som den hyser och att våtmarkskomplex som är sammanhållna ska bedömas som en enhet. Verket hävdar att det inte framkommit anledning att frångå naturvärdesklassningen av mossen. Även länsstyrelsen anser att mossen ska bedömas som en helhet och att ansökt område utgör del av en värdefull våtmark.

Mark- och miljödomstolen instämmer i Naturvårdsverkets och länsstyrelsens bedömningar att Konungsömosse är en sådan värdefull naturmiljö som avses i stoppregeln 9 kap. 6 g § miljöbalken. Bolagets invändningar föranleder ingen annan bedömning. (MÖD 2015:40.) Anledningen är att det södra området, vilket är aktuellt för ansökan, bedöms ha betydelse för mossen och dess naturvärden i sin helhet. Dessutom är det södra området lämpligt för restaurering. Ansökan ska således avslås även på denna grund.

Trots att mark- och miljödomstolen ovan konstaterat att det finns tillräckliga skäl för att avslå ansökan väljer domstolen att pröva frågan om det är möjligt att bevilja dispens från markavvattningsförbudet (se nedan).

Dispens från markavvattningsförbudet kan inte beviljas

Mark- och miljödomstolen har redan konstaterat (se ovan) att del av aktuell ansökan avser markavvattning. En fråga att ta ställning till är därför om det är möjligt att bevilja bolaget sökt dispens för detta då det råder markavvattningsförbud inom aktuellt område.

För att dispens ska beviljas krävs särskilda skäl (11 kap. 14 § andra stycket miljöbalken).

Möjligheten att meddela dispens är avsedd att utnyttjas restriktivt. Som förutsättning för dispens ska gälla att området som berörs av markavvattning i princip saknar betydelse från naturskyddssynpunkt. Dispens bör medges endast om det är fråga om begränsade åtgärder för att möjliggöra vissa arbeten och naturvärdena inte försämras ytterligare genom åtgärderna (prop. 1997/98:45, del 2, s. 136).

Förarbetena ger således uttryck för en sträng syn när det gäller avsteg från förbudet mot markavvattning, men är knapphändiga i fråga om vad som ska anses utgöra särskilda skäl. Det kan noteras att beskrivningen tar sikte på påverkan på naturvärdena snarare än behovet av markavvattning, vilket är följdriktigt med tanke på förbudets och dispensens syfte; någon intresseavvägning aktualiseras inte heller. Intresset är att bevara de återstående våtmarkerna. Det saknas bestämmelser om hur en dispensprövning ska gå till, och inte heller finns regler om vad en ansökan ska omfatta. (Mark- och miljööverdomstolens dom den 6 november 2015 i mål M 11487-14 och Mark- och miljööverdomstolens dom den 20 mars 2018 i mål M 2689-17.)

Det aktuella södra området är redan påverkat av tidigare täktverksamhet. Det sökta verksamhetsområdet uppgår till ca 169 ha och bolaget vill bryta ut totalt 4 500 000 m³ torv. Som domstolen konstaterat (se ovan) så finns det alltså fortfarande betydande mäktighet av torv kvar inom det södra området. Sökt verksamhet innebär dikning varigenom vattennivåerna i området sänks av och medför att befintliga biotoper försvinner. Domstolen bedömer att täktverksamheten inte är begränsad och påverkan blir så stor på naturvärdena att särskilda skäl saknas för att bevilja sökt dispens. Markavvattningsförbudet motiverar därför ett avslag på ansökt verksamhet. Det förhållandet att hela brytningsområdet ska efterbehandlas i samband med att täkten avslutas föranleder ingen annan bedömning och dispens kan alltså inte beviljas.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen finner inte skäl att ändra den tidigare fastställda prövningsavgiften om 120 700 kronor.

Sammanfattning

Mark- och miljödomstolen konstaterar att Konungsömossen är ett mycket värdefullt naturområde vad gäller skyddsvärda naturtyper och ska enligt miljöbalken skyddas och vårdas.

Den sökta täktverksamheten inom mossen innebär att befintliga diken ska fördjupas och grundvattennivån i området sänks därmed. Verksamheten medför kraftigt ökade utsläpp av växthusgaser jämfört med nollalternativet. Mark- och miljödomstolen bedömer att det bör vara möjligt att istället, utan täktverksamheten, restaurera södra delen av Konungsömossen så att utsläppen av växthusgaser reduceras. Sökt verksamhet skulle inte bara öka utsläppen utan även reducera mossens funktion som kolsänka.

Mossens höga naturvärden för riksintresset naturvård har bekräftats vid våtmarksinventeringen. Mark- och miljödomstolen bedömer att den sökta verksamheten skulle innebära påtaglig irreversibel skada på hela riksintresset för

naturvård då det innebär att avvattning, vattenreglering, dämning och torvtäkt skulle få genomföras.

Vid en tillämpning av stoppregeln kommer mark- och miljödomstolen fram till att eftersom Konungsömosse utgör en värdefull naturmiljö får den sökta täktverksamheten inte komma till stånd. (Jfr regeringens beslut den 6 mars 2014 N2013/3313/E.)

Därtill saknas särskilda skäl att bevilja dispens från markavvattningsförbudet.

Vad bolaget har anfört om nyttan med aktuell verksamhet förändrar inte mark- och miljödomstolens bedömning av ansökan då ett avslag på ansökan inte bedöms strida mot proportionalitetsprincipen.

I och med att mark- och miljödomstolen redan konstaterat att det finns ett antal hinder mot att bevilja sökt tillstånd har domstolen valt att inte pröva övriga förutsättningar (t.ex. vad gäller artskyddsdispens och riksintresset kommunikationer) för tillstånd. Det finns inte heller skäl för att pröva Yvonne Frank Ljungbergs och Peter Ljungblads yrkande om ersättning eftersom sökt verksamhet inte tillåts. Samma sak gäller övriga enskildas anspråk på ersättning.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)
Överklagande senast den 30 december 2024.

Urban Lund

Emma Sjögren

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Urban Lund, ordförande, och tekniska rådet Emma Sjögren samt de särskilda ledamöterna Elisabet Ardö och Per Olof Jakobsson.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.